

**TURUN
YLIOPISTO**

Työsiirtoloiden maa

Työsiirtolat osana Suomen rangaistusjärjestelmän kehitystä 1945–1955

Joni Virtanen

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkimusohjelma, Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Lokakuu 2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, Suomen historia

Joni Virtanen

Työsiirtoloiden maa - Työsiirtolat osana Suomen rangaistusjärjestelmän kehitystä 1945–1955.

Sivumäärät: 91

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää millainen rangaistusjärjestelmän osa 1940-luvulla perustetusta työsiirtolajärjestelmästä sen toiminnan alkuvuosikymmenen aikana, vuoteen 1955 mennessä muodostui. Tutkimuksen kohteena on erityisesti millainen rangaistuslaitos työsiirtola oli. Työsiirtoloiden arkipäivää tarkastellaan tutkielmassa niin työsiirtoloiden henkilökunnan, kuin niissä tuomiotaan suorittaneiden vankien näkökulmasta. Tutkielmassa pyritään löytämään myös vastauksia siihen, miksi työsiirtolajärjestelmän kaltaiseen rangaistusjärjestelmän muotoon päädyttiin ja miksi.

Tutkimuskysymykseen vastataan vankilaviranomaisen laatimien tarkastuskertomusten avulla. Tutkin työssä tarkastuskertomuksia myös arkistotieteellisestä näkökulmasta. Tarkastuskertomusten elinkaari niiden laatimisesta, käytöstä ja hallinnasta, säilytykseen ja jatkokäyttöön historian tutkimuksen lähdeaineistona ja uudelleentulkittavana kirjallisena lähdeaineistona on tutkimuksen kohteena. Arkistotieteellinen tarkastelutapa yhdistyy tutkielmassa näin lähdekritiikkiin. Tutkielmassa tarkastuskertomuksia lähestytään evidenssinä, todisteena viranomaisen toiminnasta. Tarkastuskertomukset todensivat työsiirtoloita koskeneita tapahtumia.

Tutkimus osoittaa työsiirtoloiden toimineen rangaistusjärjestelmän uudistuksena. Työsiirtolatoiminta asetti vankilaviranomaisen uuden kysymyksen eteen. Työsiirtolajärjestelmän totutusta poikkeava tapa toteuttaa vapausrangaistuksia tarkoitti uusien ratkaisujen etsimistä ja löytämistä. Työsiirtoloiden itsenäisyys edellytti myös uudenlaista dokumentaatiota tarkastuskertomusten muodossa. Tarkastuskertomusten avulla luotiin järjestelmään ja viranomaisen toimintaan sisäisiä kontrolleja, joiden avulla torjua järjestelmään muodostuneita epäkohtia. Vapausrangaistuksissa on kyse julkisesta vallankäytöstä, joka edellyttää tilivelvollisilta viranomaisilta todisteita toiminnastaan. Tämä havaittiin myös työsiirtolajärjestelmää toteuttaneessa vankilaviranomaisessa. Tutkimuksen myötä työsiirtolajärjestelmästä ja sen toiminnan alkuvuosikymmenestä muodostetaan uutta tietoa.

Avainsanat: avolaitokset, työsiirtola, vankityö, arkistot, asiakirjat, elinkaari, valta

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuskysymykset ja tutkimusasetelma	7
1.2	Tutkimusaineiston valinta ja tutkimusmetodi	11
1.3	Aikaisempi tutkimus	16
1.4	Tutkimusaineiston elinkaarenhallinta	19
2	Työrangaistukset ajallisessa ja maantieteellisessä kontekstissaan	22
2.1	Työrangaistusten historia Suomessa ja Euroopassa uuden ajan alusta 1930-luvulle	22
2.2	Työrangaistuksiin johtaneet tekijät Suomessa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana	27
2.3	Kansainvälisenä vertailukohteena Turkin ”työpainotteiset vankilat”	34
3	Työsiirtolatoiminnan alkuvuodet	38
3.1	Valtion työsiirtoloiden perustaminen ja ensimmäiset työsiirtolat	38
3.2	Ensikokemukset työsiirtoloista ja asiakirjat toiminnan mahdollistajina	50
4	Työsiirtolajärjestelmän vakiintumisesta nykypäivään	64
4.1	Metsätyösiirtoloista koskiin ja kaivoksiin	64
4.2	Työsiirtolat naisille ja asiakirjat osana tarkastustoimintaa	71
4.3	Työsiirtolajärjestelmän taantuma, vakiintuminen ja uudet työkohteet	80
4.4	Avolaitosjärjestelmän laajentumisesta nykypäivään	86
5	Lopuksi	89
	Lähteet ja kirjallisuus	92

1 Johdanto

Ensimmäiset Suomen vankilaviranomaisen¹ yhteyteen luodun työsiirtolajärjestelmän mukaisesti perustetut valtion työsiirtolat aloittivat toimintansa heinäkuussa 1946. Työsiirtolat olivat ajan avoimimpia rangaistuslaitoksia, joissa ulkonaiset pakkotoimet, kuten vartiointi, oli supistettu minimiin. Rangaistusmuodon keskiössä toimi laitoksessa tehtävä työnteko. Vankeinhoitolaitoksen yhteydessä toimivien työsiirtoloiden tarkoituksena oli aluksi käyttää vankityövoimaa metsä-, maanraivaus- ja kuivatustöihin. Myöhemmin vankityövoimaa ohjattiin julkisen infrastruktuurin rakentamiseen, kuten lentokenttä- ja maantietyömaille. Esimerkiksi nykyisten Helsinki-Vantaan ja Turun lentokenttien rakennustyöt aloitettiin työsiirtoloiden vankityövoiman avulla.² Työsiirtolajärjestelmän luominen ja lisääminen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanomuodoksi sijoittui toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, jolloin vankiluku kasvoi Suomessa nopeasti suhteessa vapaisiin paikkoihin olemassa olevissa vankiloissa.³

Työsiirtoloita koskevan lainvalmistelun yhteydessä lähdettiin eduskunnan lakivaliokunnassa alkujaan siitä ajatuksesta, että työsiirtolassa tuomiotaan suorittava henkilö ei tosiasiaassa suorittanut vankeusrangaistusta, vaan lähinnä varoitukseen ja ehdolliseen rangaistukseen verrattavaa seuraamusta. Kyseessä ei siten ajateltu olevan edes varsinaisen vankeusrangaistuksen muoto.⁴ Tämä huolimatta siitä, että työsiirtolarangaistus tarkoitti vapauden menettämistä ja käytännössä kyse oli näin ollen vapausrangaistuksesta.

Ajattelu on nähtävissä esimerkiksi siinä, miten työsiirtoloissa rangaistustaan suorittavia tuli puhutella työntekijöiksi vanki-termiä käyttämättä. Muunkin ”vankilamaisuuden” kuten muurien, kaltereiden, varsinaisen vartiohenkilökunnan ja yksityiskohtaisten käyttäytymissäntöjen on katsottu työsiirtoloista puuttuneen.⁵ Tästä huolimatta on todennäköistä, että aikalaiset eivät tehneet tällaista ajatuksellista erottelua, sillä työsiirtolajärjestelmä toimi tiiviissä yhteydessä muuhun vankilaviranomaisen toimintaan. Tutkimusaineistoni perusteella työsiirtolavangeista käytettiin ”työntekijä” -termiä vaihtelevasti, välillä puhuttiin työntekijöistä, usein vangeista ja välillä heihin viitattiin vain

---

¹ Tässä tutkielmassa käytetään termiä vankilaviranomainen viittaamaan siihen julkiseen viranomaiseen, jonka tehtävänä on vankeusrangaistuksen täytäntöönpano.

² Nieminen 1982, 10–11.

³ Nieminen 1982, 2.

⁴ Uusitalo 1968, 21.

⁵ Nieminen 1982, 1–2.

”miehinä” tai ”naisina”. Sekaannuksen välttämiseksi, käytän tutkielmassani termiä ”vanki” viitattessani työsiirtoloissa tuomioitaan suorittaneisiin, sillä käytännössä kyseessä oli kuitenkin tosiasiaa yksi vankeusrangaistuksen muoto, jonka seurauksena oli vapaudenmenetys.

Työsiirtolajärjestelmän luomisen ja laajentamisen alkuvuosina vankeinhoitolaitoksen ylijohtajana toimineen Valentin Soinen⁶ 1940-luvun lopulla laatimassa muistiossa työsiirtolajärjestelmän laajentamisesta selviää Jussi Pajuojaan mukaan työsiirtolajärjestelmän idea. Työsiirtoloiden oletettiin helpottavan sodan jälkeistä työvoimapulaa, vähentävän tarvetta vankiloille sekä helpottavan vankien ja heidän läheistensä elämää taloudellisessa mielessä. Työsiirtolassa ollut vanki pystyi tukemaan palkkausjärjestelmän ansiosta siviilissä olevia perheenjäseniään, koska työsiirtoloissa maksettiin ajan ”käyvän” palkkatason mukainen korvaus työstä vangeille. Siirtoloilla oletettiin olevan myös suotuisia kriminologisia sivuvaikutuksia, koska ensikertalaiset eivät joutuisi tekemisiin uusintarikollisten kanssa ja työsiirtolaan sijoitettu tottuisi työntekoon. Pelotevaikutuksen nähtiin olevan verrattavissa lyhytaikaiseen rangaistukseen varsinaisessa vankilassa.⁷

Näiden seikkojen vallitessa päädyttiin perustamaan vankeinhoitolaitoksen yhteyteen uusi laitostyyppi, työsiirtola. Työsiirtolaan määräämisestä päätti keskitetysti Vankeinhoitovirasto ja vuodesta 1950 alkaen Vankeinhoitoviraston korvannut oikeusministeriön vankeinhoito-osasto. Määräämisen edellytyksenä oli, että suoritettava vankeusrangaistus oli enintään yhden vuoden pituinen ja että tuomittu oli työkykyinen sekä vankeinhoidollisesti ensikertalainen. Vankeinhoidollinen ensikertalaisuus tarkoitti tässä tapauksessa sitä, ettei tuomittu saanut olla viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana ennen rangaistuksen tuomitsemista kärsinyt vapausrangaistusta.⁸ Käytännössä tämä tarkoitti kuitenkin, että työsiirtolaan sijoitettu ei välttämättä ollut ensimmäistä kertaa tuomiotaan suorittamassa, vaan viimeisimmästä kerrasta vain oli yli viisi vuotta. Työsiirtoloihin saattoi näin ollen sijoittua pitkiäkin tuomioita aiemmin suorittaneita henkilöitä.

Vuonna 1955 työsiirtolatoimintaa laajennettiin ja avolaitostoiminnan yhteyteen kehitettiin uusi avolaitostyyppi, vankisiirtolat. Vankisiirtolat olivat niin kutsutun progressiivijärjestelmän osa,

---

⁶ Soine toimi vankeinhoitolaitoksen ylijohtajana vuosina 1946–1969, tutkielman aikarajauksen aikana, jolloin työsiirtolajärjestelmä luotiin ja laajennettiin.

⁷ Pajuoja 1993, 65–66.

⁸ Nieminen 1982, 1.

rangaistusajan viimeisenä vaiheena ennen pääsyä ehdonalaiseen vapauteen. Vankiloissa käytössä olleen progressiivijärjestelmän tarkoituksena oli käyttää oikeuksien lisäämistä ja velvoitteiden poistamista kannustimena vankien käyttäytymisen ja persoonan parantamiseksi. Progressiivijärjestelmässä vangit jaettiin rikostaustan perusteella kuritushuone- ja vankeusvankeihin. Kuritushuonevangit suorittivat vankeusaikansa keskus- tai varavankilassa ja vankeusvangit läänin- tai varavankilassa.⁹ Työ- ja vankisiirtolat näyttävätkin perustuneen osittain aikalaisten ajatuksiin progressiivijärjestelmän toteuttamisesta. Työsiirtoloiden avulla saatiin pidettyä lyhytaikaisiin tuomioihin tuomitut erillään pidempiin tuomioihin tuomituista ”kriminaalivangeista”. Myöhemmin perustettujen vankisiirtoloiden avulla tarjottiin taas mahdollisuus eräänlaisen ehdonalaisen vapauden harjoitteluun ennen vapautumista.

Suurin osa työ- ja vankisiirtoloista oli tarkoitettu miesvangeille. Naisvankeja varten perustettiin kuitenkin työsiirtola vuonna 1946, ensimmäisten joukossa toimintansa aloittanut Kolman työsiirtola. Vuonna 1949 naisvangit siirrettiin Hangon työsiirtolaan.¹⁰ Pääsääntöisesti työsiirtolat toimivat lääninvankiloiden alaisuudessa ja myöhemmin perustetut vankisiirtolat keskusvankiloiden alaisuudessa. Tässäkin oli kuitenkin poikkeuksia, ja esimerkiksi Hangon työsiirtola toimi olemassaolonsa ajan Helsingin keskusvankilan alaisuudessa.¹¹ Pääsääntöinen hallinnollinen jaottelu keskus- ja lääninvankiloiden välillä näyttää noudattaneen progressiivijärjestelmässä omaksuttua jakoa kuritushuone- ja vankeusvankeihin. Koska työsiirtoloihin sijoitettiin vain lyhytaikaisia tuomioita suorittavia vankeja, oli loogista että ne asettuivat lääninvankiloiden yhteyteen.

1.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimusasetelma

Tutkielmassani on kaksi pääasiallista tutkimuskysymystä. Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä selvitän millainen rangaistusjärjestelmän osa työsiirtolajärjestelmästä muodostui sen toiminnan alkuvuosina, noin ensimmäisen kymmenen vuoden aikana. Tähän tutkimuskysymykseen vastatakseni olen koonnut tekijöitä, joiden on esitetty ja arvioitu johtaneen Suomessa työsiirtolajärjestelmään ja eurooppalaisessa kontekstissa työn käyttöön rangaistuksena Euroopassa. Näiden tekijöiden kautta esitän potentiaalisia selityksiä työsiirtolajärjestelmän olemassaololle. Käytän näistä tekijöistä muodostettuja hypoteeseja

---

⁹ Nieminen 1982, 12.

¹⁰ Nieminen 1982, 14.

¹¹ Nieminen 1982, Liite 4.

selittämään miksi työsiirtolajärjestelmästä tutkimusaineistoni perusteella muodostui sellainen kuin se oli. Näen että työsiirtolajärjestelmän taustatekijöiden hahmottaminen auttaa ymmärtämään ja sijoittamaan työsiirtolat paremmin siihen kontekstiin, johon ne toimintansa ensivaiheiden, noin kymmenen vuoden aikana sijoittuivat. Tutkin miten työsiirtolajärjestelmää on selitetty vankilaviranomaisen sekä kotimaisen ja ulkomaisen tutkimuksen näkökulmasta. Ensimmäisen pääkysymyksen sisällä vastaan lisäksi seuraaviin tarkempiin kysymyksiin: millaisia rangaistuslaitoksia työsiirtolat olivat, millaisesta rangaistumuodosta oli kyse vangin näkökulmasta ja millaisena työsiirtola näyttäytyi henkilökunnalle.

Olen valinnut tutkielmaani maantieteellisesti valtakunnallisen näkökulman ja rajauksen, koska työsiirtolat erosivat toisistaan alueittain jo niissä suoritettavan työmuodon perusteella. Vankilaviranomaisen toiminta-alueena oli koko Suomen valtion alue. Tämän lisäksi vankilat toimivat itsenäisinä organisaatioyksikköinä omalla johtohenkilökunnalla, joten niiden toiminnassa oli luonnollisesti eroavaisuuksia, mikä vaikutti myös niiden alaisuudessa toimineisiin työsiirtoloihin. Tämän perusteella olen katsonut perustelluksi ja aiheelliseksi tutkia aihetta valtakunnallisesta näkökulmasta.

Liian tarkka maantieteellinen rajausta jättäisi tutkimuksen tässä suhteessa näkemykseni mukaan puutteelliseksi ja johtopäätelmät työsiirtolajärjestelmästä maantieteellisen suppeuden seurauksena yksiulotteisiksi. Ilman valtakunnallista rajausta olisi vaikea esittää mitään yleistettäviä vastauksia tutkimuskysymyksiini. Olen pyrkinyt valitsemaan käyttämäni tutkimusaineiston siten, että se kattaisi koko Suomen alueella toimineita työsiirtoloita kokonaisvaltaisella tavalla. Aineiston laajuuden vuoksi en ole kuitenkaan ottanut mukaan kaikkia aikarajauksellani Suomen alueella toimineita työsiirtoloita.

Nähdäkseni on kuitenkin mahdollista esittää yleistettäviä näkemyksiä työsiirtolajärjestelmästä valikoimalla vain osa toimineista työsiirtoloista siten, että tapausten valikointi kohdistetaan koko Suomen alueelle. Yleistettävien näkemysten esittämiseksi ei nähdäkseni ole tarpeellista eikä tarkoituksenmukaista käsitellä kaikkia ajanjaksolla toimineita työsiirtoloita, sillä samalla alueella toimineet työsiirtolat olivat usein samankaltaisia olosuhteiltaan. Saman vankilan alla toimi usein useita työsiirtoloita, joiden toiminta oli tämän seurauksena yhdenmukaista. Tämän perusteella näkisin, että yksittäisistä työsiirtoloista tehtävät havainnot ja päätelmät ovat yleistettävissä yleiselle tasolle. Työsiirtoloiden olosuhteita määritteli erityisesti myös niissä suoritettava työmuoto, minkä takia olen valikoinut mahdollisimman laajasti työsiirtoloita sen

mukaan, millaista työtä niissä suoritettiin. Tätä kautta pystyn tarjoamaan kattavamman kuvan ilmiöstä.

Olen valinnut keskittymisen työsiirtolajärjestelmän alkuvuosiin 1945–1955, koska tätä laajempi ajanjakso muuttuisi liian suureksi pro gradu -työn laajuuden huomioon ottaen. Toisena valintaperusteena aikarajaukselle on, että työsiirtolajärjestelmän alkuvuosina on nähdäkseni havaittavissa merkittävimmät tapahtumat työsiirtolajärjestelmän kehityksessä, kuten työsiirtolajärjestelmän luominen, laajentaminen, sekä työsiirtolatyövoimalla 1950-luvulla aloitetut merkittävät työkohteet, kuten lentokentät. Vankityövoimain käyttö näin merkittäviin, tuttuihin ja suomalaisille läheisiin rakennuksiin on jäänyt vähäiselle huomiolle, joten niihin kohdistuu tarve tutkimukselle.

Toisena pääasiallisena tutkimuskysymyksenäni on arkistotieteellinen näkökulma vankilaviranomaisen toimintaan. Tutkimusaineistoni ja teoriakirjallisuuden avulla vastaan, miten asiakirjahallinta vaikutti työsiirtoloiden toimintaan, millaisia elinkaaria vankilaviranomaisten laatimille asiakirjoille työsiirtolatoiminnasta muodostui ja millaisia asioita vankilaviranomainen otti asiakirjahallinnassaan huomioon. Erityisesti pohdin tutkimusaineistonani toimivien tarkastuskertomusten elinkaarta ja asemaa vankilaviranomaisen tuottamana tekstinä ja asiakirjallisena tietona, jota käytetään historian tutkimuksen lähdeaineistona.

Asiakirjallisella tiedolla tai asiakirjatiedolla tarkoitan tietoa, jonka organisaatio tai henkilö on tuottanut tai vastaanottanut osana laillisia velvoitteitaan tai liiketoimintaansa ja jota se säilyttää tietovarantona sekä todisteena.¹² Hahmotan tutkielmassani asiakirjan käsitteen synonyymiksi asiakirjalliselle tiedolle. Tutkielmassani tarkoitan asiakirjalla kansainvälisen asiakirjahallinnon standardin SFS-ISO 15489-1:2017 mukaisesti tietoa, jonka organisaatio tai henkilö on tuottanut tai vastaanottanut osana laillisia velvoitteitaan tai toimintaansa ja jota se säilyttää tietovarantona tai todisteena.¹³ Asiakirjan käsitteelle ei ole saavutettu yksiselitteistä määritelmää, mutta yleisesti asiakirjan ajatellaan ISO-standardin mukaisen määritelmän mukaisesti eroavan muusta kirjallisesta aineistosta juuri yhteydellään henkilön tai organisaation toimintaan.

---

¹² Asiakirjallinen tieto. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu.

¹³ Valtonen & Henttonen 2010, 214.

Asiakirjahallinnalla tarkoitan tässä tutkielmassa asiakirjahallinnan yleisen määritelmän mukaisesti kaikkia asiakirjoihin liittyviä toimintoja: asiakirjojen laatimista, vastaanottamista, käyttämistä, hävittämistä ja säilyttämistä.¹⁴ Tutkielmassani hahmotan asiakirjahallinnan tarkoitukseksi varmistaa autenttisten¹⁵, luotettavien¹⁶, todistusvoimaisten ja käyttökelpoisten¹⁷ asiakirjojen tuottaminen ja säilyttäminen.¹⁸ Tämän määrittelyn kautta tekemäni pohdinta linkittyy olennaisesti siihen, millaisena historiantutkimuksen tutkimusaineistona asiakirjat, eli tutkimusaineistonani toimivat tarkastuskertomukset näyttäytyvät nykypäivänä ja millaiseksi tutkimusaineisto asettuu lähdekriittisessä tarkastelussa. Erityisesti hahmotan asiakirjahallinnasta kumpuavan todistusvoimaisuuden käsitteen määrittelevän tutkimusaineiston asemaa lähdekriittisesti luotettavana tutkimuksen lähteenä.

Asiakirjan voidaan nähdä olevan todistusvoimainen, silloin kun se on laadittu merkitsemään legitimoitua totuutta tai sanomaa, joka on esitetty totuudenmukaisena. Asiakirja on laadittu laatijansa subjektiivisten tavoitteiden perusteella ja sen laatijalla on ollut legitimizeettiä eli hyväksytyt asema asiakirjan laatimiseen. Vaikka asiakirjan sisältö ei välttämättä ole ollut, tahallisesti tai tahattomasti, todellisuutta vastaava, se on sellaiseksi subjektiivisen laatijansa näkökulmasta laadittu ja tarkoitettu.¹⁹ Asiakirjan todistusvoimaisuuden ja autenttisuuden täyttymisen näkökulmasta sen on täytynyt tulla laadituksi valvotuissa olosuhteissa, osana normaalia työprosessia, melko pian sen tapahtuman jälkeen, josta asiakirja kertoo, sekä sellaisen henkilön toimesta, jolla on ollut valtuutus eli legitimi asema asiakirjan laatimiseen.²⁰ Useimmiten on niin, että fyysiset, paperille laaditut viranomaisen arkistosta löytyvät ja viranomaisen laatimat asiakirjat täyttävät oletusarvoisesti todistusvoimaisuuden kriteerit. Viranomaisen asiakirjat laaditaan täyttämään jokin työprosessin vaihe ja laatiminen tapahtuu normaalisti valvotuissa olosuhteissa.

---

¹⁴ Henttonen 2015, 10.

¹⁵ Asiakirja on autenttinen eli alkuperäinen kun sen voidaan todentaa olevan sitä, mitä sen pitäisi olla, laatijan tai lähettäjän identiteetti voidaan todentaa ja laatimis- tai lähettämisaikajankoa voidaan todentaa. Aitous, Rinnakkaisterminä käytetään termiä autenttisuus. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu.

¹⁶ Asiakirja on luotettava, kun siihen voidaan uskoa kattavana ja virheettömänä esityksenä toimenpiteistä, tehtävistä tai tosiasioista, joista se todistaa, ja siihen voidaan luottaa myöhempien toimenpiteiden ja tehtävien pohjana. Asiakirjat tulisi laatia sen toimenpiteen tai tapahtuman yhteydessä, jota ne ilmentävät, tai pian sen jälkeen, sellaisten henkilöiden toimesta, joilla on ensikäden tieto tosiasioista, tai työvälillä, joita liiketoiminnassa rutiinomaisesti käytetään toimenpiteen suorittamisessa. Luotettavuus. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu.

¹⁷ Käytettävyys tarkoittaa, että asiakirja kyetään paikallistamaan, hakemaan, esittämään ja tulkitsemaan. Käytettävyys. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu.

¹⁸ Valtonen & Henttonen 2010, 211.

¹⁹ Hupaniitti & Peltonen 2021, 25–26.

²⁰ Henttonen 2015, 20

Toisen pääkysymykseni sisällä pyrin selittämään, millaista on ollut asiakirjoja tuottaneen vankilaviranomaisen toiminta arkistonmuodostajana eli yhteisönä, jonka tehtävien hoitamisesta arkisto on syntynyt arkistonmuodostumisen näkökulmasta ja miten tämä on vaikuttanut asiakirjojen elinkaareen. Asiakirjojen elinkaarta koskevien kysymysten lisäksi selvitän, millaisia valta-aspekteja vankilaviranomaisella on ollut suhteessa vankeihin ja miten tämä vallankäyttö näkyy viranomaisen laatimissa asiakirjoissa ja teksteissä. Selvitän mitä tämä valta-asetelma tarkoittaa asiakirjojen elinkaaren näkökulmasta asiakirjatiedon jatko- ja uudelleenkäytölle historian tutkimuksen lähdeaineistona. Vankilaviranomaisen toiminnassa asiakirjojen laatimisen voidaan nähdä tapahtuneen yksipuolisesta valta-asetelmasta käsin, jossa vankilaviranomainen on toiminut aktiivisena kertojana ja laatijana. Viranomaisella on ollut valta ja monopoli asiakirjojen laatimiseen. Asiakirjojen subjekteina toimineet vangit ovat vankilaviranomaisen ja vangin välisen valta-asetelman mukaisesti olleet asiakirjojen laatimisessa passiivisia ja ”hiljaisia” toimijoita. Tarkoitan tällä sitä, että asiakirjat on laadittu vankilaviranomaisen ehdoin ja ne ilmentävät laatijansa mukaista ”totuutta” tapahtumista.

1.2 Tutkimusaineiston valinta ja tutkimusmetodi

Tutkimusaineistokseni olen valinnut oikeusministeriön vankeinhoito-osaston arkistosta löytyvät työsiirtoloita koskevat tarkastuskertomukset.²¹ Tarkastuskertomuksia on laadittu niiden alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan vankilaviranomaisen asiakirjoina kertomaan työsiirtoloiden toiminnasta ja niihin kohdennetuista tarkastuksista. Tarkastuskertomuksissa esitetyt käsitykset ja aihepiiri on täytynyt pitää yksityiskohtaisemmin ymmärrettävänä myös tarkastettavaa työsiirtolaa tuntemattomalle lukijalle, jonka tehtävänä on ollut tarkastuskertomuksen perusteella muodostaa käsitys työsiirtolan toiminnasta. Tarkastuskertomuksen perusteella valvontaa suorittanut henkilö ei välttämättä koskaan fyysisesti käynyt tarkastuksen kyseessä olevassa kohteessa paikan päällä. Tämän alkuperäisen käyttötarkoituksensa ja tehtävänsä seurauksena kertomukset toimivat nähdäkseni hyvänä lähdeaineistona nykypäivän historian tutkijalle.

Tarkastuskertomukset on alun perin laadittu aivan toista tarkoitusta varten kuin historian tutkimusta. Tämä tekee niistä näkemykseni mukaan todistusvoimaisen lähdeaineiston

---

²¹ Työ- ja vankisiirtoloiden tarkastuskertomukset Eie:1 ja Eie:2 1946–1960, KA.

historiantutkimuksen tarpeisiin. Kertomuksia ei ole laadittu ajatellen sitä, millaista historiaa niistä kirjoitetaan, vaan tarkoituksena on ollut esittää virkatoimena kertomusta tarkastavalle mahdollisimman todenmukainen ja ymmärrettävä käsitys tapahtumista. Näin ollen tarkastuskertomuksissa esitetyt havainnot voidaan nähdäkseni pitää luotettavina ja todenmukaisina, sillä ne täyttävät todistusvoimaisen asiakirjan määritelmän. Tarkastuskertomusten todistusvoimaisuuden määrittää juuri niiden yhteys toimintaan. Koska ne on laadittu toiminnan yhteydessä, täyttämään jokin tarkoitus, niissä tuskin olisi vääristelty tietoisesti tietoja. Todistusvoimaisuuden täytyminen takaa siten aineiston lähdekriittisen luotettavuuden.

Tutkimusaineistoni olen valinnut oikeusministeriön vankeinhoito-osaston arkistosta sillä perusteella, että se ja sitä edeltänyt vankeinhoitovirasto toimivat Suomen vankilaviranomaisen keskushallinnollisena elimenä organisaatiossa. Paikalliset laitokset raportoivat toiminnastaan tälle keskushallinnolle. Näin ollen oikeusministeriön vankeinhoito-osastolle kertynyt arkisto antaa nähdäkseni hyvän kuvan koko Suomen alueella toimineista työsiirtoloista. Aineistosta on tämän ansiosta mahdollista tehdä yleisiä päätelmiä koko työsiirtolajärjestelmästä ja sen toiminnasta.

Vankilaviranomaisen asiakirjahallinnan toimintalogiikka noudatteli viranomaisen sisäisen organisaation hierarkiaa. Hallinnon osa-alueena asiakirjahallintaa toteutettiin samassa hierarkkisessa kontekstissa, jossa muu organisaation toiminta tapahtui. Asiakirjahallinta ei ollut irrallinen osa tästä. Hierarkian ylemmällä tasolla olevat toimijat valvoivat alaisuudessaan olevia toimijoita, minkä perusteella alemmalla tasolla olevat raportoivat ja laativat asiakirjoja ylemmille tasoille. Toisaalta hallinnon ylemmiltä tasoilta laadittiin erilaisia selvityspyyntöjä ja tarkastuksia hallinnon alemmille tasoille. Erilaisten asiakirjojen laatimista edellytettiin siten kaikilta hallinnon tasoilta. Suomen vankilaviranomaisen voidaan nähdä jakautuneen tutkielman aikarajauksen aikana hierarkkisesti kolmelle tai neljälle eri hallinnon tasolle. Ylimpänä hierarkiassa toimi oikeusministeriö ja oikeusministeri. Vankeinhoitovirasto ja 1950-luvulta eteenpäin oikeusministeriön vankeinhoito-osasto toimivat vankilaviranomaisen "keskushallintoelimenä". Näiden alaisuudessa toimi vankeinhoitolaitos eli keskus- ja lääninvankilat. Keskus- ja lääninvankiloiden alaisuudessa toimivat viimein työ- ja myöhemmin myös vankisiirtolat.²²

---

²² Lång 1981, 16–20.

Pääasiallisena alkuperäislähdeaineistona tutkielmassa toimivat oikeusministeriön vankeinhoito-osaston arkistossa olevat työ- ja vankisiirtoloiden tarkastuskertomukset. Tarkastuskertomukset ovat lähdeaineistona laajoja, sillä pelkästään yhden vuoden tarkastuskertomukset sisältävät arvioni mukaan noin 200 sivua asiakirjoja. Tarkastuskertomukset löytyvät arkistosta arkistoyksiköistä²³ Eie:1 Työ- ja vankisiirtoloiden tarkastuskertomukset²⁴ ja Eie:2 Työ- ja vankisiirtoloiden tarkastuskertomukset²⁵. Tarkastuskertomusten lisäksi olen alkuperäislähteinä hyödyntänyt vankilaviranomaisen sisäisiä tiedonantolehtiä²⁶.

Tutkimusaineiston analysointi perustuu tutkielmassani tutkimusaineiston lähilukuun ja lähdekriittisen näkökulmaan. Lähiluvulla tarkoitan historian tutkimuksen menetelmää, jossa havainnoidaan tarkasti kaikenlaiset tekstissä esiintyvät ristiriidat, jännitteet, paradoksit, toistot ja vaikeatulkintaiset kohdat, joiden avulla pyrin tutkijana löytämään niistä vihjeitä tekstien ulkopuolisen maailman kontekstiin. Lähilukuun liittyvän vieraannuttamisen metodilla pyrin löytämään tutkimusaineistosta kaikkea outoa, erilaista ja yhteensopimatonta, joka vaatii asian kontekstualisointia ja merkityksellistämistä tapahtuma-aikaansa.²⁷ Tutkimusaineiston lähiluvulla hakeudun lähemmäksi niitä ajattelu- ja kokemistapoja, joita aineistossani esiintyvillä ihmisillä oli. Koska tutkimusaineistoni sijoittuu 1940- ja 1950-lukujen Suomeen, kokemusmaailma ja ajattelutavat näyttävät hyvin erilaiselta kuin nykypäivänä.

Tutkielmassa lähdekriittisyys yhdistyy myös arkistotieteellisen näkökulmaan tutkimusaineiston ja vankilaviranomaisen asiakirjojen elinkaari- ja valtanäkökulmien käsittelyssä. Asiakirjan elinkaaren vaiheet vaikuttavat nähdäkseni siihen, miten siihen tulisi lähdekriittisesti suhtautua. Samalla tavoin asiakirjan laatijan pyrkimykset ja tavoitteet, eli asiakirjojen taustalla toimivat valta-asetelmat vaikuttavat lähteeseen suhtautumiseen ja tulkintaan.

Pentti Renvallin mukaan asiakirjalähteitä tarkastellessa lähdekritiikki jakautuu kahden kysymyksen selvittämiseen. Asiakirjalähdettä tarkasteltaessa on selvitettävä, mikä asema ja

---

²³ Arkistoyksikkö on sarjaa pienempi arkiston (asiakirjakokonaisuuden) osa. Arkistoyksikkö. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu.

²⁴ Työ- ja vankisiirtoloiden tarkastuskertomukset Eie:1 1946-1950, KA.

²⁵ Työ- ja vankisiirtoloiden tarkastuskertomukset Eie:2 1951-1960, KA.

²⁶ Tiedonantolehdet Uag:1 1946–1948, KA.

²⁷ Nivala & Mähkä 2013, 161.

tehtävä asiakirjalla oli alkuperäisessä tehtävässään ja ajallisessa kontekstissaan. Tämän lisäksi on löydettävä vastaus kysymykseen miten alkuperäinen tehtävä ja ajallinen konteksti ovat vaikuttaneet asiakirjassa mainittujen asioiden todenperäisyyteen. Renvallin mukaan ulkoinen lähdekritiikki tarkoittaa sen tilanteen rekonstruointia, jossa asiakirja on syntynyt ja sen päämäärän tunnistamista, johon sen laatija on pyrkinyt, esimerkiksi sen toimen hoitajana joka tälle on uskottu. Sisäinen lähdekritiikki tarkoittaa Renvallin mukaan niiden väitteiden todellisuuspohjan selvittämistä, joita lähteen sisällä on, eli on hahmotettava tavoitteet, jotka lähteen laatijalla oli asiakirjaa laatiessaan.²⁸ Ulkoinen ja sisäinen lähdekritiikki kytkeytyvät tässä mielessä tutkielmassa asiakirjan elinkaari- ja valtanäkökulmien selvittämiseen. Asiakirjan elinkaarivaiheiden selvittäminen kytkeytyy ulkoiseen lähdekritiikkiin ja asiakirjan valta-asetelmien havainnoiminen sisäiseen lähdekritiikkiin. Asiakirjojen elinkaarta ja asiakirjojen valta-asetelmaa koskeva tutkimustyö ovat tässä mielessä osa tutkimuksen lähdekritiikkiä.

Asiakirjojen elinkaari- ja valtanäkökulmien tutkimisessa olen hyödyntänyt useita eri ajattelijoita. Tutkielmassa asiakirjan elinkaari- ja valtanäkökulmia koskevat ajatukset risteävät ja esitän niistä löydettäviä yhteenliittymiä. Elinkaaren vaikutusta havainnoin erityisesti siten, miten elinkaarivaiheet vaikuttavat todistusvoimaisuuteen. Elinkaariajattelussa olen hyödyntänyt erityisesti Outi Hupaniitun, Ulla-Maija Peltosen ja Pekka Henttosen esittämiä ajatuksia. Joan M. Schwartzin, Terry Cookin, Pelle Traceyn, Patricia Garcian, Ricardo Punzalanin, James M. O'Toolen ja Pekka Henttosen teoksia olen hyödyntänyt arkistojen ja asiakirjojen valta-asetelmia koskevassa pohdinnassa. Olen löytänyt elinkaariajattelua myös Valentin Soinen esittämistä ajatuksista, jotka ovat oletettavasti vaikuttaneet myös vankilaviranomaisen käytännön asiakirjahallintaan. Toivo Nygårdin kirjoituksia olen löytänyt relevantteja historiantutkijan ajatuksia asiakirjojen valta-asetelmista ja miten historiantutkijan tulisi suhtautua näihin tutkimustyössään.

Pääasialliset tutkimuskysymykseni jakautuvat tutkielmassa näin ollen historiatieteelliseen ja arkistotieteelliseen näkökulmaan ja hyödynnän näitä molempia näkökulmia siten että ne tukisivat toisiaan. Nähdäkseni arkistotieteellisen näkökulman kautta on mahdollista pohtia historiatieteellisten päätelmien mielekkyyttä, erityisesti problematisoimalla tutkimusaineiston elinkaarta ja soveltamalla tähän lähdekriittistä pohdintaa.

---

²⁸ Renvall 1965, 165–167

Työsiirtoloiden olemassaoloa koskevassa pohdinnassa olen hyödyntänyt Georg Ruschen ja Otto Kirchheimerin vuoden 1939 teoksessaan *Punishment and Social Structure* esittämää teoriaa yhteiskunnallisen työmarkkinatilanteen, työvoiman kysynnän ja tarjonnan vaikutuksista siihen, millaisia rangaistusmuotoja yhteiskunnassa valitaan käytettäväksi. Alkuperäisteoksen heikon saatavuuden vuoksi olen joutunut käyttämään alkuperäisteoksen sijaan tutkimusartikkeleita, joissa Ruschen ja Kirchheimerin teoriaa on käsitelty.

Ruschen ja Kirchheimerin teos on esitetty marxilaisen rangaistussosiologian klassikkoteokseksi ja heidän ajattelunsa sijoitettu marxilaisvaikutteisten teorioiden jatkumoon. Tätä suuntausta on esitetty edustavan esimerkiksi Michel Foucault vuoden 1975 teoksellaan *Tarkkailla ja rangaista*. 1970-luvulla Ruschen ja Kirchheimerin teos nostettiin esikuvan asemaan rikosoikeussosiologisessa tutkimuksessa. Alessandro de Giorgin on esitetty jatkaneen Ruschen ja Kirchheimerin sekä Foucault'n analyyttistä perintöä vuonna 2006 julkaistulla teoksellaan *Rethinking the Political Economy of Punishment*. Ruschen ja Kirchheimerin teosta on syytetty "ekonomismista", eli oletuksesta että talouden kentän lainalaisuudet päteisivät kaikilla sosiaalisen maailman kentillä. Ruschen ja Kirchheimerin teoria sivuuttaa rankaisemisen yhteyden poliittisiin, yhteisöllisiin tai kulttuurisiin merkityksiin.²⁹ Teorian yksioikoisuudesta ja haasteista huolimatta, näen sen tarjoavan selityksiä kehityskulkuihin, joihin Suomessa 1930- ja 1940-luvun rangaistusjärjestelmää koskevassa päätöksenteossa päädyttiin. Teoria tarjoaa nähdäkseni yhden mahdollisen selityksen sille, miksi juuri siinä tilanteessa, jossa 1940-luvun Suomessa oltiin, päädyttiin työsiirtoloiden kaltaiseen rangaistusmuotoon, tavallisen vankeusrangaistuksen sijaan.

Missään aikaisemmassa tutkimuksessa teoriaa ei tietääkseni ole yhdistetty Suomessa 1930- ja 1940-luvulla toteutettuihin muutoksiin. Esimerkiksi "vesileipärangaistuksesta" yhtäkkistä luopumista työsiirtolajärjestelmän perustamisen yhteydessä ei ole aiemmin pohdittu. Muutoksia koskevissa hallituksen esityksissäkään syitä ei ole tarkemmin avattu tai perusteltu.³⁰

---

²⁹ Häkkinen 2020, 5–12. Ks. myös Vuorela 2021, 8–9.

³⁰ Hannula, 1981, 156–157.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Merkittävin työsiirtoloita koskeva akateeminen tutkimus on Paavo Uusitalon vuonna 1968 valmistunut sosiologian väitöskirja *Vankila ja työsiirtola rangaistuksena*. Se ei ole historiatieteellinen teos, mutta se sisältää myös työsiirtoloiden ja työsiirtolajärjestelmän historiaa. Uusitalon tutkielmassa pääasiallisena tutkimuskysymyksenä oli vertailla ”tavallisen” vankilarangaistuksen ja työsiirtolarangaistuksen eroa, erityisesti uusintarikollisuuden osalta. Tutkimuksen tulos oli, että työsiirtolarangaistuksen käyttäminen ei merkittävästi vaikuttanut uusintarikollisuuteen, mutta Uusitalo näki työsiirtolarangaistuksen sisältävän muita etuja, valtion- ja yksityistaloudellisia, sekä vankien vankeusaikaisten olosuhteiden paranemista.

Muuten työsiirtoloita ei ole juuri varsinaisesti akateemisesti tutkittu. Risto Huovinen on laatinut tutkielman Helsingin yliopiston oikeushistorian syventävien opintojen projektissa ”kiistelyt oikeuslaitoksesta” vuonna 1992. Tutkielmassaan Huovinen keskittyy työsiirtolajärjestelmään johtaneiden ja järjestelmän kehitystä ohjanneiden taustatekijöiden selvittämiseen, sekä työsiirtolajärjestelmää koskevan lainsäädännön kehittymisen tutkimiseen. Temaattisesti rangaistusjärjestelmien ja vankiloiden historiallinen tutkimus on kuitenkin laajemmin tutkittu aihepiiri.

Erilaisin nimin kulkevia työlaitoksia, vankisiirtoloita ja työleirejä on tutkittu myös laajasti. Pekka Niirasen vuonna 2022 valmistunut väitöskirja *Työleirien saaristo. Työleirijärjestelmä Suomessa vuosina 1942–1944* käsittelee laaja-alaisesti Suomessa jatkosodan aikana voimassa ollutta työvelvollisuuslakia ja sen pohjalta luotua työleirijärjestelmää. Työleirijärjestelmä toimi kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön yhteydessä. Työleirijärjestelmässäkin keskeistä oli hyödyntää työtä eräänlaisena ”rangaistusmuotona”. Työleirijärjestelmässä ei kuitenkaan ollut kyse vangeista, eikä työleireillä ollut vartiointia.³¹ Maura Haimola on vuoden 2004 pro gradu -tutkielmassaan käsitellyt 1930-luvulta 1950-luvulle toiminnassa ollutta Viikin vankisiirtolaa, jonne sijoitettiin Helsingin keskusvankilan vankeja. Viikin vankisiirtolassa kyse oli kuitenkin vielä yksittäisen vankilan osastosta ja varsinainen työsiirtolajärjestelmän kaltainen vankisiirtolajärjestelmä toteutettiin vasta vuonna 1955. Viikin vankisiirtola muistutti vielä perinteistä suljettua vankilaa.³² Viikin vankisiirtolan sijoittaisin osaksi 1930-luvun suo- ja maatalousvankiloita. Suomen alueella 1900-luvulla toimineiden pakkotyöhön perustuvien

---

³¹ Niiranen 2022, 15–44.

³² Haimola 2004, 9–21.

työlaitosten kirjo on nähdäkseni ollut niin valtava, että yksittäisen tutkijan on välillä hankala ymmärtää mistä ja millaisesta järjestelmästä milloinkin on ollut kyse. Suomen kehitys on ollut tässä suhteessa esimerkiksi useasti viitemaana käytettyyn Ruotsiin tai muihin Pohjoismaihin verrattuna poikkeuksellista. Tämä ajatus on ollut taustalla myös tutkielmani yläotsikossa.

Milla Yli-Hyövälti on rikosoikeuden pro gradu -tutkielmassaan tutkinut vapausrangaistusten historiaa Suomessa yleisellä tasolla, jolloin hän on käsitellyt myös työsiirtolajärjestelmää.³³ Toni Nykänen on rikos- ja prosessioikeuden pro gradu -tutkielmassaan käsitellyt vangin karkaamista rikosoikeudellisena käsitteenä, jolloin hän on käsitellyt myös työsiirtolasta luvatonta poistumista.³⁴ Tutkielmassa työsiirtoloita koskeva osuus käsittelee erityisesti oikeudellisesti ongelmallista tilannetta, joka työsiirtolajärjestelmän myötä syntyi kun vankilaviranomaiselle mahdollistui hallinnollisella päätöksellä peruuttaa työsiirtolassa suoritettu rangaistusaika. Käytännössä tämä loi mahdollisuuden pidentää merkittävästikin rangaistusaikaa, ilman tuomioistuimen päätöstä.

Akateemisen tutkimuksen ulkopuolella työsiirtoloista on laajasti kirjoittanut Jussi Pajuoja vuonna 1993 julkaistussa teoksessaan *Vankilarakentaminen: katsaus rangaistusten historiaan*.³⁵ Timo Haavisto sivuaa myös Pohjois-Suomessa tienrakennukseen 1950-luvulla osallistuneita työsiirtoloita vuoden 1993 teoksessaan *Kainuun Kekkostiet*.³⁶ Jaana Veikkola sivuaa Helsingin lääninvankilan alaisuudessa toimineita työsiirtoloita vuonna 1998 toimittamassaan historiikissa *Helsingin lääninvankilan historiikki*.³⁷ Elina Suomenen toimittamassa vuonna 1981 julkaistussa laajassa teoksessa *Suomen vankeinhoidon historiaa - Osa I katsauksia vankeinhoidon kehitykseen* käsitellään työsiirtoloita usean eri kirjoittajan toimesta. Teos on syntynyt osana laajempaa vankeinhoidon historiaa koskevaa tutkimusprojektia (VAHO 100 -projekti).³⁸

Vankilaviranomaisen omaa tutkimusta edustaa oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisema tutkimuskirjallisuus, erityisesti Miikka Niemisen teos *Työsiirtolat vankeinhoidon osana* vuodelta 1982.³⁹ Vankeinhoidon koulutuskeskuksen toimesta on laadittu työsiirtoloita

---

³³ Yli-Hyövälti 2011, 53–54.

³⁴ Nykänen 2012, 13–15.

³⁵ Pajuoja 1993, 64–84.

³⁶ Haavisto 1993, 95–123.

³⁷ Veikkola 1998.

³⁸ Suomenen 1981.

³⁹ Nieminen 1982.

koskeva Erkki Laitilan ja Heimo Virsulan vuonna 1994 julkaistu teos *Suomen työsiirtolat*.⁴⁰ Tutkielmassani hyödynnän myös muistitietoa. Työsiirtolajärjestelmän luontiaikoina vankeinhoitolaitoksen ylijohtajana toimineen Valentin Soinen muistelmateos *Poliisina ja vankeinhoitaja: nähtyä ja koettua viiden vuosikymmenen varrelta* edustaa tutkielmassani aikalaisnäkemystä, sekä mahdollisuutta hahmottaa millaiset tekijät hänen näkemyksensä mukaan vaikuttivat vankilaviranomaisen toiminnassa työsiirtolajärjestelmän luomisessa.⁴¹

Näiden teosten ja julkaisujen lisäksi työsiirtoloista on kirjoitettu kohtuullisen laajasti tutkimusartikkeleita kansainvälisesti. Hyödynnän tutkielmassani näistä Elmer H. Johnsonin 1973 kirjoittamaa artikkelia “Finland's penal colonies: The forbearant model and community-based corrections”.⁴² L. G. Moseley on 1973 julkaistussa artikkelissaan “Finnish labour colonies” kuvaillut kesällä 1970 tekemäänsä opintomatkaa Suomeen.⁴³ John Pratt on vuonna 2008 julkaistussa artikkelissaan “Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess” käsitellyt Suomen työsiirtolajärjestelmää vertaillen sitä yhdessä muissa Pohjoismaissa käytettyihin rangaistusjärjestelmiin.⁴⁴ Tieteellisten artikkelien ohella John P. Conrad on käsitellyt Suomen työsiirtolajärjestelmää 1965 julkaistussa teoksessaan *Crime and Its Correction An International Survey of Attitudes and Practices*.⁴⁵

Arkistotieteellisesti temaattisesti samaa aihetta on tutkinut Emilia Henttonen vuonna 2019 valmistuneessa pro gradu -tutkielmassaan *Kolmen valtakunnan perillinen: Turun kehruuhuoneen arkiston asiakirjojen elinkaari ja asema tutkimuksessa*.⁴⁶ Vaikka Henttonen tutkima aihe sijoittuu vuosisatoja taaksepäin omaani, hänen tutkimusaiheensa sijoittuu temaattisesti samaan aihepiiriin kuin oma tutkimukseni, Suomen rangaistusjärjestelmän piirissä toimineiden työrangaistuksia toteuttaneiden laitosten historialliseen ja arkistotieteelliseen tutkimukseen. Henttonen tutkielmassa yhtenäisyyksiä näen erityisesti vankilaviranomaisen arkistoaineistojen elinkaaren tutkimuksen näkökulmasta.

---

⁴⁰ Laitila & Virsula 1994.

⁴¹ Soine 2009.

⁴² Johnson 1973.

⁴³ Moseley 1973.

⁴⁴ Pratt 2008.

⁴⁵ Conrad 1965.

⁴⁶ Henttonen 2019.

Työsiirtoloita on sivuttu useissa julkaisuissa ja tutkimuksissa, mutta mitään kokoavaa ja kattavaa tutkimusta, jossa keskityttäisiin selvittämään työsiirtoloiden olemassaoloa ja luonnetta historiatieteellisesti ei ole vielä tähän mennessä tietääkseni tehty.

1.4 Tutkimusaineiston elinkaarenhallinta

Tutkimusaineistoni koskee vankilaviranomaisen toiminnassa syntyneitä asiakirjoja, jotka sisältävät vankeja koskevia henkilötietoja. Vankeja koskevat tiedot ovat usein arkaluonteisia. Esimerkiksi työsiirtoloiden tarkastuskertomuksissa tämä on tarkoittanut käytännössä vaikkapa vangin fyysisen työkyvyn arviointia. Tämän vuoksi tutkimusaineistoni käsittelyssä ja hallinnassa olen ottanut erityisesti huomioon tutkimusaineistoa koskevan elinkaarenhallinnan ja lainsäädännön, joka tutkimusaineistonani toimivia asiakirjoja ja tietoja koskee.

Tutkimusaineistoani käsittelyä ja hallintaa määrittää erityisesti kansallinen julkisuus⁴⁷ ja tietosuojalainsäädäntö⁴⁸, sekä Euroopan unionin yhteinen tietosuojasääntely.⁴⁹ Koska tutkimusaineistona käyttämäni asiakirjat ovat vielä alle 100 vuotta vanhoja, niiden käyttäminen tutkimuksessa vaatii niiden nykyiseltä säilyttäjätaholta Kansallisarkistolta haettavaa tutkimuslupaa, jonka olen hakenut. Lähtökohtaisesti kaikki viranomaisasiakirjat on Suomessa säädetty julkisiksi julkisuuslain nojalla. Salassa pidettävät viranomaisen asiakirjat on erikseen määritelty julkisuuslain 6:n luvun 24:n pykälän mukaisesti. Jotta asiakirja olisi salassa pidettävä, sen on sisällettävä jotain tämän pykälän ensimmäisen momentin kohdissa 1–32 määriteltyä tietoa. Oman tutkimusaineistoni kohdalla tämä täyttyy Kansallisarkiston määritelmän mukaan kohtien 24–32 osalta. Tutkimusaineistossani on kyse esimerkiksi viranomaisen asiakirjoista, jotka sisältävät tietoja tuomitusta taikka vangitusta tai muutoin vapautensa menettäneestä henkilöstä, eli kohdan 28 mukaisesta tiedosta. Julkisuuslain mukaan näiden henkilön yksityiselämää koskevien tietojen salassapitoaika on 50 vuotta sen henkilön kuolemasta, jota asiakirja koskee tai jollei tästä ole tietoa, 100 vuotta.⁵⁰

Henkilötietoja sisältävien tutkimusaineistojen käsittelyä säätelee myös tietosuojalainsäädäntö. Tämä tarkoittaa, että tutkimustyössä on noudatettava tietosuojalainsäädännössä säädettyjä ja

---

⁴⁷ Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999.

⁴⁸ Tietosuojalaki 1050/2018.

⁴⁹ Yleinen tietosuoja-asetus (EU) 2016/679.

⁵⁰ Laki viranomaistoiminnan julkisuudesta 621/1999.

määritettyjä henkilötietojen käsittelyperiaatteita. Käytännössä tämä tarkoittaa, että noudatan tutkielmassani Tietosuojavaltuutetun toimiston määrittelemää tieteellisen tutkimuksen tietosuojapolkua ja tietosuojaperiaatteita.⁵¹

Tunnistan tutkimusaineistoni sisältävän erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja sekä rikostuomioihin ja rikkomuksiin liittyviä henkilötietoja, minkä takia olen toteuttanut erityisiä toimenpiteitä rekisteröityjen oikeuksien suojaamiseksi. Henkilötietojen käsittely tutkimustyössäni tapahtuu tieteellistä ja historiallista tutkimusta varten ja noudatan tutkimusaineiston käsittelyssä asianmukaisia suojatoimia. Tämä tarkoittaa tutkimusaineistoni hallinnassa sitä, että säilytän tutkimusaineistoni siten että vain minulla on pääsy siihen. Säilytän tutkimusaineistoani fyysisesti turvallisessa tilassa ja teknisenä suojatoimenpiteenä säilytän tutkimusaineistoani ainoastaan sähköisessä muodossa ja ainoastaan tutkimusaineiston säilyttämiseen tarkoitetuilla USB-muistitikuilla. USB-muistitikut olen salannut käyttäen BitLocker -ohjelmistoa, jolloin USB-muistitikun käyttäminen vaatii aina sellaisen salasanan syöttämistä, joka on vain minulla tiedossa.

Noudatan tutkimustyössäni myös tietosuojaperiaatteita, joihin kuuluu tutkimustyössäni käsiteltävien henkilötietojen minimointi. Käytän tutkielmassani ainoastaan tutkimukselleni välttämättömiä henkilötietoja sisältäviä tutkimusaineistoja. Olen tutkimustyötäni varten suunnitellut henkilötietojen käsittelyn elinkaaren siten, että kerään tutkimusaineistoa sähköiseen muotoon verkkoyhteydettömällä järjestelmäkameralla. Järjestelmäkamera tallentaa ottamani valokuvat aineistosta muistikortille, jotka siirrän aineiston säilyttämistä varten käyttämilleni salatuille USB-muistitikuille.

Tutkimustyöni päätyttyä, eli pro gradu -tutkielmani valmistuttua aion hävittää keräämäni tutkimusaineiston tietoturvalisella tavalla. Tietosuojatyötä tutkielmassani olen toteuttanut laatimalla tutkimusaineiston rekisterinpitäjänä tutkimusaineistolleni tietosuojaselosteen, sekä toteuttanut tietosuojan vaikutustenarviointia (TVA), jossa olen arvioinut millaisia riskejä tutkimuksessani toteuttamasta henkilötietojen käsittelystä, aiheutuu ja miten pystyn minimoimaan nämä riskit.

---

⁵¹ Tietosuojavaltuutetun toimisto, Tieteellisen tutkimuksen tietosuojapolku.

Tutkielmassa ei esitetä henkilötietoja tutkimustuloksissa. Tutkimuksessani yksittäisen henkilön henkilötiedot on anonymisoitu, eli esimerkiksi yksittäistä vankia koskevat henkilötiedot eivät ole tunnistettavissa. Ilman henkilötietoja sisältäviä tutkimusaineistoja tutkimuksen tekeminen aiheesta olisi kuitenkin mahdotonta. Aineistosta ei voida rajata pois henkilötietoja sisältävää aineistoa kokonaan, heikentämättä tutkimusaineiston käyttökelpoisuutta. Olen kuitenkin pyrkinyt minimoimaan henkilötietojen käsittelyn ja säilyttämisen siten, että olen kerännyt tutkimusaineistooni vain sellaisia tietoja ja aineistoja, jotka olen tutkimustyötä ajatellen katsonut välttämättömiksi.

Tieteellisen tutkimuksen vapaudelle olisi näkemykseni mukaan kohtuutonta, että aineiston käyttämiseksi tulisi odottaa laissa määritelty 100 vuoden asiakirjan julkiseksi tuleminen aika. Suurimmaksi osaksi aineisto koskee sellaisen julkisen viranomaisen hallinnollista toimintaa ja julkista vallankäyttöä, jonka toiminnasta on yhteiskunnallisesti ja historiallisesti merkittävää saada tietoa. Erityisesti näen, että koska työsiirtoloissa kyse on ollut viranomaisen toiminnasta, jonka tarkoituksen on ollut rajoittaa perusoikeuksia ja joiden toiminnasta on esitetty Suomen valtion saaneen taloudellisesta hyötyä, aihe on tutkimuksellisesti tärkeää selvittää.

2 Työrangaistukset ajallisessa ja maantieteellisessä kontekstissaan

2.1 Työrangaistusten historia Suomessa ja Euroopassa uuden ajan alusta 1930-luvulle

Työhön perustuvien rangaistusten perustan Euroopassa nähdään ajoittuvan 1500-luvulla perustettuihin kuritushuoneisiin⁵² ja kaleerirangaistuksiin⁵³. Ensimmäinen kuritushuone perustettiin Lontooseen vuonna 1555 ja 1700-luvun lopulla niitä oli jo 170. Sama kehitys alkoi myös muualla Pohjois-Euroopan suurissa kaupungeissa, kuten Amsterdamissa, Hampurissa, Gdanskissa, Kööpenhaminassa, Bremenissä ja Tukholmassa. Toinen työrangaistuksen muoto oli kaleerirangaistus, joka tarkoitti kaleerilainoissa soutamalla suoritettua pakkotyötä. Kaleerityövoiman käyttö toistui erityisesti Etelä-Euroopan suurvalloissa, kuten Ranskassa, Espanjassa ja Portugalissa. Näiden Pohjois-Euroopassa perustettujen kuritushuoneiden ja Etelä-Euroopassa käytettyjen kaleerirangaistusten käyttöönoton nähdään luoneen alkusysäyksen työrangaistuksen käytölle Euroopassa ja poissiirtymän ruumiin-, häpeä- ja kuolemanrangaistuksista.⁵⁴

1800-luvulla useat Euroopan maat alkoivat perustamaan maanviljelyyn perustuvia rangaistuslaitoksia. Eurooppalaiset siirtomaavallat käyttivät myös syrjäisiin siirtomaihin perustuvia karkotusrangaistuksia, joiden tarkoituksena oli käyttää vankeja työvoimana siirtomaissa.⁵⁵ Joissain maissa myös maanviljelyyn perustuvat, osittain vankien rehabilitaatioon ajatukseen perustuneet rangaistuslaitokset säilyivät 1900-luvulle.⁵⁶ Näin tapahtui esimerkiksi Suomessa, jossa 1900-luvulla otettiin laajamittaisesti käyttöön maanviljelyyn keskittyneitä rangaistuslaitoksia, joissa vankityön vaikutus nähtiin vankeja kuntouttavana.⁵⁷

1900-luvulla erityisesti ensimmäisen maailmansodan vaikutuksesta työlaitoksiin ja -leireihin sijoitettiin yhä laajempaa osaa väestöstä, poliittisesti ja sosiaalisesti poikkeavia yksilöitä, joiden

---

⁵² Tekstissä käytetään termiä ”prison workhouse”, jolla viitataan yleisesti pakkotyölaitokseen. Tekstissä samaistetaan termi ”prison workhouse” termiin ”house of corrections”, joka käännetään suomeksi kuritushuoneeksi.

⁵³ Tekstissä käytetään termiä ”galleys” mikä viittaa kaleeriorjuuteen. Kaleeri tarkoittaa matalakulkuista soudettavaa sota-alusta.

⁵⁴ Gibson & Poerio 2018, 339–340.

⁵⁵ Gibson & Poerio 2018, 346–348.

⁵⁶ Gibson & Poerio 2018, 347.

⁵⁷ Pajuoja 1993, 50–57.

nähtiin uhkaavan yleistä järjestystä. Tämän kehityksen nähdään johtaneen Euroopan fasisissa maissa, kuten Italiassa, Saksassa ja Espanjassa käytettyjen pakkotyöhön ja terrorismiin perustuvien rangaistus- ja keskitysleirien perustamiseen.⁵⁸

Rangaistusjärjestelmien siirtymää on teoretisoitu 1939 julkaistussa Georg Ruschen ja Otto Kirchheimerin teoksessa *Punishment and Social Structure*. Teoksen keskeisenä argumenttina Theodore Chiricosin ja Miriam Delonen mukaan on, että aikoina jolloin yhteiskunnassa on suuri työvoiman ylitarjonta, työhön perustuvien rangaistusten, eli valtion toteuttama työvoiman hyväksikäyttö vaihtuu työrangaistuksista muihin rangaistusmuotoihin, jotka tällöin myös ankaroituvat luonteeltaan. Rusche ja Kirchheimer esittävät väitteen, että koska työvoimasta on ylitarjontaa, rangaistusjärjestelmään ei synny kannustetta ylläpitää vankityötä, jolloin myös motivaatio huolehtia rangaistuslaitosten oloista vähenee yleisesti yhteiskunnassa. Työvoiman ylitarjonnan vallitessa työn arvo laskee, jolloin myös vankityön arvo heikkenee, minkä seurauksena motivaatio ylläpitää hyviä laitos- ja vankeusolosuhteita vähentyy.⁵⁹

Ivan Jankovicin mukaan Ruschen ja Kirchheimer toinen merkittävä hypoteesi teoksessa on, että ”jokainen (yhteiskunnallinen) tuotantojärjestelmä tapaa löytää sellaisia rangaistusmuotoja, jotka ovat yhteneväisiä tuotantojärjestelmän tuotantomuotojen kanssa.”⁶⁰ Tällä viitataan siihen, että rangaistusmuotoja ohjaavien kriminaalipoliittisten ideologioiden muodostumiseen yhteiskunnassa vaikuttavat myös yhteiskuntaa koskevat taloudelliset realiteetit. Tästä esimerkkeinä toimivat 1500-luvun Saksaa vaivannut pula työvoimasta, jonka nähdään vaikuttaneen niin sanotun ”protestanttisen etiikan” kehittymiseen, jonka mukaan jokaisen velvollisuus on tehdä työtä, kun taas toisaalta työvoiman ylitarjonnasta kärsineessä 1800-luvun Englannissa työstä tehtiin ”etuoikeus”, josta täytyi suorastaan taistella työmarkkinoilla.⁶¹

Ruschen ja Kirchheimerin teoretisointi kiteytyy siten siihen, että yhteiskunnassa, jossa on työvoimapula, työvoima on arvokasta, jolloin vankityövoima ”löydetään”. Vankityövoimaa voidaan työvoiman kysynnän ja tarjonnan mukaisesti ohjata rangaistusjärjestelmän avulla, kun taas tilanteessa, jossa yhteiskuntaa vaivaa työn ylitarjonta, rangaistusjärjestelmä ei tunne, eikä

---

⁵⁸ Gibson & Poerio 2018, 348–349.

⁵⁹ Chiricos & Delone 1992, 421–422.

⁶⁰ Jankovic 1977, 17.

⁶¹ Jankovic 1977, 17–18.

käytä työhön perustuvia rangaistusmuotoja. Tällöin rangaistukset muuttuvat luonteeltaan ankarammiksi, sillä vangeilla ei ole enää vastaavaa ”arvoa” yhteiskunnalle työvoimansa kautta.

Jankovicin mukaan Rusche ja Kircheimer kiteyttävät tämän kehityksen siihen, että tällöin havaitaan rangaistuksista tulevan työvoimaa ”tuhlaavia” kuolemanrangaistusten ja muiden luonteeltaan ankarien ruumiillisten rangaistusten käyttämisen myötä. Jankovic esittää myös kritiikkiä teorialle. Erityisesti Ruschen ja Kircheimerin kyvyttömyys selittää vankeusrangaistuksen toimintalogiikkaa modernissa yhteiskunnassa on Jankovicin kritiikin kohde. Erityisesti jälkiteollistuneissa yhteiskunnissa yleisiksi tulleita ehdonalaisrangaistuksia teoria ei juurikaan selitä.⁶²

Suomessa 1400- ja 1500-luvuilla pääasiallisena rangaistusjärjestelmänä oli sakkorangaistus. Sakkorangaistuksen suosiminen on nähty periytyneen sukuyhteiskunnasta, jossa sakko toimi sovintosummana, korvauksena rikoksesta asianomistajalle ja suvulle. Keskusvallan ja kuninkaan vallan kasvaessa suvun merkitys väheni, mutta sakko säilyi edelleen rangaistusmuotona. 1500-luvun lopulla ja 1600-luvulla kehitys Suomessa siirtyi sakkorangaistuksista ruumiilliseen kuritukseen.⁶³ Rangaistuskäytäntö Suomessa säilyi ruumiillisiin- ja häpeärangaistuksiin perustuvana 1700-luvulle asti. Ruotsissa 1734 säädetyssä yleisessä laissa esiintyi kuitenkin ensimmäistä kertaa vankeusrangaistus. Ankarimpana vankeuden muotona laissa mainitaan työ kuninkaan linnassa, linnoituksessa tai pajassa.⁶⁴ Tällöin on ilmeisesti ensimmäistä kertaa lain tasolla määritelty myös työn käyttö rangaistuksen muotona Suomessa.

1700-luvulla käynnistynyt muutos rangaistuskäytännöissä johti kehitykseen, jossa varhaismodernin ajan lopulla rangaistuskäytännöt lievenivät. Kustaa III:n toimesta poistettiin kidutuksen käyttö rangaistuksena vuonna 1772 ja vuoden 1779 asetuksessa poistettiin kuolemantuomio useasta rikostyyppistä. Rangaistuksena ryhdyttiin ruumiin- ja häpeärangaistusten sijaan suosimaan vankeutta.⁶⁵ Rangaistusjärjestelmän organisointi vankeusperusteiseksi näyttää siirtäneen suuntaa kohti myös vankityövoiman organisoidumpaa käyttöä.

---

⁶² Jankovic 1997, 19.

⁶³ Pajuoja 1992, 15–17.

⁶⁴ Pajuoja 1992, 23–24.

⁶⁵ Pajuoja 1992, 24–25.

Suomessa ensimmäinen laitos, jossa yhdistettiin suljettu laitos ja tuottava työ, oli 1739 perustettu Turun kehruhuone. Laitoksen perustamisen taustalla oli oivallus irtolaistyövoiman soveltuvuudesta tekstiiliteollisuuteen. Työ voitiin suorittaa kouluttamattoman työvoiman toimesta vähillä työvälineillä, sekä suljetussa ja kontrolloidussa tilassa. Olemassaolollaan kehruhuoneet näyttivät, että oli mahdollista yhdistää toisiinsa vankila ja tehdas, eli yhdistää vankeus työntekoon.⁶⁶ 1800-luvun puolivälissä vankityövoimaa osoitettiin ensimmäistä kertaa pääasiallisena rangaistusmuotona ulkotöihin Suomessa. Irtolaisia varten vuonna 1859 perustettu Luostan työ- ja ojennuslaitos perustettiin suonkuivaamista varten, jossa pääasiallisena työmuotona oli ojankaivuu. Luostan laitos oli henkilöstörakenteeltaan ajalleen suhteellisen kevyt 15–20 hengen henkilökunnallaan. Olot olivat muihin ajan rangaistuslaitoksiin verrattuna vapaat. Aikakauden muista laitoksista Luosta poikkesi vielä siten, että vangeille maksettiin työstä palkkaa päivä- tai urakkapalkan muodossa. Käyttörahaa lukuun ottamatta palkka maksettiin vasta vapautuessa ja palkasta vähennettiin ravinnosta ja vaatetuksesta aiheutuvat ylläpitokustannukset.⁶⁷ Luostan laitoksessa voikin nähdäkseni havaita ensimmäiset viitteet mallista, jota tultaisiin aikanaan soveltamaan työsiirtoloissa.

Luostan laitos teki vaikutuksen myös aikalaisiin ja esimerkiksi Johan Vilhelm Snellman oli sitä mieltä, että Luostan kaltaisissa laitoksissa olisi Suomen vankeinhoidon tulevaisuus. Snellmanin näkemys oli, että niin sanotut “koppivankilat” eivät kyenneet parantamaan tai kasvattamaan vankeja ja niiden kustannukset tulisivat huomattavan kalliiksi. Vankityövoima tulisi Snellmanin mukaan osoittaa rämeiden ja soiden raivaamiseen ja näiden raivattujen alueiden viljelemiseen. Snellmanin ajatukset eivät saaneet kuitenkaan laajempaa kannatusta.⁶⁸ 1900-luvun taitteessa uudisraivauksella sen sijaan oli voimakkaammin tilaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Tällöin vankeinhoidossa otettiin uudelleen tavoitteeksi soiden raivaamiseen ja maanviljelystyöhön keskittyneiden rangaistuslaitosten perustaminen. Asiaa ajoi erityisesti tanskalaisista vankisiirtoloista innostunut vankilanjohtaja Johan Walder Castrén. Tanskassa oli perustettu peltojen raivaukseen tarkoitettuja siirtoloita, joiden mukaisesti Castrén ehdotti Suomeenkin perustettavan vastaavia. Ensimmäinen suovankilaksi katsottava vankisiirtola

---

⁶⁶ Pajuoja 1993, 18–20.

⁶⁷ Pajuoja 1993, 42–43.

⁶⁸ Pajuoja 1993, 44–49.

aloitti toimintansa Ilmajoella 1913.⁶⁹ Samoihin aikoihin perustettiin myös vuonna 1914 Sukevan vankisiirtola ja vuonna 1915 vankisiirtolat Lammilla ja Mäntyharjulla.⁷⁰

Pajuoja näkee suovankiloiden rakentamisessa erityisesti sisällissodan luoneen tälle ratkaisevan paineen ja merkityksen. Jo ennen sisällissodan päättymistä oli esitetty ajatuksia, että punavangeista kasvatettaisiin uudisraivaajia. Sisällissodan päättyessä myös vankilaviranomaiset esittivät ajatuksia suovankiloiden perustamisesta punavangeille.⁷¹ Sisällissodan aikana esitetyt näkemykset vankityöstä kulminoituivat vuonna 1918 toimintansa aloittaneessa Konnunsuon vankisiirtolassa. Aluksi Konnunsuolla käytettiin vankityövoimana nimenomaan punavankeja, mutta nopeasti siirryttiin jo tavanomaiseen vankityövoimaan.⁷²

Suovankiloiden ohella 1920-luvun vankeinhoidossa panostettiin myös kaupunkivankiloiden työtoiminnan tehostamiseen ja koneellistamiseen. Tämä koki kuitenkin nopeasti pysähdyksen 1930-luvun lamavuosiin, sillä vankiloihin perustettu työtoiminta, joka oli ensisijaisesti puusepänteollisuutta, kilpaili yksityisten teollisuudenharjoittajien kanssa. Tämä sai yksityisen elinkeinoelämän vastustamaan vankityötä. Vuonna 1935 eduskunta myönsi seitsemän miljoonaa markkaa vankityön käyttämiseen asutustoiminnassa, minkä seurauksena perustettiin suovankilat Karvialle, Köyliöön, Huittisiin ja Pelsolle.⁷³ Koska yksityinen elinkeinoelämä oli noussut vastustamaan kaupunkivankiloissa kehitettyä teollisuutta, vankityövoima oli ohjattava paikkaan, jossa se ei enää kilpailisi vapaiden yksityisten elinkeinonharjoittajien kanssa, eli suonkuivaus- ja maanviljelystyöhön. Vastaavat periaatteet vankityövoiman aiheuttaman kilpailun vapaan yksityisen elinkeinoelämän ja työvoiman kanssa toteutuivat myöhemmin myös työsiirtoloissa. Työsiirtoloita siirrettiin ja perustettiin sen mukaisesti, mikä oli kulloisenkin alueen työvoimatilanne, jotta kilpailulta vältyttäisiin. Työsiirtoloiden perusajatus näyttää syntyneen suo- ja maatalousvankiloiden perustamisen yhteydessä. Työsiirtolassa ajatusta vankityövoiman hyödyntämisestä kuitenkin jalostettiin ja vietiin pidemmälle, sekä yhä kauemmaksi eristämiseen perustuvasta ”perinteisestä” vankeusrangaistuksesta. Suovankilat olivat kuitenkin vielä luonteeltaan suljettuja vankiloita, vartioinnin ja käytänteiden osalta.

---

⁶⁹ Pajuoja 1993, 50–52.

⁷⁰ Aro 1983, 6.

⁷¹ Pajuoja 1993, 53–54.

⁷² Pajuoja 1993, 55–56.

⁷³ Pajuoja 1993, 55–57.

2.2 Työrangaistuksiin johtaneet tekijät Suomessa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana

Aiemmassa tutkimuksessa on tunnistettu useita tekijöitä, jotka johtivat työrangaistusten painottamiseen ja varsinaisen työsiirtolajärjestelmän luomiseen vankeinhoidollisena ratkaisuna Suomessa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Miikka Niemisen oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisussa *Työsiirtolat vankeinhoidon osana* työsiirtolajärjestelmän taustatekijöiksi nimetään sodan jälkeinen korkea vankimäärä ja tästä aiheutunut vankiloiden yliasutus, yleinen työllisyystilanne, valtiontaloudellinen etu ja sodan jälkeinen työvoimapula, eli taloudelliset tekijät ja sodanjälkeinen tarve vankilareformille, eli ideologiset tekijät. Vuonna 1949 vankiluvun todetaan olleen niin korkealla, että vankeja oli noin 3000 henkeä enemmän kuin vankipaikkoja ja vankiloiden yliasutuksen olleen jopa 60 %. Sodanjälkeisen korkean vankiluvun arvellaan johtuneen sota-ajan päättymisen jälkeisestä levottomuudesta, sillä suurin osa tuomituista vangeista oli tällöin ensikertalaisia.⁷⁴

Sodanjälkeisten sotakorvausten toteuttamisen ja jälleenrakennuksen todetaan aiheuttaneen työvoimapulaa, minkä lisäksi työsiirtoloita perusteltiin myös valtiontaloudellisella edulla. Näiden seikkojen lisäksi työsiirtoloiden taustatekijöiksi esitetään vielä sodanjälkeistä tarvetta vankilareformille, sillä vankilaolot olivat sodan aikana rappeutuneet. Rappeutumisen tekijöiksi nimetään sodanaikainen yliasutus, tavarapula ja koulutetun henkilökunnan siirtymä armeijan palvelukseen. Reformitarpeen perusteiksi nimetään myös se että osa sodanjälkeisen Suomen poliittisesta johdosta oli toisen maailmansodan aikana tai sitä ennen ollut poliittisista syistä vangittuna. Viimeisenä tekijänä todetaan Franz von Listzin luoman niin sanotun sosiologisen koulukunnan teorit kriminaalipolitiikasta. Listzin ajattelussa keskeiseksi mainitaan ”tilapäisten” ja ”paatuneiden” rikoksentekijöiden erottaminen toisistaan, minkä ajatuksen nähdään vaikuttaneen 1900-luvulla Suomen rikoslainsäädännössä.⁷⁵

Niemisen esittämät perustelut voidaan katsoa institutionaalislähtöisinä näkökantoina, sillä julkaisu on laadittu viranomaisen toimesta. Miikka Nieminen mainitaan julkaisussa tutkijaksi, mutta hän on kuitenkin ollut tutkijana viranomaisen palveluksessa. Teoksen laadintaan on osallistunut myös muuta vankeinhoito-osaston henkilökuntaa, joten teoksen laadinnan voidaan

---

⁷⁴ Nieminen 1982, 2–5.

⁷⁵ Nieminen 1982, 2–5.

todeta tapahtuneen viranomaistyönä. Näin ollen on nähdäkseni perusteltua todeta sen edustavan ensisijaisesti vankilaviranomaisen näkökulmaa työsiirtolajärjestelmään.

Vankilaviranomaisten kirjoitukset ja näkemykset työsiirtolajärjestelmän taustatekijöistä vaikuttavat painottuvan kriminaalipoliittisiin vaikutuksiin, sivuuttaen usein esimerkiksi taloudelliset vaikuttimet. Nieminen perustelee teoksessaan työsiirtoloiden syntyä juuri ”listziläisellä” kriminaalipoliittisella ajattelulla laitostumisen estämisestä. Rangaistuksia suorittaneiden katsotaan oikeastaan hyötynneen työsiirtolajärjestelmästä. Yhteiskuntataloudellinen hyöty mainitaan, mutta nähdäkseni ohimennen ja lyhyesti.⁷⁶

Myöhemmin vuonna 1994 julkaistussa Vankeinhoidon koulutuskeskuksen opetusmonisteessa *Suomen työsiirtolat* työsiirtolajärjestelmän luomista ohjanneiksi tekijöiksi määritellään pääasiassa vankeinhoidolliset tekijät:

”Lähtökohta vuonna 1946 käynnistyneelle työsiirtolatoiminnalle oli tietenkin vankeinhoidollinen. Pyrittiin estämään vankilan turmeleva vaikutus ja vaikuttamaan myös rangaistuksen sovittajan taloudelliseen tilanteeseen ja tätä kautta parantamaan selviytymismahdollisuuksia.”⁷⁷

Myös taloudelliset vaikutintekijät tunnustetaan, mutta niitä pidetään ”jälkiviisasteluna”:

”Jälkiviisaat tietenkin voivat nähdä yhteiskunnan saaneen toiminnasta taloudellista hyötyä. Sodan jälkeen maassa oli työvoimapula ja suuri vankivahvuus. Rahaa ei haluttu käyttää raskaaseen vankilarakentamiseen. Maassa oli runsaasti yhteiskunnallisia rakennuskohteita, joita siirtyvä työvoima joustavasti palveli. Rangaistusajat voitiin osittain valjastaa työvoimareserviksi.”⁷⁸

Jälkeenpäin katsottuna näyttääkin nähdäkseni siltä, että vankilaviranomaisessa on pyritty korostamaan työsiirtolajärjestelmän taustatekijöiksi erityisesti vankeinhoidollisia perusteluja. Tämä on nähdäkseni luonteva tulkinta viranomaisjulkaisuissa, sillä se esittää vankilaviranomaisen toiminnan positiivisessa valossa. Vankeusrangaistuksen muotoa on

---

⁷⁶ Nieminen 1982, 31–32.

⁷⁷ Laitila & Virsula 1994, 5.

⁷⁸ Laitila & Virsula 1994, 5.

nähdäkseni helpompi perustella juuri vankeinhoidollisesti positiivisilla perusteluilla, kuin perustella järjestelmän olemassaoloa yksinkertaisesti siitä saadulla valtiontaloudellisella hyödyllä tai ankaran kriminaalipolitiikan tuottaman korkean vankiluvun mahdollistajana.

Työsiirtolajärjestelmän taustatekijöiksi onkin esitetty moninaisia näkemyksiä, jotka toistuvat nykypäivänäkin. Viimeaikaisista julkaisuista esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian 100-vuotisjuhlakirjassa Markus Karin artikkelissa esitetään työsiirtolajärjestelmän taustatekijöiksi sodan jälkeisen ajan vankeinhoidollisia uudistustarpeita. Artikkelissa esitetään vuonna 1946 valmistuneen vankeinhoidon uudistuskomitean mietinnössä esitettyjä näkökantoja, joiden mukaan aiemmin oli liiallisesti korostettu taloudellisia näkökohtia vankien kuntouttamista koskevien näkökantojen sijaan. Komiteamietinnön mukaan vangit tulisi sijoittaa työhön, joka edistäisi heidän elättämiskykyään vapautumisen jälkeen. Tämän komiteamietinnön ajatuksen esitetään yhdessä tilanahtauteen johtaneen avolaitosjärjestelmän syntyyn.⁷⁹ Artikkelissa esitetty näkemys on ilmeisesti omaksuttu Jouko Laitisen artikkelista vuodelta 1981, jossa esitetään käytännössä sama näkemys. Laitisen artikkelissa näkemys esitetään tosin suuremmin

”Vankiloiden liika-asutus oli vankeinhoidollisten näkökohtien lisäksi yhtenä syynä avolaitosjärjestelmän luomiseen.”⁸⁰

Risto Huovinen on vuonna 1992 valmistuneessa oikeushistorian tutkielmassaan *Valtion työsiirtolat* päätenyt toisenlaiseen johtopäätökseen, ja hän esittää että suomalaista kriminaalipoliittista päätöksentekoa on ohjannut karkeasti malli, jossa ensin tehdään (yhteiskunnallisesti) tarpeellisia päätöksiä, jonka jälkeen niitä tarpeen vaatiessa perustellaan sopivilla rikosoikeudellisilla opeilla. Huovinen päätyykin päätelmään, että työsiirtolajärjestelmän pääasiallinen taustavaikutin on ollut valtiontaloudellinen etu. Työsiirtolajärjestelmä mahdollisti edullisesti suurtenkin vankimäärien sijoittamisen rangaistuslaitoksiin.⁸¹

Vastaavan päätelmän on tehnyt myös Jussi Pajujoja, joka näkee työsiirtolajärjestelmän luoman taloudellisen edun olleen ensisijainen järjestelmään päädyttäessä. Pajujoja näkee työsiirtolat

---

⁷⁹ Kari 2020, 82.

⁸⁰ Laitinen, 1981, 211.

⁸¹ Huovinen 1992, 59–62.

kriminaalipoliittisena kompromissiratkaisuna: Suomessa haluttiin toisen maailmansodan jälkeen jatkaa sisällissodasta juontavaa pohjoismaisittain tiukkaa kontrolli- ja rangaistupolitiikkaa, mutta resurssien puutteessa oli tehtävä kompromisseja. Työsiirtolat mahdollistivat korkean vankiluvun ylläpidon, eli tiukan rangaistupolitiikan ja korkean vankiluvun ylläpitämisen valtiontaloudellisesti tiukassa tilanteessa.⁸²

Mielenkiintoisena huomiona Pajuoja tuokin esiin 1930-luvun tilanteen, jolloin vankiluku oli ollut myös Suomessa korkealla. 1930-luvulla koetun laman seurauksena vankityöllä ei kuitenkaan ollut kysyntää, joten tiukan rangaistuspolitiikan ylläpitämiseksi tarvittiin toisenlaisia ratkaisuja. Ratkaisut olivat tällöin aivan toisenlaiset kuin 1940-luvulla. Ratkaisuna ongelmaan 1930-luvulla otettiin käyttöön vesileipärangaistus, jonka tavoitteena oli ruumiillisen kärsimyksen vastineena lyhentää rangaistuksen kesto.⁸³ Yksi päivä vesileipärangaistusta määriteltiin vastaamaan viittä tavallista rangaistupäivää vankilassa. Nähtiin, että rangaistuksen tarkoitus toteutuisi sen ankaruuden kautta.⁸⁴ Vesileipärangaistuksen ansiosta rangaistusten kesto lyheni ja vankien kiertoaika laitoksissa nopeutui, jolloin selvittiin pienemmilläkin resursseilla ja uusilla vankiloilla ei tarvinnut rakentaa korkeasta vankiluvusta huolimatta.⁸⁵

Tässä kehityksessä voidaan nähdäkseni havaita Ruschen ja Kircheimerin vuonna 1939 esittämän teorian päähypoteeseja. Ruschen ja Kircheimerin mukaan yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa työvoiman arvo on matala ja työttömyys vallitsee, vankityölle ei nähdä tarvetta. Koska vankien työn arvo on matala, myös vankien kohtelu ja rangaistuskäytäntö ankaroituu.⁸⁶ Käytännössä tämä voidaan nähdäkseni havaita toteutuvan niissä rangaistusmuotoja koskevissa ratkaisuissa, joita Suomessa toteutettiin 1930- ja 1940-luvuilla. Vankityövoiman kysynnän ja arvon ollessa alhainen, ratkaisu korkean vankiluvun ylläpitoon löydettiin vesileipärangaistuksesta, kun taas vankityövoiman kysynnän ja arvon ollessa korkealla löydettiin työsiirtolajärjestelmä. Työsiirtolajärjestelmässä vankien kohtelun voidaan taas nähdä parantuneen.

Kansainvälisissä arvioissa on esitetty myös näkemyksiä Suomen työsiirtolajärjestelmän taustatekijöistä. Vuonna 1973 julkaistussa amerikkalaisen Elmer H. Johnsonin artikkelissa

---

⁸² Pajuoja 1993, 66–67.

⁸³ Pajuoja 1993, 67–68.

⁸⁴ Yli-Hyövähti 2011, 46–47.

⁸⁵ Pajuoja 1993, 68.

⁸⁶ Chiricos & Delone 1992, 421–422. & Jankovic 1977, 17–19.

näkee työsiirtoloiden luomisen vaikuttamina olleen mahdollisesti suomalaiselle yhteiskunnalle ja sen ajalliselle kontekstille ominaiset tekijät. Johnson pohtii tekijöitä, jotka saivat (suomalaisen) rangaistusjärjestelmän, joka nojautui vahvasti perinteiseen vankilalaitokseen ja vankeusrangaistuksen muotoihin kehittämään työsiirtoloiden kaltaisen järjestelmän. Hän tuo esiin myös aiemmin yhdysvaltalaisessa akateemisessa tutkimuksessa esitetyn näkemyksen, että suomalainen työsiirtolajärjestelmä olisi selitettävissä Neuvostoliiton ja siellä muodostettujen työrangaistusta soveltavien rangaistuslaitosten, nykyään paremmin “Gulagina” tunnetun vankileirijärjestelmän vaikutuksen kautta. Väitteen esittäjän John Conradin mukaan Suomen työsiirtolajärjestelmä mallinnettiin Neuvostoliiton Gulagin pohjalta.⁸⁷ Conrad esittää teoksessaan myös väitteen, että työsiirtolajärjestelmän luomiseen olisi vaikuttanut Suomessa erityisesti Suomen kansan demokraattista liittoa (SKDL) edustanut oikeusministeri Eino Pekkala.⁸⁸

Johnson tuo artikkelissaan esille Inkeri Anttilan näkemyksen, jonka mukaan Conradin esittämä selitys on epätydyttävä, sillä työsiirtolajärjestelmää alettiin suunnitella jo jatkosodan aikana, jolloin vaikutusten ottaminen Neuvostoliitosta olisi ollut epäuskottavaa. Työsiirtolajärjestelmää koskeva suunnittelu laadittiin virkavalmisteluna vankeinhoitovirastoa sodan aikana johtaneen Armas Pietari Arvelon toimesta, joka sodan jälkeen kohtasi vakavaa arvostelua nimenomaan poliittisen vasemmiston toimesta ja joutui myös lopulta eroamaan toimestaan.⁸⁹ Conradin teoksessa esitetään myös muita epäuskottavia näkemyksiä, kuten esimerkiksi työsiirtolajärjestelmän taustatekijäksi nimetyn suomalaista yhteiskuntaa vaivanneen alkoholiriippuvaisuuden ja tästä johtuvan rikollisuuden.⁹⁰ Näkemystä ei kuitenkaan perustella tarkemmin millään tavoin. Toisena epätarkkuutena on Conradin viittaus oikeusministerinä toimineeseen Eino Pekkalaan. Työsiirtolajärjestelmän lainsäädännöllinen pohja luotiin kuitenkin jo aiemman oikeusministerin, Urho Kekkosen aikana jo vuonna 1945.

Johnson ehdottaakin Conradin näkemyksen sijaan työsiirtolajärjestelmälle selitystä, jonka mukaan työsiirtolajärjestelmään johtaneet vankeinhoidolliset uudistukset syntyivät pikemminkin suomalaiselle yhteiskunnalle ominaisista tekijöistä. Näiksi tekijöiksi Johnson mainitsee Anttilan esittämiä näkemyksiä Suomen asemasta pohjoismaisessa kontekstissa

---

⁸⁷ Johnson 1973, 332.

⁸⁸ Conrad 1965, 121. Conrad ei mainitse Pekkala suoraan nimeltä, mutta viittaa ilmeisesti häneen toteamalla: ”In the late ’forties, a Communist Minister of Justice briefly in office brought the labor colonies into being.”

⁸⁹ Johnson 1973, 332.

⁹⁰ Conrad 1965, 49 ja 121.

ankaramman kriminaalipolitiikan maana, joka hakee rangaistuksista ja vankeustuomioista ratkaisua rikollisuuteen, mutta jonka pyrkimyksenä on kuitenkin ollut siirtyä pois tästä, lähemmäs muita pohjoismaita. Johnson esittää vielä omana näkemyksenään, että työsiirtoloiden perustaminen sotien jälkeen tukee ajatusta siitä, että työsiirtolat olisivat Suomelle ominaisten tekijöiden summa. Johnson näkee nimenomaan sosioekonomisten tekijöiden ja kehityskulkujen avanneen mahdollisuuksia vankeinhoidollisille uudistuksille. Johnson korostaa tällä erityisesti Suomen kokemien sotien merkitystä. Sodat päättivät Johnsonin mukaan suomalaisen yhteiskunnan teollistumis-, talous- ja sosiaalisen uudistumiskehityksen, joka päättyi taloudellisesti ankariin seurauksiin esimerkiksi alueluovutuksien muodossa. Mahdolliseksi tekijäksi Johnson esittää vielä teollistumisen ja kaupungistumisen tuomat muutokset. Näiden muutosten Johnson näkee nostaneen elintasoa, mutta samalla kaupungistumisen lisänneen rikollisuutta, jonka kasvuun suomalainen oikeusjärjestelmä ei kyennyt sodan jälkeen vastaamaan ilman muutoksia.⁹¹

Kansainvälisessä tutkimuksessa on sittemmin Suomen työsiirtolajärjestelmää käsiteltäessä tunnistettu, ettei se ole ainakaan aktiivisesti saanut vaikutteita Neuvostoliiton Gulag-järjestelmän kehityskuluista. Esimerkiksi brittiläinen John Pratt huomauttaa aivan viime vuosikymmenen aikana vielä erikseen olemaan sekoittamasta näitä kahta.⁹² Conradin näkemykset on kuitenkin aikoinaan esitetty Kalifornian yliopiston toimesta julkaistussa teoksessa ja teoksen voidaan todeta herättäneen kohtuullisen merkittävää keskustelua ja kiinnostusta aikoinaan. Teoksesta on nimittäin tehty useita arvostelua ajan sosiaalitieteellisissä julkaisuissa. Mielenkiintoisena huomiona arvosteluista on todettava, että niissä Conradin teosta on käsitelty pääpiirteissään positiivisessa valossa. Teoksen todetaan tarjoavan hyvän oppaan niin ammattilaisille, akateemisille kuin suurelle yleisölle rangaistusjärjestelmän tilasta⁹³, sekä hyödyllisen panoksen tutkimukselle.⁹⁴ Conradin esitetään näissä artikkeleissa tarjonneen teoksessaan uusia ja innovatiivisia mahdollisuuksia vankilajärjestelmän toteuttamiseen.

Suomea ja työsiirtolajärjestelmää ei artikkeleissa mainittavasti käsitellä, mutta nykylukijan näkökulmasta on erikoista havaita, että Conradin teoksessa esiteltyä Neuvostoliiton Gulag-

---

⁹¹ Johnson 1973, 333–334.

⁹² Pratt 2008, 122.

⁹³ Clark 1967, 270.

⁹⁴ Street, 1969, 798.

järjestelmää⁹⁵ ja siellä sovellettuja työhön perustuvia rangaistuksia esitetään arvosteluissa positiivisessa valossa. Gulag-järjestelmää käytetään malliesimerkkinä siitä, miten työhön perustuvia rangaistusmuotoja tulisi myös Yhdysvalloissa kehittää ja miten vankityötä voisi ohjata tehokkaammin tuottavaan työhön.⁹⁶ Ilmeisesti vielä 1970-luvulla yhdysvaltalaisessa akateemisissa julkaisuissa Neuvostoliiton Gulag-järjestelmä ei sisältänyt vastaavia negatiivisia konnotaatioita, kuin mitä sen voisi ajatella nykypäivänä sisältävän. Tämän valossa on mahdollista, että vertauksia Gulag-järjestelmään on saatettu tehdä vähäisimmin perusteiden kuin nykypäivänä tehtäisiin.

Tutkimukseni valossa on nähdäkseni todettava kuitenkin perusteettomaksi väitteet siitä, että Suomessa käyttöön otettu työsiirtolajärjestelmä olisi ottanut vaikutteita Neuvostoliiton Gulag-järjestelmästä. Kaukaisia yhteneväisyyksiä on mahdollista hakea Venäjän keisarikunnan ajalta periytyneistä käytänteistä, koska ensimmäiset kokemukset vankien ulkotöistä Suomessa oli saatu autonomian aikana. Yhteneväisyyksiä voidaan ajatella löytyvän siitä, että niin Suomen työsiirtolajärjestelmä, kuin Neuvostoliiton Gulag-järjestelmä luotiin vastaamaan kasvavan vankiluvun tarpeisiin, keinona ylläpitää korkeaa vankilukua.

Neuvostoliiton alkuvuosina vankilajärjestelmä oli sekasorron alla ja esimerkiksi 1000 vangille suunniteltuun vankilaan saatettiin sijoittaa 2500 vankia.⁹⁷ Vankileirit olivat Neuvostoliitossa vastaus korkean vankiluvun hallintaan, aivan kuten Suomessa. Neuvostoliiton Gulag-vankileirit ottivat kuitenkin jo varhaisessa vaiheessa toisen suunnan kuin suomalainen työsiirtolat, sillä ne suunniteltiin poliittisia vastustajia varten, jonka seurauksena Neuvostoliittoon on nähty syntyneen kaksi erilaista vankilajärjestelmää, ”tavallisille kriminaalivangeille”, kuten varkaille, oikeushallinnon alaiset perinteiset vankilat ja sisäasiainhallinnon alaisuudessa toimineet Gulag-vankileirit taas poliittisille vangeille. Sisäasiainhallinnon alaisuudessa toimineet vankileirit toimivat omien säännösten mukaisesti, tavanomaisten neuvostoinstituutioiden ja laillisuuden ulkopuolella.⁹⁸

---

⁹⁵ Arvosteluissa ei käytetä termiä ”Gulag”, mutta viitataan Venäjän/Neuvostoliiton rangaistusjärjestelmän käyttämiin työleireihin. *Encyclopaedia Britannica* mukaan termi Gulag, joka on akronyymi Neuvostoliitossa leirijärjestelmää hallinnoineen viranomaisen nimestä ”Glavnoye Upravleniye Ispravitelno-Trudovykh Lagerey”. Termi tuli länsimaissa tarkoittamaan koko leirijärjestelmää vasta Aleksandr Solzhenitsynin 1973 julkaistun teoksen ”Gulag: Vankileirien saaristo” julkaisun jälkeen. *Encyclopaedia Britannica*-verkkojulkaisu.

⁹⁶ Street 1969, 798–799 ja Rubin 1966, 122.

⁹⁷ Applebaum 2003, 30.

⁹⁸ Applebaum 2003, 35.

Suomen työsiirtolajärjestelmä lähti sodanjälkeisessä kontekstissaan kehittymään kuitenkin vankilaloja parantavaksi, eikä järjestelmään liittynyt poliittisia vankeja. Yhteneväisiä tekijöitä on todettava olevan havaittavissa, mutta mikään ei lähteiden perusteella tue sitä, että työsiirtolajärjestelmä olisi kehittynyt Neuvostoliiton Gulag-järjestelmän vaikutuksesta tai oikeastaan samanlaisessa kontekstissakaan, joten tällainen väite on kovin perusteeton. Nähdäkseni luontevaa olisi, että työsiirtolajärjestelmälle löytyisi vastapari esimerkiksi muista Pohjoismaista, kuten Ruotsista. Suomessa vankilaviranomaisen näkemys on kuitenkin ollut, että järjestelmä on Suomessa kehitetty, jolle ei löydy suoraa kansainvälistä vertailukohdetta.⁹⁹ Suomen muista Pohjoismaista poikkeavan rangaistusjärjestelmän ja korkean vankilukukehityksen on osoitettu alkaneen jo 1800-luvulta, todennäköisesti Suomen yhteydellä Venäjään.¹⁰⁰ Tämä voi olla syynä sille, että muissa Pohjoismaissa ei missään vaiheessa päädytty samankaltaisiin ratkaisuihin. Ruotsissa, Norjassa, kuin Tanskassakaan ei ole havaittavissa vastaavanlaisia kehityskulkuja. Tanskassa toiminnassa olleet vankisiirtolatkaan eivät käsitykseni mukaan koskaan muodostaneet vastaavaa avolaitoksiin ja työrangaistuksiin perustuvaa kokonaisuutta.

Selkeää vertailukohdetta ei nähdäkseni löydy Länsi- tai Keski-Euroopastakaan. Iso-Britanniasta, Ranskasta tai Saksasta en ole löytänyt vastaavia, vankityöhön perustuvia järjestelmiä. Lähimmän vertailukohteen Euroopassa olen yllättäen löytänyt Suomesta kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti kaukaisesta Turkista. On toki otettava huomioon tutkimuksen ja varsinkin englannin kielellä toteutetun kansainvälisen tutkimuksen puutteen tekemän haastavaksi vertailukohteen löytämisen. On myös mahdollista, että aihetta ei ole tutkittu esimerkiksi Ranskassa tai Saksassa. Iso-Britannian osalta voidaan todeta sieltä vastaavan järjestelmän puuttuneen, sillä 1970-luvulla sieltä oli vierailututkijoita tutustumassa Suomen työsiirtolajärjestelmään. Näissä tutkimusartikkeleissa tuodaan ilmi, ettei Iso-Britannian vankilalaitos ainakaan tällöin tuntenut vastaavaa järjestelmää.¹⁰¹

2.3 Kansainvälisenä vertailukohteenä Turkin ”työpainotteiset vankilat”

Lähimmän vertailukohteen Suomen työsiirtolajärjestelmälle olen löytänyt Turkista. Turkissa otettiin käyttöön vuonna 1936 rangaistusjärjestelmän uudistus, jonka seurauksena maassa

---

⁹⁹ Anttila, 1981, 341.

¹⁰⁰ Vuorela 2021, 273–276.

¹⁰¹ Moseley 1970, 317-318.

ryhdyttiin toteuttamaan tavalliseen eristykseen perustuvan vankeusrangaistuksen rinnalla niin sanottuja ”työpainotteisia vankiloita”.¹⁰² Näissä vankien olosuhteet olivat Suomen työsiirtoloiden tapaan hyvin vapaat.¹⁰³ Turkissa käyttöön otetussa järjestelmästä löytyy nähdäkseni useita samankaltaisuuksia Suomen työsiirtolajärjestelmän kanssa. Merkittävä samankaltaisuus suomalaisen työsiirtolaan oli esimerkiksi se, että vankeusrangaistuksen suorittaminen turkkilaisessa työpainotteisessa vankilassa oli periaatteessa vapaaehtoista. Turkin järjestelmää tutkineen Ali Sipahin mukaan rangaistuksen suorittaminen työpainotteisessa vankilassa oli itseasiassa vangille suotu etuoikeus.¹⁰⁴ Saman näkemyksen suhteessa Suomen työsiirtolajärjestelmään jakaa Jussi Pajuoja. Pajuoja näki vastaavasti rangaistuksen suorittamisen työsiirtolassa etuoikeutena suhteessa muihin vankeihin. Järjestelmän epäkohtaa pahensi Pajuojan mukaan Suomessa myös se, että työsiirtoloihin ei voitu sijoittaa muita kuin työkykyisiä vankeja. Vapaiden laitosolojen mahdollisuus oli lisäksi sidottu työkykyyn.¹⁰⁵

Niin Suomen, kuin Turkin järjestelmät perustuivat näennäisesti vangin osoittamaan vapaaehtoisuuteen, mutta toisaalta pelotevaikutukseksi muodostunut jaottelu tavallisiin vankiloihin ja vapaampien olojen työpainotteisiin vankiloihin ja työsiirtoloihin loi järjestelmiin työhön pakottavan pelotevaikutuksen. Turkissa vaihtoehdoksi annettiin rangaistuksen suorittaminen tavallisessa vankilassa, jotka Sipahi kuvailee oloiltaan huomattavasti heikommiksi. Näin vangit pakotettiin valitsemaan työnteko, jotta he eivät joutuisi sijoitetuksi kurjempiin oloihin tavallisiin vankiloihin.¹⁰⁶ Myös Suomessa Paavo Uusitalo on kiinnittänyt huomiota työsiirtolajärjestelmän kaksinaisuuden luomaan pelotevaikutukseen. Uusitalon mukaan erityisesti ensikertalaiselle tuomion suorittaminen työsiirtolassa on koettu lievempänä, kuin tavallisessa vankilassa.¹⁰⁷ Näin ollen näennäisen vapaaehtoisuuden taustalle kätkeytyi molemmissa järjestelmissä pelotteeseen nojaava pakko, jolloin on perusteltua puhua molemmissa yhteyksissä pakkotyöhön perustuvasta rangaistusjärjestelmästä. Kyseessä oli eräänlainen ”näkyvätön pakotekoneisto”, millä termillä Jukka Muiluvuori havainnollistaa pelotevaikutuksen olemassaoloa suomalaisessa työsiirtolajärjestelmässä.¹⁰⁸

---

¹⁰² Sipahi 2016, 246.

¹⁰³ Sipahi 2016, 248.

¹⁰⁴ Sipahi 2016., 246–247.

¹⁰⁵ Pajuoja 1993, 80.

¹⁰⁶ Sipahi 2016, 247–248.

¹⁰⁷ Uusitalo 1968, 137.

¹⁰⁸ Muiluvuori 2014, 415.

Mielenkiintoisella tavalla, mihin Sipahikin on kiinnittänyt huomiota, tämä kaksinaisuuteen perustuva pelotevaikutuksen auttoi molemmissa järjestelmissä pääsemään yli pakkotyöhön perinteisesti liittyneen työhön pakotettujen motivaatio-ongelman ylitse. Väkivallan uhkaan tai siihen verrattavaan pakkoon perustuvat pakkotyöjärjestelmät tuottavat yleensä huonosti motivoitunutta ja tehotonta työtä. Sen sijaan niin Suomen työsiirtolajärjestelmä, kuin Turkin työpainotteiset vankilat tuottivat pääsääntöisesti motivoituneita ja molemmissa tapauksissa usein jopa vapaata työvoimaa ahkerampia työntekijöitä.¹⁰⁹ Niin Suomen kuin Turkin järjestelmässä työnteosta tehtiin etuoikeus, jonka eteen vangin tuli nähdä vaivaa.

Suomen ja Turkin järjestelmät erosivat kuitenkin siinä, miten ne jakoivat järjestelmälle kelpoiset vangit. Turkin järjestelmä toimi Suomen järjestelmään nähden päinvastaisesti. Turkin työpainotteisiin vankiloihin sijoitettiin vain pitkiin vankeusrangaistuksiin tuomittuja, ensikertalaisia vankeja. Suomessa työsiirtoloihin sijoitettiin lyhytaikaisiin vankeusrangaistuksiin tuomittuja henkilöitä. Yhteistä Suomen ja Turkin järjestelmien valinta- ja sijoittamisperiaatteissa oli kuitenkin rikostenuusijoiden ja työkyvyttömien vankien sijoittaminen järjestelmien ulkopuolelle.¹¹⁰ Turkin järjestelmä poikkesi Suomen työsiirtolajärjestelmästä erityisesti järjestelmän tuottaman varallisuuden jakoperiaatteissa. Turkin järjestelmään rakentui kannustimeksi työpainotteisten vankiloiden tuottama varallisuus, joka jaettiin vankiloiden henkilökunnalle lisäpalkkioina.¹¹¹ Suomen työsiirtolajärjestelmässä vastaavaa käytäntöä ei havaintojeni mukaan tunnettu.

Turkissa järjestelmään rakennettiin henkilökuntaa koskeva rahallinen kannustinjärjestelmä jo sen alkuvaiheessa. Sipahi on nähnyt tämän merkinä järjestelmän kapitalistisesta luonteesta, merkillisenä kokonaisuutena ottaen huomioon kyseessä olleen julkisella rahalla rahoitettu viranomainen. Sipahi näkeekin, että Turkin työpainotteisten vankiloiden järjestelmä loi modernin kapitalistisen yrityksen toimintalogiikkaan perustuvan toimintamallin, jossa julkisrahoitteinen vankilaviranomainen erehtyi ajattelemaan itseään kapitalistisen toimintalogiikan perusteella toimivana yrityksenä, jolla kuitenkin oli julkiselle viranomaiselle ominainen byrokraatiaan perustuva hallinto. Tämän paradoksaalisuuden seurauksena Sipahi näkee, että järjestelmän pääasiallinen ”tuotos” ei edes ollut vankityöstä saatu

---

¹⁰⁹ Sipahi 2016, 249–250. Suomessa esimerkiksi Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 27.5.1947, KA.

¹¹⁰ Sipahi 2016, 247.

¹¹¹ Sipahi 2016, 244.

valtionaloudellinen etu, eikä vankilalaitoksen rangaistusmotiivi vaan hallinnon byrokratian toteuttaminen ja kasvattaminen.¹¹²

Samaa paradoksia voi nähdä toteutuneen osittain myös suomalaisessa työsiirtolajärjestelmässä, sillä on nähdäkseni epäselvää ja vaikeasti todennettavissa, tulivatko työsiirtolat Suomen valtionaloudelle lopulta kannattaviksi. Oletettavaa on, että työsiirtoloissa teetetyt työt olisivat tulleet toteutetuksi joka tapauksessa, ilman työsiirtoloitakin, mihin myös Paavo Uusitalo on kiinnittänyt huomiota.¹¹³ Käytännössä suurin osa työsiirtolatyöstä oli matalan tuottavuuden, alkeellista lapio- ja kirvestyötä, joka ei vaatinut, eikä huomionnut tekijän muuta ammattitaitoa. Näin ollen vankityövoima kanavoitiin pakolla matalan tuottavuuden työhön. Työsiirtoloiden ylläpitomenot ja kustannukset olivat pois sellaisista työkohteista, joita valtio olisi voinut tuottavammin suorittaa muuten, mutta jotka olivat vankityövoimalle soveltumattomia.¹¹⁴

Vaikka järjestelmät muistuttivat osittain toisiaan, oli niissä kuitenkin myös eroavaisuuksia. Tässä suhteessa voidaan nähdäkseni sanoa Suomen työsiirtolajärjestelmän olleen kansainvälisestikin poikkeuksellinen ja tässä mielessä sen sisältäneen elementtejä, joiden mukaan vankilaviranomaisen esittämä toteamus asiasta on perusteltu, kuten Niemisen teoksessa asia ilmaistaan:

“Suomessa ryhdyttiin vuonna 1946 panemaan täytäntöön lyhyitä vankeusrangaistuksia ja sakon muuntorangaistuksia tavalla, jota ei oikeastaan vielä missään muualla ollut kokeiltu ja joka sitä paitsi on sen jälkeenkin jäänyt suomalaiseksi erikoisuudeksi.”¹¹⁵

---

¹¹² Sipahi 2016, 244 ja 252.

¹¹³ Uusitalo 1968, 157.

¹¹⁴ Uusitalo 1968, 160–161.

¹¹⁵ Nieminen 1982, 1.

3 Työsiirtolatoiminnan alkuvuodet

3.1 Valtion työsiirtoloiden perustaminen ja ensimmäiset työsiirtolat

Työsiirtola tuli osaksi Suomen rangaistusjärjestelmää, kun eduskunta hyväksyi Paasikiven III:n hallituksen esityksen vuoden 1945 valtiopäiville työsiirtolajärjestelmän perustamisesta. Samassa yhteydessä poistettiin vesileipärangaistus.¹¹⁶ Työsiirtolajärjestelmän perustamista perusteltiin tällöin usein eri tavoin. Lyhytaikaisten vankeusrangaistusten todettiin hallituksen esityksessä olevan seurauksiltaan lähinnä negatiivisia, erityisesti rikoksentekijän kannalta. Hallituksen esityksessä todetaan nykyaikaisessa rikospolitiikassa olevan asiasta yksimielisyys ja ”tieteisopin” myös näkevän lyhytaikaiset vankeusrangaistukset ”maailman huonoimpina rangaistuksina”.¹¹⁷ Hallituksen esityksessä mainitun tieteisopin nähdään Miikka Niemisen mukaan olleen viittaus Franz von Listzin ajatuksiin, vaikka tätä ei hallituksen esityksessä suoraan mainitakaan.¹¹⁸

Toisena perusteena työsiirtoloille hallituksen esityksessä todetaan olevan vallitseva korkea vankiluku, jonka oletetaan vielä kasvavan, sillä sodan jälkeinen aika oli lisännyt rikollisuutta ja kasvattanut tarvetta vapausrangaistusten käytölle.¹¹⁹ Vankiloiden ennustettiin täyttyvän siinä määrin, että vankien eristäminen ja rangaistuksen progressiivinen täytäntöönpano kävisi mahdottomaksi.¹²⁰ Ratkaisuna näihin kahteen ilmenneeseen ongelmakohtaan ehdotettiin työsiirtoloiden perustamista, joihin voitaisiin sijoittaa lyhytaikaisiin vankeusrangaistuksiin tuomittuja. Työsiirtoloiden avulla voitaisiin käsitellä suuria määriä vankeja, kuitenkin altistamatta heitä vankiloiden olosuhteille.

Hallituksen esityksessä työsiirtoloihin määrättäviksi määriteltiin sellaisiin rangaistuksiin tuomittuja henkilöitä, jotka eivät viimeisen viiden vuoden aikana olleet kärsineet vapausrangaistusta, sekä korkeintaan vuoden pituiseen rangaistukseen tuomittuja. Tuomittujen, joiden ei katsottaisi täyttävän näitä ehtoja, eivät olisi työsiirtolakelpoisia. Tämän lisäksi sellaisia henkilöitä ei katsottu sopiviksi määrätä työsiirtolaan, joiden tunnettiin olevan pakoalttiita.¹²¹

---

¹¹⁶ Hannula, 1981, 156–157.

¹¹⁷ HE 102/1945 vp, Eduskunnan arkisto.

¹¹⁸ Nieminen 1982, 4.

¹¹⁹ HE 102/1945 vp, Eduskunnan arkisto.

¹²⁰ HE 102/1945 vp, Eduskunnan arkisto.

¹²¹ HE 102/1945 vp, Eduskunnan arkisto.

Nuoret rikoksenteelijät rajattiin myös työsiirtoloiden ulkopuolelle, sillä työsiirtoloista katsottiin puuttuvan nuorille tärkeäksi nähty vankilakasvatus.¹²² Nuorten rikosenteelijöiden osalta tässä lienee olleen myös muita ongelmia, kuten työsiirtolaitöiden yleinen fyysinen raskaus.

Työsiirtoloita ehdotettiin vielä tässä vaiheessa perustettavaksi itsenäisten työsiirtolayksiköiden lisäksi myös varavankiloiden yhteyteen.¹²³ Tämä ei myöhemmin kuitenkaan toteutunut. Sen sijaan hallituksen esityksessä mainitut metsätyösiirtolat toteutuivat sellaisinaan kuin ne hallituksen esityksessä esitetään, sillä ensimmäiset työsiirtolat olivat pääasiassa juuri metsätöihin keskittyviä, itsenäisiä työsiirtolayksiköitä.

Hallituksen esityksessä kiinnitettiin huomiota myös työsiirtolaan määrättyjen asemaan suhteessa muihin vankeihin. Esityksessä todetaan, ettei työsiirtolaan määrättyjä voida asettaa suhteessa eriävään asemaan, vaan myös työsiirtolaan määrättyjen, yli kuuden kuukauden vapausrangaistukseen tuomituille tulisi antaa yhtäläinen mahdollisuus ehdonalaiseen vapauteen. Työsiirtolaan määrättylle asetettaisiin kuitenkin poikkeuksellinen ehto ehdonalaisessa vapaudessa, mikäli työsiirtolaan määrätyn henkilön ehdonalainen vapaus tulisi peruutettavaksi, joutuisi hän kärsimään lopun tuomionsa vankilassa. Perusteena todetaan, ettei tällaisessa tilanteessa voitaisi henkilön antaa mahdollisuutta enää ”nauttia työsiirtolan lievempien olojen tarjoamaa etua”.¹²⁴

Sikäli tähän toteamukseen on nähdäkseni kiinnitettävä huomiota, sillä se kertoo epäsuorasti myös hallituksen esityksessä ymmärretyn työsiirtoloihin määrättyjen etuoikeutetun aseman suhteessa muihin vankeihin. On siis ymmärretty, että luotava työsiirtolajärjestelmä asettaisi vangit eriarvoiseen asemaan rangaistus- ja sijoituspaikkojensa suhteen. Tässä on nähdäkseni yhtymäkohta Turkin järjestelmään ja havaintoon, johon myös Ali Sipahi tulee tarkastelleessaan Turkin järjestelmää. Sipahin mukaan myös Turkin järjestelmässä työpainotteisista vankiloista muodostui etuoikeus rangaistusjärjestelmän sisälle. Sipahin mukaan järjestelmään sisään rakentuneeseen kahtiajakautumiseen etuoikeutettuihin työpainotteisiin vankiloihin ja tavallisiin vankiloihin rakentui järjestelmän ydin, joka loi järjestelmään pakkotyöhön ohjaavan pelotteen elementin. Suomen ja Turkin järjestelmissä ketään ei suoraan pakotettu työhön, vaan molempiin sisään rakentunut jako tavallisten vankiloiden ja työpainotteisten vankiloiden tai

---

¹²² HE 102/1945 vp, Eduskunnan arkisto.

¹²³ HE 102/1945 vp, Eduskunnan arkisto.

¹²⁴ HE 102/1945 vp, Eduskunnan arkisto.

työsiirtoloiden välille loi järjestelmään pakkoelementin työntekoon.¹²⁵ Molempiin järjestelmiin rakennettiin tällainen ”näkymätön pakko”. Jaottelusta ”ankeisiin vankiloihin” ja vapaiden olosuhteiden työlaitoksiin muodostettiin pelote, joka piti vankityövoiman työhön motivoituneena ja kurinalaisena, ilman varsinaista suoraa pakkoa työntekoon. Työtä oli tehtävä, jotta pystyi säilyttämään paikkansa vapaissa olosuhteissa. Molempien maiden järjestelmiä tarkasteltaessa vaikuttaa ilmeiseltä, että työntekoon ohjaava pakkoelementti luotiin niihin tietoisesti.

Lainsäädäntötyön ja muun valmistelun jälkeen, työsiirtolatoiminnan käytännön järjestäminen ja toteuttaminen on nähty alkaneen vankeinhoitohallituksen ja maataloushallituksen välille 3.6.1946 tehdystä sopimuksesta. Tämän sopimuksen mukaisesti hallinnollisesti työsiirtolat tulisivat vankeinhoitoviraston alaisena toimiviksi, lähimmän läänin- tai muun vankilan yhteyteen. Vankeinhoitoviraston vastuulle jäi järjestää ja palkata työsiirtoloihin vartiohenkilökunta, sekä hoitaa muut tarpeelliset käytännön järjestelyt, vaatetuksen hankinta, lääkintähuolto ja työsiirtoloiden järjestysohjeiden laadinta. Maataloushallituksen tehtäväksi tuli sopimuksen mukaan järjestää työmaat, pystyttää tarvittavat rakennukset, palkata työnjohtohenkilökunta, hankkia työvälineet ja huolehtia siirtoloiden ruokahuollosta. Työsiirtoloiden tuli sopimuksen mukaan olla valmiina vastaanottamaan vankeja 1.7.1946 alkaen. Sopimuksen muistiossa on maininta työsiirtoloiden työkohteiksi tulevan ainakin maankuivatustöitä. Ensimmäiset metsä-, maanraivaus- ja kuivatustyöhön keskittyneet työsiirtolat aloittivat toimintansa 1.8.1946.¹²⁶

Työsiirtoloita perustettiin toiminnan alkuvaiheessa kahdeksaan paikkaan, usean eri vankilan alaisuuteen. Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilan alaisuuteen perustettiin Pätilän ja Hauhon työsiirtolat, Helsingin lääninvankilan alaisuuteen Heinjoen työsiirtola, Turun lääninvankilan alaisuuteen Laajoen työsiirtola, Mikkelin lääninvankilan alaisuuteen Multamäen työsiirtola, Kuopion lääninvankilan alaisuuteen Piensulkavan työsiirtola, Vaasan lääninvankilan alaisuuteen Siironjoen työsiirtola ja Oulun lääninvankilan alaisuuteen Tervolan työsiirtola. Ensimmäiset työsiirtolat, pois lukien Piensulkavan työsiirtola jonka työalana oli ojitustyö, toimivat pääasiassa metsätyöhön keskittyneinä työsiirtoloina.¹²⁷ Työsiirtolatoiminnan alkuvuosina aloittaneista työsiirtoloista suurin osa oli toiminnassa vain lyhyen aikaa, sillä

---

¹²⁵ Sipahi 2016, 248.

¹²⁶ Nieminen 1982, 9–10.

¹²⁷ Nieminen 1982, Liite 4.

esimerkiksi metsätyössä siirryttiin luonnollisesti työkohteesta toiseen. Osa lopetti toimintansa vain kuukausia toiminnan aloittamisen jälkeen. Yksittäisiä, pidempään toimivia työsiirtoloita oli kuitenkin toiminnassa useita vuosia. Ensimmäisenä toimintansa aloittaneista työsiirtoloista Piensulkavan työsiirtola jatkoi toimintaansa pisimpään, vuoden 1949 lokakuun loppuun saakka.¹²⁸

Tarkastuskertomuksen muodossa olevaa asiakirjallista lähdeaineistoa työsiirtolatoiminnasta löytyy arkistosta ensimmäisenä aloittaneista työsiirtoloista vain Piensulkavan työsiirtolasta, johon oli toteutettu tarkastus 3.9.1946 Kuopion lääninvankilan johtajan toimesta.¹²⁹ Tässä vaiheessa työsiirtolatoiminnan tarkastamisesta ja tarkastuskertomusten laatimisesta ei vielä oltu annettu ohjeita tai määräyksiä, sillä asiasta ohjeistettiin virallisesti vasta vuonna 1947.¹³⁰ Tämä voi selittää miksi muista työsiirtoloista ei alkuvaiheessa oltu laadittu vielä tarkastuskertomuksia, jotka olisivat säilyneet arkistoon.

Piensulkavan työsiirtolan tarkastuskertomus alkaa työsiirtolan maantieteellisen sijainnin ja sijoitusalueen ympäristön sopivuuden arvioinnilla. Työsiirtola sijoittui erämaa-alueelle, kauaksi asutuskohteista. Kertomuksessa kuvaillaan siirtola-alueen rakennukset ja käydään tarkasti läpi näiden asutustilanne. Arviointia tehdään myös työsiirtolan vapaa-ajan, viihdytys- ja valistustoiminnan suhteen. Syrjäisen sijainnin aiheuttamien kustannusten todetaan olevan haitaksi näiden toimintojen järjestämisessä.¹³¹

Työsiirtolan työntekijämäärän todetaan olevan 21 vankia. Järjestyshäiriöiden kerrotaan kohdentuneen pääasiassa luvattomaan poistumiseen. Kertomuksessa todetaan oikeusministeriön määränneen siirtoloista luvatta poistuneet palautettavaksi vankilaan suorittamaan tuomioitaan.¹³²

Piensulkavan työsiirtolassa tehtävän työn kerrotaan tarkoittavan Piensulkavajärven kuivattamista. Tarkastuskertomuksessa kerrotun mukaan kuivattaminen tapahtui suurentamalla Piensulkavajärven ja Suursulkavajärven välistä puroa niin paljon kaivamalla ja louhimalla, että korkeammalla sijaitseva Piensulkavajärvi kuivuisi. Järven kuivattamisella toivottiin

---

¹²⁸ Nieminen 1982, Liite 4.

¹²⁹ Piensulkavan työsiirtolan tarkastuskertomus 25.9.1946, KA.

¹³⁰ Vankeinhoitolaitoksen määräys- ja tiedonantolehti 5.2.1947, KA.

¹³¹ Piensulkavan työsiirtolan tarkastuskertomus 25.9.1946, KA.

¹³² Piensulkavan työsiirtolan tarkastuskertomus 25.9.1946, KA.

saavutettavan satoja hehtaareja lisää viljelysmaata. Kuivattamistyössä apuna työsiirtolassa kerrotaan olevan neljä vapaata ”ammattityöntekijää” kallion louhinnassa. Siirtolaan määrättyjen työntekijöiden työn todetaan olevan urakkatyötä ja palkkauksen sijoittuvan 30–40 markkaan tunnilta.¹³³ Työsiirtoloiden vapaista ja tavallisista vankiloista poikkeavana olosuhteena voi havaita jo toiminnan alkuvaiheista lähtien siviilityöntekijöiden käytön ja työskentelyn yhdessä vankien kanssa. Näin ollen jo varhaisessa vaiheessa työsiirtolatoiminnassa käytettiin vapaana olevia siviilityöntekijöitä yhdessä vankityövoiman kanssa, esimerkiksi sellaista erityistä ammattitaitoa vaativiin tehtäviin, joihin vankityövoimaa ei voinut käyttää.

Tarkastuskertomuksen lopussa todetaan tarkastajan yleisvaikutuksen olevan työsiirtolasta myönteinen. Yleisesti todetaan työsiirtoloiden olevan mahdollisesti hyviä paikkoja tuomion suorittamiselle, etenkin jos niiden avulla onnistuttaisiin vähentämään uusintarikollisuutta. Epäonnistumisia ennakoidaan tapahtuvan siltä osin, että työsiirtoloihin saattaa valikoitua sinne sopimattomia vankeja. Työsiirtoloiden syrjäisen maantieteellisen sijainnin todetaan vaikeuttavan niiden valvontaa ja tarkastamista vankilan toimesta, joten työsiirtolan menestyminen vankeinhoidollisesti arvioidaan olevan suuresti työsiirtolan paikallisesta henkilökunnasta riippuvaista.¹³⁴ Tämän toteamuksen perusteella näyttää siltä, että jo varhain oli selvää, että työsiirtolatoimintaan ei lähdetty alkuvaiheessa ainakaan yksinomaan vankeinhoidollisista perusteista. Uusintarikollisuuden vähentäminen esitetään positiivisena mahdollisuutena, mutta ei pääasiallisena perusteena toiminnalle.

Kuten tarkastuskertomuksen yksityiskohtaisesta muodosta ilmenee, jo varhaisimmassa vaiheessa ne laadittiin tarkastavan viranhaltijan toimesta yksityiskohtaiseen muotoon. Yksityiskohtainen muoto kertoo nähdäkseni siitä, että tarkastuskertomusten avulla pyrittiin osoittamaan toimintaa valvoville tahoille toiminnan oikeellisuutta listamalla yksityiskohtaisesti tapahtumia. Tarkastuskertomusten yhtenä tehtävänä oli siten välittää informaatiota toiminnasta organisaation sisällä. Yksityiskohtaisen muodon tarkoitus oli toimia todisteena toiminnasta, alaisten todistaessa ylemmilleen jonkin asian tapahtuneen tai asian tilan olevan jonkinlainen.

---

¹³³ Piensulkavan työsiirtolan tarkastuskertomus 25.9.1946, KA.

¹³⁴ Piensulkavan työsiirtolan tarkastuskertomus 25.9.1946, KA.

Tarkastuskertomusten toiminnan todentamisen tehtävä on juuri se funktio, jonka voidaan ajatella tekevän niistä asiakirjoja ja asiakirjallisia. On esitetty, että juuri asiakirjojen todistusvoimaisuus on ollut syy koko asiakirjallisen kulttuurin syntyemiselle. Ihmiskunnan historiassa asiakirjoja oli tarpeellista ryhtyä laatimaan, jotta voitiin tallentaa ja todentaa tieto jälkeensä oikeaksi.¹³⁵ Asiakirjallisen kulttuurin ja asiakirjojen laatimisen myötä voidaan ajatella kehittyneen myös asiakirjahallinnan käsite kuvaamaan asiakirjojen hallinnointia. Nykypäivän käsityksen mukaan asiakirjahallinnalla tarkoitetaan Pekka Henttosen mukaan kaikkia asiakirjoihin liittyviä toimintoja, eli asiakirjojen laatimista, vastaanottamista, käyttämistä, hävittämistä ja säilyttämistä.¹³⁶ Asiakirjahallinta on siten kattotermi kaikelle sille toiminnalle, jota asiakirjoihin kohdistetaan.

Asiakirjat syntyvät organisaatioiden, sekä yksittäisten henkilöiden toiminnassa ja toimivat välineinä, joilla hoidetaan tehtäviä ja asioita. Asiakirjoja käytetään myös todisteena toiminnasta, eli asiakirjojen avulla osoitetaan mitä on tehty tai mitä on tapahtunut. Asiakirjat suorittavat tällöin todennettavuuden periaatetta, eli niiden avulla yksilöt, organisaatiot tai yhteisöt osoittavat olevansa vastuussa toiminnastaan. Kyse voi olla sisäisestä todennettavuudesta, eli organisaation sisällä tapahtuvasta tai ulkoisesta, jolloin toiminta on kyettävä selittämään organisaation ulkopuoliselle toimijalle, kuten valvoville laillisuusvalvoijille organisaation ulkopuolella. Asiakirjoille syntyy myös tutkimuksellinen tarkoitus sen myötä, kun ne dokumentoivat hallinnon ja muun yhteiskunnan vuorovaikutusta.¹³⁷

Asiakirjahallinnan yhtenä keskeisenä tunnuspiirteenä on nähty olevan informaation siirtäminen yhdestä kontekstista, ajasta ja paikasta toiseen. Asiakirjoja laaditaan alun perin johonkin yksittäiseen tarkoitukseen, esimerkiksi kokouspöytäkirja dokumentoimaan kokouksessa tehtyjen päätösten sisältö. Asiakirjoja laatineet tahot saattavat tarvita niitä hyvinkin pian uudelleen omaa toimintaansa varten. Seuraava käyttäjä voi olla ulkopuolinen toimija, vaikkapa valvova taho, jonka käyttötarkoitus asiakirjalle on erilainen kuin sen laatineelle taholle. Jokaisella asiakirjaa käyttävällä taholla on todennäköisesti erilaisia tarpeita asiakirjojen suhteen ja yhdelle taholle relevantit asiat ja merkitykset saattavat olla toiselle käyttäjälle epäolennaisia. Asiakirjahallinnan yhdeksi tehtäväksi on nähty varmistaa, että informaatio säilyy käyttökelpoisena, vaikka kaikkia asiakirjojen käyttäjiä ja käyttötarkoituksia ei pystytä

---

¹³⁵ Hupaniittu & Peltonen 2021, 26.

¹³⁶ Henttonen 2015, 10.

¹³⁷ Henttonen 2015, 11–12.

ennakoimaan.¹³⁸ Informaation käyttökelpoisuuden ja ymmärrettävyyden säilymisen voi ajatella siten palvelevan kaikkia mahdollisia tarpeita, ennakoitavia ja ennakoimattomia, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa. Asiakirjojen säilyminen ymmärrettävinä mahdollistaa niitä koskevat ennalta-arvaamattomatkin kysymyksenasettelut.

Asiakirjahallinnan tarpeita varten arkistotieteellisessä tutkimuksessa on hahmoteltu useita asiakirjojen niin sanottua ”elinkaarta” kuvaavia malleja. Arkistotieteellisessä tutkimuksessa elinkaarella viitataan yleisesti teoreettiseen elinkaarimallin (life cycle) käsitteeseen, joka luotiin Yhdysvaltain kansallisarkistossa vastauksena modernin hallinnon synnyttämien asiakirjamassojen ongelmiin. Elinkaarimallin ideana on jäljitellä biologista elämänkaarta: asiakirja syntyy, elää ja kuolee.¹³⁹ Teoreettisella tasolla tämä tarkoittaa esimerkiksi asiakirjakokonaisuuksien jakamista ajallisten vaiheiden mukaisesti aktiiviasiakirjoihin, semiaktiiviasiakirjoihin ja passiiviasiakirjoihin. Konkreettisella tasolla tarkoitetaan asiakirjoille toteutettavia toimenpiteitä asiakirjan luomisesta, talteenotosta, säilytyksestä asiakirjan hävittämisestä tai siirrosta pysyvään säilytykseen arkistoon. Elinkaarimallin teoreettisen pohjan on nähty kehittyneen nimenomaan tarpeesta hallita tehokkaasti fyysisiä asiakirjoja.¹⁴⁰

Suomessa elinkaarimallin on nähty jakautuneen kolmeen vaiheeseen. Asiakirjoille on hahmoteltu aktiivivaihe, jolloin asiakirjoja käytetään niiden primääritehtävissä, asiakirjojen säilytys tapahtuu työyksiköissä ja aktiivivaiheen päättyessä osa asiakirjoista hävitetään. Toiseksi vaiheeksi on hahmoteltu asiakirjojen passiivivaihe, jolloin asiakirjoja ei enää käytetä juurikaan niiden primääritehtävissä, vaan niitä saatetaan lähinnä tarvita jonkun muun tehtävän hoidossa tai juridisista syistä evidenssinä, todisteena toiminnasta. Passiivivaiheessa asiakirjojen säilytys tapahtuu organisaation, viraston tai laitoksen arkistossa ja suurin osa passiivivaiheen asiakirjoista hävitettäisiin passiivivaiheen päättyessä. Viimeiseksi vaiheeksi on nähty asiakirjojen historiallinen vaihe, jolloin asiakirjojen käytön painopiste on tutkimuksen ja kulttuurin tarpeissa. Asiakirjojen säilytys tapahtuu historiallisessa vaiheessa arkistoinstituutiossa tai keskusarkistossa ja kaikki asiakirjat on tarkoitettu historiallisessa vaiheessa pysyvään säilytykseen.¹⁴¹ Elinkaarimallin esittämän teoreettisen viitekehyksen on

---

¹³⁸ Henttonen 2015, 14–15.

¹³⁹ Henttonen 2015, 82.

¹⁴⁰ Henttonen 2015, 89.

¹⁴¹ Henttonen 2015, 84.

nähty soveltuvan erityisesti fyysisten asiakirjojen eli esimerkiksi paperiasiakirjojen käytön ja säilytystarpeiden havainnointiin ja hallintaan.

Elinkaarimallin tarjoamaa teoreettista viitekehystä on mahdollista soveltaa myös käyttämääni tutkimusaineistoon, työsiirtoloiden tarkastamisesta laadittuihin tarkastuskertomuksiin. Elinkaarimallin mukaisesti soveltaen, tarkastuskertomuksen elinkaari alkoi, kun työsiirtolaa tarkastanut vankilan johtaja tai määräyksen mukaisesti muu hänen alaisensa viranhaltija laati tarkastuksensa perusteella tarkastuskertomuksen. Tarkastuskertomus lähetettiin laatimisensa jälkeen vankeinhoitovirastoon tai myöhemmin vankeinhoito-osastoon tarkastettavaksi. Tarkastuskertomuksissa esitetyt asiat käytiin tämän jälkeen läpi siellä tarkastajan toimesta. Tarkastuskertomusten laatimisesta oli annettu vuonna 1947 tämän suuntainen määräys, jonka mukaisesti tarkastuskertomusten käsittely ja laatiminen eteni.¹⁴²

Ajoittain tarkastuskertomukset antoivat aihetta jatkotoimenpiteille, joka tarkoitti käytännössä sitä, että tarkastuskertomuksen laatinutta viranhaltijaa pyydettiin esimerkiksi toteuttamaan korjaavia toimenpiteitä tai pyydettiin tältä lisäselvityksiä. Tällöin asiakirjoista on muodostettu asiakirja-akti¹⁴³ kokoamalla asiaa¹⁴⁴ koskeva tarkastuskertomus ja pyydetty sekä annetut lisäselvitykset fyysisesti yhteen nippuun. Asiaa koskevia lisäselvityksiä ei siten eriytetty tarkastuskertomuksesta erilleen, vaan ne pidettiin fyysisesti tarkastuskertomuksen yhteydessä asiayhteyksien säilyttämiseksi.

Suomalaisen elinkaarimallikäsitteilyn mukaisesti tämä vaihe tarkastuskertomusten käsittelyssä, tarkastuskertomuksen laatimisesta sen käsittelyyn vankeinhoitovirastossa tai vankeinhoito-osastossa, olisi nähdäkseni asiakirjojen aktiivivaihetta. Aktiivivaiheessa asiakirjoja tarvitaan viranomaisen ajankohtaisten ja primääritehtävien hoitoon. Asiakirjojen säilytys on oletettavasti tässä vaiheessa työyksiköissä, työsiirtoloissa ja vankeinhoitoviraston tai vankeinhoito-osaston tiloissa, sekä yksittäisten työsiirtoloita käsitelleiden viranhaltijoiden hallinnassa. Aktiivivaiheessaan tarkastuskertomukset säilytettiin siten työyksiköissä, fyysisesti lähellä niitä tarvitsevia.

---

¹⁴² Vankeinhoitolaitoksen määräys- ja tiedonantolehti 5.2.1947, KA.

¹⁴³ Akti on samaa asiaa koskevista arkistoiduista analogisista asiakirjoista muodostettu kokonaisuus. Akti. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu.

¹⁴⁴ Asia on organisaation käsiteltäväksi annettu tai otettu tehtävä, josta organisaation on saatava aikaan ratkaisu. Asia. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu.

Passiivivaiheeseen tarkastuskertomusten voidaan elinkaarimallin mukaisesti katsoa siirtyneen siinä vaiheessa, kun niitä tarkastava taho on vankeinhoitovirastossa tai vankeinhoito-osastossa todennut asian olevan loppuun käsitelty. Tässä vaiheessa asiakirja on usein merkitty puumerkillä tai välillä on käytetty myös merkintää ”a.a.”, joka todennäköisesti on viitannut termiin ”ad acta”¹⁴⁵. Merkintä on ymmärtääkseni tarkoittanut tarkastuskertomusta koskevan asian olevan käsitelty loppuun. Merkinän jälkeen asiakirja-aktiin ei ole ainakaan enää lisätty uusia asiakirjoja. Tämän jälkeen asiakirjat on oletettavasti siirretty vankeinhoitoviraston tai vankeinhoito-osaston arkistoon. Asiakirjat olivat tässä vaiheessa olleet vielä niitä tuottaneen viranomaisen hallussa ja niitä on saatettu tarvita virkatehtävien hoitoon, esimerkiksi mikäli ilmeni tarve palata tarkastuskertomuksissa esiin tuotuihin asioihin tai mikäli niitä tarvittaisiin evidenssinä, todisteina virkatoimista ja tehdyistä toimenpiteistä. Niin sanotusti aktiivisessa käytössä ne eivät kuitenkaan enää olleet.

Passiivivaiheen voi ajatella lakanneen sen jälkeen, kun tarkastuskertomukset on siirretty nykyiseen säilytyspaikkaansa Kansallisarkistoon, minkä jälkeen niiden voidaan ajatella elinkaarimallin mukaisesti siirtyneen historialliseen vaiheeseensa. Kansallisarkistossa tarkastuskertomuksia ei enää tarvita niitä laatineen viranomaisen toiminnassa alkuperäisessä käyttötarkoituksessaan. Sen sijaan käyttäjäryhmänä ovat esimerkiksi tutkijat. Tutkijoiden käyttötarkoitukset asiakirjoille voivat olla ja todennäköisesti ovat aivan toisenlaiset kuin mihin käyttötarkoitukseen asiakirjat alun perin laadittiin. Esimerkiksi tarkastuskertomukseen merkitty tieto ruokavaliosta, joka tarkoitettiin alun perin kertomaan tarkastajille ruokavalion täyttävän annetut vaatimukset, saattaisi nykypäivän tutkijalle sen sijaan kertoa 1940-luvun vangin ruokavaliosta ja elintasosta. Nykypäivän tutkijalle asiakirjan merkitys on siten aivan toinen. Sen sijaan että tieto kertoisi ruokavalion täyttävän vangin elintason vaatimukset, se kertoo nykypäivänä tutkijalle yleisemmin 1940-luvun vangin elintasosta. Asiakirjaan merkittäessä asiakirjan laatija ei suinkaan tarkoittanut sitä tähän tarkoitukseen, vaan yksinkertaisesti todentamaan vankien ruokahuollon olevan vaatimusten mukaista.

Elinkaarensa loppupäässä, eli historiallisessa vaiheessa asiakirjojen tietoja käytetään siten uudelleen, kertomaan eri asioista kuin mihin asiakirjaan merkitty tieto alun perin tarkoitettiin. Todistusvoimaiset asiakirjat eivät historiallisessa vaiheessaan dokumentoi ainoastaan niihin

---

¹⁴⁵ Ad acta (lyh. a.a. tai aa) on latinaa ja tarkoittaa liitetään asiakirjoihin, arkistoon; asiakirjojen joukkoon liitettäväksi, joka ei aiheuta toimenpiteitä. Ad acta. Wikipedia.

kirjattua tietoa, vaan todentavat myös menneitä tapahtumia ja kokonaisia kehityskulkuja, yhteyksiä ja tilanteita.¹⁴⁶

Tarkastuskertomusten käsittelyn voidaan nähdäkseni havaita seuranneen arkistoteoreettisen elinkaarimallin mukaisia vaiheita. Tarkastuskertomuksille on hahmoteltavissa elinkaarimallin mukainen aktiivivaihe, passiivivaihe ja historiallinen vaihe. Elinkaarimallin etuna ja hyvinä puolina on pidetty vastuiden ja erilaisten käyttäjäryhmien tarpeiden selkeää erottumista. Mallin avulla on mahdollista hahmottaa vaiheita, joissa eri intressiryhmien kiinnostus asiakirjoihin ja motivaatio huolehtia niistä muuttuvat. Asiakirjoihin kohdistuvat riskit ja tarpeet ovat tällöin paremmin nähtävissä. Elinkaarimallin avulla on helppo arvioida myös asiakirjojen tulevia säilytystarpeita.¹⁴⁷ Elinkaarimallille esitettyjen hyvien puolten ansiosta se soveltuukin erityisesti fyysisten asiakirjojen hallintaan ja säilyttämiseen. Elinkaarimallia noudatteleva arkistoajattelu on todennäköisesti auttanut myös vankeinhoitoviraston ja vankeinhoito-osaston arkiston asiakirja-aineiston todistusvoimaisuuden ja käytettävyyden säilymisessä nykypäivään asti.

Nykyisten tarkastuskertomusten perusteella on mahdollista todeta nykypäivänäkin niiden todistusvoimaisuuden säilyneen. Tarkastuskertomusten käsittelyssä on nähdäkseni noudatettu vastuullista käsittelyä niiden elinkaaren vaiheiden mukaisesti. Laadinta- ja aktiivivaiheessa ne ovat olleet työsiirtoloita tarkastaneiden vankiloiden henkilökunnan vastuulla, tarkastusvaiheessaan vankeinhoitoviraston ja vankeinhoito-osaston tarkastajien vastuulla ja passiivivaiheessaan viraston arkiston vastuulla. Mitään erityistä epäilyksenaiheita, että tarkastuskertomusten elinkaaren aikana olisit tapahtunut jotain sellaista, joka merkittävästi olisi muuttanut niiden todistusvoimaisuutta ei nähdäkseni voida havaita tapahtuneen. Tarkastuskertomukset eivät esimerkiksi ole nähdäkseni olleet asiaankuulumattomien hallussa tai niissä ei voi havaita sellaista epäloogisuutta, joka antaisi aihetta epäillä niiden alkuperää ja todistusvoimaisuutta. Tämän ansiosta ne voidaan nähdä luotettavaksi historiantutkimuksen lähdeaineistoksi soveltuviksi, ainakin siten että niiden voi ajatella todella todentavan menneisyyden tapahtumia. Mikäli asiakirjojen todistusvoimaisuuden voitaisiin todeta rikkoutuneen jossain vaiheessa niiden elinkaarta, niiden merkitys uskottavina historiallisina lähdeaineistoina viranomaisen toiminnasta joutuisi epäilyksen alaiseksi.

---

¹⁴⁶ Hupaniittu & Peltonen 2021, 27.

¹⁴⁷ Henttonen 2015, 83.

Lähdekriittisesti tarkasteltuna tarkastuskertomusten voitaisiin tällöin nähdäkseni todeta olevan historiallisina lähteinä epätarkkoja ja kertovan nykypäivän tutkijalle mahdollisesti väärää tietoa menneistä tapahtumista. Mikäli käytettävyys olisi jossain vaiheessa elinkaarta heikentynyt, eli tarkastuskertomusten paikallistaminen muiden asiakirjojen joukosta arkistossa olisi huonompi, esimerkiksi siten että niitä ei koskaan olisi järjestetty sisältönsä mukaisesti, vaan ne olisivat yksinkertaisesti osa virastoon saapuneita asiakirjoja, niiden käyttö lähdeaineistona olisi huomattavasti haastavampaa.

Elinkaarimalli on kuitenkin saanut osakseen myös arvostelua. Mallin sanotaan pahimmillaan pilkkoneen asiakirjojen käsittelyn irrallisiin osiin. Kanadan ja Australian arkistoinstituutiot ovat kehittäneet mallin asiakirjojen kontinuumista (*continuum*) eli jatkumosta. Kanadalaisen mallin mukaan asiakirjojen käsittelyvaiheet nähdään jatkumomallissa saman kokonaisuuden toisiinsa vaikuttavina osina. Australialaisen Frank Upwardin jatkumomallissa operoidaan käsiteparien avulla. Asiakirjoja käsitellään nelikentällä sijaitsevien käsiteparien; asiakirjan synnyn, taltioinnin, systematisoinnin ja käytettävissä pitämisen kautta. Jatkumomallissa hylätään näkemys asiakirjojen lineaarisesta etenemisestä toisistaan selkeästi erottuvien vaiheiden kautta historialliseen arkistoon tai hävitykseen ja nähdään asiakirjojen ”vaiheen” olevan pikemminkin konteksti- ja tarkastelusidonnaista. Tuoreella asiakirjalla voi olla pääasiassa tutkimusarvoa ja vastaavasti vanha asiakirja saattaa syystä tai toisesta tulla arvokkaaksi organisaation varsinaisen toiminnan kannalta.¹⁴⁸ Jatkumomallissa asiakirjojen elinkaaren vaiheet eivät siten ole yhtä selkeästi hahmotettavia, kuin elinkaarimallissa.

Asiakirjoja laativille tahoille asiakirjoihin uppoutuneet tilivelvollisuudet (*accountabilities*), jotka luovat tarpeen asiakirjojen tietojen taltioimiselle, eivät aina ole nähtävissä ja hahmotettavissa. Asiakirjoja laatiessa niiden laatijoiden toimesta usein toki hahmotetaan useita läpileikkaavia tilivelvollisuuksia. Tämän lisäksi on osoitettu, että esimerkiksi sosiaalihuollossa asiakirjoja laaditaan tietoisesti ajatellen useita erilaisia tilivelvollisuuksia. Asiakirjojen laatiminen sosiaalihuollon asiakastapaamisista tarjoaa mahdollisuuden tilivelvollisille osoittaa esimerkiksi ulkopuolisille toiminnan rahoittajille toiminnan olevan asianmukaista. Samanaikaisesti todennetaan organisaation sisällä velvollisuuksien täyttyvän. Organisaation hallinnolle asiakirjat tarjoavat mahdollisuuden tarkastella resurssien allokoointia ja käyttöä organisaation sisällä. Tämän lisäksi asiakirjoilla välitetään tietoa tiimien ja työyhteisöjen

---

¹⁴⁸ Lybeck 2006, 21.

sisällä. Asiakastapaamisista laaditut asiakirjat tarjoavat mahdollisuuden samaa asiakasta koskeville palvelujatkumoille, kun aiemmin kirjattua tietoa on mahdollista hyödyntää uudestaan esimerkiksi asiakkaan vastuutyöntekijöiden vaihtuessa.¹⁴⁹

Kaikki tilivelvollisuudet eivät kuitenkaan ole nähtävissä, ajateltavissa tai edes hahmotettavissa asiakirjaa laadittaessa. Esimerkiksi erilaisissa autoritäärisissä yhteisöissä ja organisaatioissa, kuten Itä-Saksan turvallisuuspoliisi Stasille työskennelleet ja asiakirjoja laatineet eivät luonnollisesti laatineet niitä osoittaaksensa myöhemmin osallisuutensa kyseenalaisiin tapahtumiin toisessa ajassa ja tilanteessa. Yhteiskunnallisten muutosten seurauksena asiakirjojen läpileikkaavat tilivelvollisuuden ulottuvuudet voivat kuitenkin tulla nopeasti näkyviin ja konkretisoitua. Itä-Saksassa nopeasti tapahtunut hallintovallan muutos aiheutti sen, että asiakirjat, jotka aiemmin toimivat vallankäytön välineenä suhteessa väestöön, osoittaan väestön tilivelvollisuutta hallinnolle, osoittivatkin vallan vaihtuessa väestöstä asiakirjoja laatineiden ja valtaa käyttäneiden tilivelvollisuuden toimistaan väestölle. Valta-asetelmat keikahtivat tällöin ylösalaisin. Asiakirjoista tuli yllättäen vallankäytön väline suhteessa niitä laatineisiin.¹⁵⁰

Tapahtuma ei suinkaan ollut ainutkertainen ja kuvastaa asiakirjoihin uppoutuneen tilivelvollisuuden ja jatkumon moniulotteisuutta. Ääriesimerkkinä voidaan ajatella, että keskitysleirin vartijakaan tuskin ajatteli vankiluetteloita laatiessaan osoittavansa tilivelvollisuutensa tapahtumiin siinä kontekstissa, jossa tilivelvollisuus ja osallisuus tapahtumiin myöhemmin tultaisiin osoittamaan. Vankiluettelot laadittiin oletettavasti lähinnä ajatuksella osoittaa organisaation sisällä esimiehille toiminnan vastaavan vaatimuksia. Asiakirjojen tilivelvollisuuksien ulottuvuuksien voidaan ajatella jatkumomallissa olevan aina läsnä, toteuttaen läpileikkaavia ulottuvuuksia ”aika-avaruudessa”. Millaista tilivelvollisuutta ja kenelle sitä toteutetaan ei välttämättä ole ollenkaan tiedossa asiakirjaa laadittaessa ja tarve asiakirjalle voi muodostua yllättäen ja äkkiarvaamatta. Samanaikaisesti asiakirja voi olla yhdessä ajassa ja kontekstissa täysin arvoton, informaatioarvoltaan mitätön, mutta toisessa kontekstissa, ajassa ja ympäristössä muodostua eri käyttäjille mittaamattoman arvokkaaksi. Tällaista voidaan ajatella tapahtuneen erilaisten totalitaaristen järjestelmien uhreiksi joutuneille. Hallinnon näkökulmasta rutiiniluontoiset ja mitättömät asiakirjat

---

¹⁴⁹ Tracey & Garcia & Punzalan 2023, 13–14.

¹⁵⁰ O’Toole 2002, 56–57.

rutiinitoimenpiteistä olivat mittaamattoman arvokkaita totalitaarisen hallinnon uhreille ja vallankäytön ”subjekteille”. Asiakirjan uudelleenkäyttö muuhun kuin alkuperäiseen käyttötarkoitukseensa kietoutuu yhteen tilivelvollisuuteen muodostaen tällöin asiakirjan elinkaaren jatkumon. Tällaisesta näkökulmasta tarkasteltuna asiakirjan elinkaaren jaottelu aktiivi-, passiivi- ja historiallisen vaiheen asiakirjoihin ei ole mielekästä, sillä asiakirjan elinkaaren ”vaihe” on tällöin aika-, paikka- ja käyttäjäsidonnaista elinkaaren jatkumon ”aika-avaruudessa”.

Esimerkiksi tarkastuskertomuksia ei koskaan tarkoitettu tai laatijoidensa toimesta tuskin ajateltiin niitä käytettävän kertomaan historiallisista tapahtumista kuten ne tässä tutkielmassa kertovat. Tarkastuskertomusten avulla on mahdollista todentaa yksittäisten tapahtumien kautta kokonainen yleiskuva siitä, miten Suomessa toteutettiin vankeusrangaistuksen eri muotoja. Suomen maantieteellinen läheisyys Neuvostoliittoon ja ajallinen konteksti voisi esimerkiksi ohjata ajattelemaan työsiirtolajärjestelmän olleen jonkinlainen toisinto Neuvostoliiton Gulag-järjestelmästä, kuten asia on myöhemmin kansainvälisesti joissain yhteyksissä esitetty. Ilman työsiirtoloiden toiminnasta syntyneitä ja säilyneitä asiakirja-aineistoa asiaa olisi vaikea toisin todistaakaan. Tarkastuskertomusten avulla on kuitenkin mahdollistaa muodostaa yleiskuva työsiirtolajärjestelmästä ja näin ollen todistaa väitteet toisiksi. Tarkastuskertomuksia ei kuitenkaan laadittu tähän tarkoitukseen ja tuskin ajateltiin niiden laatimisvaiheessaan todentavan, kuinka Suomen työsiirtolajärjestelmä noudatti erilaista logiikkaa kuin näennäisesti vastaava rangaistusjärjestelmän osa-alue Neuvostoliitossa. Tämä on nähdäkseni asiakirjojen ja esimerkiksi työsiirtoloiden tarkastuskertomusten tilivelvollisuusulottuvuuden ja jatkumon ydin. Koska tarkastuskertomukset ovat säilyneet todistusvoimaisena kokonaisuutena ja mahdollistavat moniulotteisen tulkinnan, ne pystyvät vastaamaan myös sellaisiin kysymyksiin, joihin niiden ei ajateltu laadittaessaan vastaavan.

3.2 Ensikokemukset työsiirtoloista ja asiakirjat toiminnan mahdollistajina

Vuoden 1946 loppupuolella työsiirtoloita oli yhteensä 22. Näissä työsiirtoloissa oli yhteensä 662 vankia, kokonaisvankiluvun ollessa 9653.¹⁵¹ Työsiirtoloissa oli näin ollen toiminnan alkuvaiheissa reilut 6 % Suomen vangeista. Vuoden 1947 alussa avattiin 10 uutta työsiirtolaa, jolloin toiminnassa oli 25 eri työsiirtolaa ympäri maata. Iso osa työsiirtoloista oli lyhytaikaisesti

---

¹⁵¹ Nieminen 1982, 10.

toimivia, metsätyöhön keskittyneitä työsiirtoloita.¹⁵² Näistä työsiirtoloista saatiin ensimmäiset käytännön kokemukset työsiirtolatoiminnasta ja saatujen kokemusten myötä työsiirtolat alkoivat vakiintua osaksi Suomen rangaistusjärjestelmää. Useissa näistä ensimmäisistä työsiirtoloista tapahtui samankaltaisia havaintoja sen suhteen, millaista työsiirtolatoiminta oli käytännössä. Koska toimintansa aloittaneista työsiirtoloista suurin osa oli metsätyöhön keskittyviä työsiirtoloita, ne kohtasivat havaintojeni mukaan samoja asioita ja tilanteita. Vuodesta 1947 eteenpäin myös tarkastuskertomuksia laadittiin yhä suuremmalla tahdilla, joten tästä eteenpäin toiminnasta on jäänyt paljon enemmän kirjallisia lähteitä tarkastuskertomusten muodossa.

Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankilan alaisessa, metsätyöhön keskittyneessä Längelmäen työsiirtolan tarkastuskertomuksessa työsiirtolan kerrotaan olevan yliasutettu ja siellä olevan 36 vankia, mikä tarkoitti siirtolan kokoon nähden 5 vangin yliasutusta. Yliasutuksen todetaan kuitenkin korjaantuneen vankien siirtotoimenpiteillä. Tarkastuskertomuksessa työsiirtolan varustuksesta ja organisoinnista oli saatu myös kielteistä palautetta vangeilta, joten tarkastuksessa todettiin tehtävän tähän korjauksia.¹⁵³ Tarkastuskertomuksissa on näin ollen havaittavissa, että työsiirtolatoiminnan alkuvaiheissa tapahtui virhearvioita esimerkiksi varustamisessa ja työsiirtoloiden työvoimatarpeiden arvioinnissa. Tarkastuskertomusten perusteella esiin tulleita virheitä, esimerkiksi yliasutusta koskevia ongelmia korjattiin ilmeisesti nopeasti.

Samana työsiirtolan tarkastuksessa kesäkuussa 4.6.1947 vastaavia huomioita työsiirtolan varustuksesta ei enää ollut. Vankilaan todetaan kuitenkin edelleen palautetun työsiirtolaan sopimattomia työntekijöitä.¹⁵⁴ Työsiirtoloiden alkuvaiheiden ongelmat varustelun ja työsiirtolaan sopimattomien työntekijöiden suhteen näyttävät kuitenkin tasaantuneen työsiirtolatoiminnan vakiintuessa.

Helsingin lääninvankilan ja myöhemmin Mikkelin lääninvankilan alainen Heinolan työsiirtola keskittyi myös metsätyöhön. Heinolan työsiirtolasta laaditussa, 19.11.1947 päivätyssä tarkastuskertomuksessa todetaan työsiirtolan sijaitsevan huomattavan syrjäisellä sijainnilla ja matkan työsiirtolaan olevan välttämätöntä tehdä vesiteitse moottoriveneellä.

---

¹⁵² Nieminen 1982, 10–11.

¹⁵³ Längelmäen työsiirtolan tarkastuskertomus 3.3.1947, KA.

¹⁵⁴ Längelmäen työsiirtolan tarkastuskertomus 14.6.1947, KA.

Tarkastuskertomuksessa kerrotaan talven olosuhteiden vaikeuttavan kulkua työsiirtolalle ja mainitaan, että osa matkasta jouduttiin toteuttamaan vesiteiden jäätyminen vuoksi kävellen. Tarkastuskertomuksessa nousee esille myös sairaalloisten, työhön kykenemättömien vankien suhteellisen suuri määrä, jonka työsiirtolan päällikkö tuo myös esiin tarkastusta suorittavalle viranhaltijalle. Työsiirtolan päällikkö antaa epäilyksensä, että osa vangeista teeskentelisi sairastunutta välttääkseen työnteon, minkä todetaan myös vaikuttavan ”epäedullisesti muiden työhaluun”. Muuten työsiirtolan olojen ja työnteon todetaan olevan ”hyvällä tolalla”.¹⁵⁵

Vastaavia havaintoja tehtiin myös muissa tarkastuskertomuksissa siitä, että työsiirtoloihin oli usein sijoitettu sairaalloisia tai työsiirtoloiden raskaaseen metsätyöhön soveltumattomia henkilöitä.¹⁵⁶ Tarkastuskertomuksessa esitetyt havainnot näyttäisivät viittaavan siihen arvioon, joka esiintyi jo lakivaliokunnan työsiirtoloita koskevassa mietinnössä. Lakivaliokunta esitti huolensa metsätyösiirtoloita koskien, että näissä metsätöihin tottumattomat joutuisivat työn raskauden seurauksena epäedulliseen asemaan, mikä lienee vaikuttaneen sairastavuuden yleisyyteen. Lakivaliokunnan näkemys oli, että metsätöihin tottumattomia vankeja sijoitettaisiin muun tyyppisiin, kevyempiä töitä mahdollistaviin työsiirtoloihin.¹⁵⁷ Käytännön tasolla tämä näkemys ei kuitenkaan juurikaan toteutunut, johtuen työsiirtolapaikkojen vähäisyydestä. Käytännössä suurin osa työsiirtoloista teetti vangeilla fyysisiä metsä- tai muuta fyysisesti raskasta suorittavaa työtä, niin sanottua lapiotyötä ja järjestelmä oli sidottu tähän työmuotoon taloudellisten lainalaisuuksien ehdoilla.

Metsätyöt olivat niihin tottumattomille epäilemättä raskaita ja palkkausnäkökulmasta tällöin epäedullisiakin, mikä lienee aiheuttaneen myös metsätyösiirtoloissa esiintynyttä haluttomuutta työntekoon. Työn raskauden perusteella on mahdollista, että metsätyöt olosuhteidensa vuoksi myös todella aiheuttivat sairastumisia ja vankilaviranomaisen näkemys työhaluttomuudesta tai oletetusta sellaisesta osoittaakin kielteistä suhtautumista ja tässä suhteessa vallankäyttöä suhteessa vankeihin. Tarkastuskertomuksissa tapa ja termit, joilla asiat esitettiin, vahvistivat niitä käsityksiä, joita näitä asiakirjoja laatineella taholla eli vankilaviranomaisella oli asioista ja vangeista.

---

¹⁵⁵ Heinolan työsiirtolan tarkastuskertomus 19.11.1947, KA.

¹⁵⁶ Esimerkiksi Kolman työsiirtolan tarkastuskertomus 14.3.1947, KA.

¹⁵⁷ HE 102/1945 vp, Lakivaliokunnan mietintö N:o 21, Eduskunnan arkisto.

Asiakirjoista tulee tällöin informaationvälitys- ja toiminnan todentamistehtävänsä lisäksi tekstejä, joilla vahvistetaan olemassa olevia ratkaisuja, käsityksiä ja asiakirjoja laativan tahon sisäistä valtarakennetta. Vankilaviranomaisen valta ja yksinoikeus vankiloissa ja laitoksissa laatia asiakirjoja toiminnastaan tarkoitti sitä, että asiakirjojen muoto, tehtävä ja sisältö ovat kaikki ilmentymiä tästä vallankäytöstä. Asiakirjojen laatiminen onkin nähty osaksi toimintaa, jolla laativa taho luo kontrollia, järjestystä ja vahvistaa olemassa olevaa valtarakennetta.¹⁵⁸ Asiakirjasta tulee näin objekti, joka itsessään on vallankäytön jäännös, todiste toiminnasta, sekä väline, jonka avulla perustellaan ja vahvistetaan valtarakenteen olemassaoloa.¹⁵⁹ Esimerkiksi tarkastuskertomusten voidaan nähdä synnyttävän kehän, jossa teksteissä perustellaan jonkin asian tilan olevan tietynlainen ja tarkastavan viranhaltijan vahvistavan asian. Asiakirjaan merkittynä asian tila jää muistettavaksi sellaisena kuin se esitettiin. Kaikissa seuraavissa käyttöyhteyksissä esitetyt asiat toistetaan ja ne hyväksytään ajan mittaan yleiseksi käsitykseksi asiasta.

Byrokraattisessa ympäristössä, jossa asiakirjat toimivat myös dokumentoinnin kautta vallankäytön välineinä heikommassa asemassa olevia kohtaan, asiakirjojen todennettavuustehtävästä tulee hyvin merkityksellinen.¹⁶⁰ Tällaisissa tehtävissä dokumentoinnin merkitys korostuu. Näin on havaittu olevan esimerkiksi sosiaalihuollossa. Jos dokumentointia ei ole toteutettu eikä asiakirjoja laadittu, on ikään kuin tapahtumaa tai toimenpidettä ei olisi koskaan tapahtunut.¹⁶¹ Tapahtunutta ei voida jälkikäteen todentaa mitenkään. Tämä johtaa luonnollisesti yksityiskohtaiseen dokumentointiin, joissa pienimpiäkin yksityiskohtia huomioidaan ja tuodaan esiin asiakirjoja laativan tahon toimesta. Asiakirjahallinnan ja dokumentoinnin merkitys ja tärkeys korostuu tällöin erityisesti sellaisissa byrokraatiaan perustuvissa ympäristöissä, joissa asiakirjat toimivat julkisen vallankäytön välineinä. Asiakirjojen laatiminen mahdollistaa vastuullisten tilivelvollisuuden.¹⁶²

Tilivelvollisuuden ei tässä kontekstissa voida nähdäkseni ajatella tarkoittavan ainoastaan sitä, että todennettaisiin noudatettavan laillisia ja eettisiä velvoitteita, eli että todennettaisiin toimittavan ”oikein”. Tässä asiakirjahallinnan kontekstissa tilivelvollisuuden voi nähdäkseni ymmärtää laajemmin tilivelvollisuutena kollegoille, esimiehille ja jopa aatemaailmalle. Pelkkä

---

¹⁵⁸ Schwartz & Cook 2002, 13–14.

¹⁵⁹ Tracey & Garcia & Punzalan 2023, 4.

¹⁶⁰ Tracey & Garcia & Punzalan 2023, 5–6.

¹⁶¹ Tracey & Garcia & Punzalan 2023, 12.

¹⁶² Tracey & Garcia & Punzalan 2023, 4–5.

asiakirjojen laatiminen itsessään, eli dokumentointi on osa tätä tilivelvollisuusprosessia. Ensimmäiseksi monopolisoitu mahdollisuus asiakirjojen laatimiseen ja tuottamiseen luo kaksijakoisen valta-asetelman. Yksinoikeus asiakirjojen laatimiseen mahdollistaa laatijalle määräysvallan siihen, mitä asiakirja kertoo tapahtuneen, mitä tullaan tapahtumasta muistamaan ja mitä unohtamaan. Asiakirjaan merkitty tieto on näin ollen subjektiivinen, vaikkakin subjektiivisesti todenmukainen käsitys asiasta.

Usein asiakirjoilla on käytännön merkityksensä, esimerkiksi käytännön toimintaa varten tehtävänä dokumentointina. On kuitenkin esitetty, että dokumentoinnilla ja asiakirjojen laatimisella on syvällisempi merkitys, siten että asiakirjojen laatiminen itsessään on osa toimintaa, jonka avulla niiden laatijat todentavat myös itselleen toimintansa olevan oikeutettua.¹⁶³ Näin on esitetty tapahtuneen historiallisesti etenkin totalitaristisissa järjestelmissä, kuten 1970-luvun Kambodžassa Khmer Rougen tai 1970- ja 1980-luvuilla Itä-Saksassa Stasin toimesta. Dokumentointi ei tällöin palvellut enää mitään varsinaista toiminnallista tai evidentiaalisuuden tarkoituspäätä, eikä asiakirjoihin välttämättä ajateltu edes koskaan palattavan toiminnan todentamiseksi, vaan asiakirjoja laadittiin dokumentointi itsetarkoituksena.¹⁶⁴ Asiakirjojen laatimisesta ja dokumentoinnista itsessään tuli osa vallankäyttöä ja itsetarkoitus jolla järjestelmä perusteli toimintaansa.

Heinolan työsiirtola tarkastettiin jälleen helmikuussa 1947. Tarkastuskertomuksessa työsiirtolassa todetaan olevan töitä vielä 4–5 viikoksi, jonka jälkeen sen tulisi jälleen siirtyä toiseen paikkaan, ellei työnantajana toimineella Vapolla ja paikkakunnan metsänomistajilla olisi osoittaa lisähakkuupaikkoja. Tarkastuskertomuksessa todetaan työsiirtolan tilanteen olevan yleisesti hyvä. Vankien osalta valituksia kerrotaan tulleen kuitenkin epämääräisesti määritellyn päiväurakan takia. Sovitun päiväurakan todetaan olevan 2½ kuutiometriä puuta, mutta vangeilta on vaadittu 3 kuutiometriä päivältä. Tarkastuskertomuksessa työsiirtolan päällikkö esittää asian olevan siten, että vaadittu päiväurakka on edelleen 2½ kuutiometriä, mutta vasta 3 kuutiometrin jälkeen voisi vapaasti poistua vapaa-ajan viettoon.¹⁶⁵

---

¹⁶³ O'Toole 2002, 54–55.

¹⁶⁴ O'Toole 2002, 55–56.

¹⁶⁵ Heinolan työsiirtolan tarkastuskertomus 20.2.1948, KA.

Erityisesti metsätyösiirtoloille tyypillisiä näyttävät olleen kiistat vaadittuihin urakka- ja hakkuumääriin, sekä näihin liittyvään palkkaukseen.¹⁶⁶ Usein valituksia aiheuttivat myös metsätyöhön huonosti soveltuvat ja hakkuumäärältään pienet metsät.¹⁶⁷ Tämä saattaa heijastaa yleisesti ajan metsätöihin liittyviä riitatilanteita, joten metsätyösiirtoloiden ongelmat voivat olla pikemminkin ajan metsätöihin liittyviä haasteita. Toisaalta ne ovat ilmauksia vastarinnasta, jota työsiirtoloiden vangit tekivät, vastoin valta-asetelmaa, joka oletti heidän täyttävän asetetut vaatimukset. Epäsuorasti kiistat dokumentoivat tarkastuskertomuksissa siten myös vankien mahdollisuuksia vaikuttaa tilanteeseensa.

Kesäkuussa tarkastuksen Heinolan työsiirtolaan toteutti lääninvankilan vartiopäällikkö. Kahden viikon aikana työsiirtolan korkeimmaksi ansioksi mainitaan 7965 markkaa ja alimmaksi 3975 markkaa. Työsiirtolassa todetaan tapahtuneen pieniä tapaturmia, jonka yhteydessä tuodaan esille tapaturmatapauksissa menettelyä. Koska vangit olivat tarkastuskertomuksessa kerrotun mukaan velvollisia saamaan tapaturmakorvausta, vartiopäällikkö kehotti työsiirtolan päällikköä laatimaan kuulustelupöytäkirjat tapaturmista, joissa pysyvä vamma olisi todennäköistä. Muina puutteina tarkastuskertomuksessa tuodaan esille työsiirtolasta puuttuva palokalusto.¹⁶⁸ Elokuussa tarkastuksen toteutti lääninvankilan ylimääräinen opettaja. Tarkastuskertomuksessa työsiirtolan kerrotaan siirtyvän syyskuun aikana uudelle alueelle Rihun kylään.¹⁶⁹

Lokakuussa tehdyssä, lääninvankilan pastorin toteuttamassa tarkastuksessa ilmenee poikkeavaa, sillä tarkastuskertomuksessa tehdään paljon pohdintaa työsiirtolassa toteutetusta sunnuntaityöstä. Työsiirtolan päällikkö toteaa tarkastuskertomuksessa sunnuntaina tehtävien töiden olevan tarpeen erityisesti niille, jotka eivät saavuta muuten viikossa määrättyjä urakoita. Tarkastuskertomuksessa pastori pohtii erityisesti käytännön lainmukaisuutta. Pohdinnan tarkempaan syynä vaikuttaa olevan kuitenkin huoli sunnuntaityön ”kristillisyydessä”.¹⁷⁰

Marraskuussa tarkastuksen toteutti lääninvankilan opettaja. Tarkastuskertomuksessa huomiota kiinnitetään jälleen työurakan suuruuteen. Kolmen kuutiometrin hakkuu-urakan saavuttamisen todetaan aiheuttavan muutamille vangeille ”jatkuvasti vaikeuksia”. Vapon edustajana toiminut

---

¹⁶⁶ Esimerkiksi Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 30.6.1947, KA.

¹⁶⁷ Esimerkiksi Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 21.3.1947, KA.

¹⁶⁸ Heinolan työsiirtolan tarkastuskertomus 1.7.1948, KA.

¹⁶⁹ Heinolan työsiirtolan tarkastuskertomus 10.9.1948, KA.

¹⁷⁰ Heinolan työsiirtolan tarkastuskertomus 8.11.1948, KA.

työnjohtaja sekä työsiirtolan päällikkö esittävät molemmat hakkuu-urakan alentamista 2,5 kuutiometriin, erityisesti talven pimeälle ajalle, jolloin päivän lyhyiden vuoksi työaika jää pienemmäksi. Tarkastuskertomuksessa palataan myös sunnuntaitöihin, joista työsiirtolan päällikkö toteaa, ettei siirtolan taholta ketään ole käsketty sunnuntaityöhön. Vankien kerrotaan osallistuvan siihen omasta halustaan, jotta saisivat urakkamääränsä täyteen. Vielä erikseen tarkastuskertomuksessa kiitetään työsiirtolan päällikön aktiivisuutta siirtolan vankien henkisten tarpeiden huolehdinnasta.¹⁷¹

Tarkastuskertomusten perusteella erityistä huomiota kiinnitettiin työsiirtolan vankien henkiseen huoltoon, jolla usein näyttää tarkoitetun uskonnollisuonteista hengellistä huoltoa. Usein tähän kiinnittivät, oletettavasti ammattinsa puolesta huomiota vankilan pastorit ja opettajat, mutta myös muun henkilökunnan osalta tätä näyttäisi pidetyn tärkeänä. Oletettavasti tässä heijastuu myös vielä 1940-luvulla suomalaisessa yhteiskunnassa vallinnut kristillinen yhtenäiskulttuuri ja uskonnon tärkeä rooli yhteiskunnassa. Yhteiskunnan arvot ja arvostukset heijastuivat tässä suhteessa myös käytännön tasolla vankilaviranomaisen toimintaan ja tämä näkyy myös näin ollen asiakirjoissa, asiakirjojen heijastaessa laatimisaikansa yhteiskunnallisia arvostuksia ja arvoja.

Turun lääninvankilan alaisuudessa toimi alkuvuosina kaksi metsä- ja ojitustyöhön keskittyntä työsiirtolaa, 1946 toimintansa aloittanut Ordenojan ja 1947 toimintansa aloittanut Luhdan työsiirtola. Ordenojan työsiirtolasta ensimmäinen tarkastuskertomus on laadittu 26.8.1947. Tässä tarkastuskertomuksessa kerrotaan kuinka vangeille varatussa tilaisuudessa, jossa he saivat mahdollisuuden esittää asioitaan, tuli esiin erään vangin tiedustelu vuosilomalain soveltamisesta työsiirtolaan määrättyihin nähden.¹⁷² Työsiirtoloihin määrättyjen vankien oikeudellinen asema on ilmeisesti herättänyt kysymyksiä myös heidän itsensä toimesta.

Tarkastuskertomuksen loppuosa keskittyy vankien vapaa-ajan viettomahdollisuuksiin. Erityisesti todetaan työsiirtolassa harrastettavan urheilua ja kesän aikana järjestetyn kolme urheilukilpailua. Tarkastuskertomuksessa mainitaan myös kolme kertaa tehdyn retken pyhäisiin, eli sunnuntaipäivinä työsiirtolasta 20 kilometrin päässä olevalle Pyhäjärvelle, ”missä oli

---

¹⁷¹ Heinolan työsiirtolan tarkastuskertomus 10.12.1948, KA.

¹⁷² Ordenojan työsiirtolan tarkastuskertomus 27.8.1947, KA.

ulkoillen, uiden ja eväitä syöden vietetty päivä”. Retkien kerrotaan olleen kaikin puolin onnistuneita.¹⁷³

Havaintojeni perusteella työsiirtoloiden tarkastustoiminnassa kiinnitettiin erityisesti huomiota työsiirtoloiden henkisen kasvatuksen mahdollisuuksiin. Työsiirtolaan määrättyjen henkiseen huoltoon ja työsiirtoloiden terveydellisiin oloihin nähtiin jo niiden alkuvaiheessa tarvetta kiinnittää huomiota. Tähän kiinnitti aikoinaan huomionsa myös lakivaliokunta, joka korosti, että jo työsiirtoloiden perustamisvaiheessa kiinnitettäisiin tarpeellista huomiota työsiirtolaan määrättyjen henkilöiden henkiseen huoltoon ja työsiirtoloiden terveydellisiin oloihin.¹⁷⁴ Avovankiloissa tapahtuvaan henkisen kasvatukseen, eli esimerkiksi kirjastoihin ja liikuntakasvatukseen kiinnitettiin huomiota myös vankeinhoidon uudistuskomitean komiteamietinnössä.¹⁷⁵ Tämä on todennäköisesti johtanut myös siihen, että työsiirtoloiden osalta asiaan kiinnitettiin huomiota laadituissa tarkastuskertomuksissa, jolloin henkinen huolto ja terveydelliset olot ovat niissä toistuva tema.

Metsätöitä teetettiin myös Mikkelin lääninvankilan alaisessa Kangasniemen työsiirtolassa, josta on tarkastuskertomus vuoden 1947 helmikuulta. Tarkastuskertomuksessa keskitytään erityisesti työsiirtolan asunto-olosuhteiden huomiointiin. Työsiirtolan asuntojen todetaan olevan siirrettäviä parakkeja, mutta jotka ovat virheellisen rakennustavan vuoksi rakennettu yhteen, mikä nähdään aiheuttavan tulipaloriskin. Tarkastuskertomuksessa todetaan työsiirtolan välttyneen tähän mennessä tulipaloilta, mutta tulipalojen alkuja tapahtuneen. Sammutusvälineitä työsiirtolassa ei ole, mutta niitä kerrotaan olevan tarkoitus hankkia siirtolalle. Henkilökunnan asumusten arvioidaan olevan myös epätarkoituksenmukaisia, sillä sen todetaan olevan jaettu Vapon henkilökunnan kanssa.¹⁷⁶

Seuraava tarkastus työsiirtolaan toteutettiin maaliskuussa 1947. Tarkastuskertomus on hyvin suppea, mutta siinä mainitaan siirtolan työtarpeen olevan vähentymään päin. Kertomuksessa todetaan töiden loppuvan, ellei työnantajana toimiva Vapo osoittaisi siirtolalle uusia metsiä hakkuutöille. Toisena huomionarvoisena seikkana mainitaan kertomuksessa siirtolan kurinpidon parantuneen sen seurauksena, että oikeusministeriön toimesta on annettu lupa siirtää

---

¹⁷³ Ordenojan työsiirtolan tarkastuskertomus 27.8.1947, KA

¹⁷⁴ HE 102/1945 vp, Lakivaliokunnan mietintö N:o 21, Eduskunnan arkisto.

¹⁷⁵ Komiteamietintö 1946:8.

¹⁷⁶ Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 19.2.1947, KA.

”niskuroivat” vangit vankilaan siihen saakka, kunnes oikeusministeriöstä tarkemmin päätettäisiin vangitun sijoittamisesta työsiirtolaan tai vankilaan.¹⁷⁷ Tarkastuskertomuksissa korostuu nähdäkseni tällaisissa tapauksissa niiden peruslähtökohta valta-asemasta käsin laadittuina asiakirjoina. Usein vankeihin näytetään viitattavan ongelmatilanteissa niskuroivina tai työtä välttelevinä. Koska tarkastuskertomukset on laadittu vankiloiden henkilökunnan toimesta, niistä välittyy tällöin tarkastuskertomuksen lukijalle nimenomaan henkilökunnan näkemys suhteessa vankeihin.

Maaliskuulta on jäljellä toinenkin tarkastuskertomus, jonka kerrotaan tehdyn Kangasniemen työsiirtolaan, mutta tarkastuskertomusta tarkemmin tarkasteltuna kyseessä vaikuttaa olleen Synsiön työsiirtolaan toteutettu tarkastus. Synsiön työsiirtolaan viitataan aiemmassa tarkastuskertomuksessa ”alatyösiirtolana”, mikä kuvaa nähdäkseni erityisesti metsätyösiirtoloiden rakennetta organisaatiossa ja tapaa järjestäytyä ja siirtyä nopeastikin työn mukana. Työsiirtola nähtiin kuitenkin ilmeisesti hallinnollisessa mielessä osaksi Kangasniemen työsiirtolaa.¹⁷⁸ Tarkastuskertomuksessa kiinnitetään huomiota myös työsiirtolan järjestykseen. Työsiirtolan päällikön kerrotaan olevan huolissaan joidenkin vankien ”kiihoittavan käytöksen” takia. Päällikön todetaan kieltäneen määräysten mukaisesti rahapelit, siirtola-alueelta luvattomat poistumiset, mistä ”mainitut kiihoittajat” eivät ole pitäneet. Tarkastuskertomuksessa asioiden katsotaan kuitenkin olevan vankien kuulemisten jälkeen kunnossa. Kertomuksessa mainituksi tulee myös se, että osa vangeista juuri ennen vapautumistaan ”höllentää työtahtia”. Tämä nähdään ongelmallisena erityisesti niissä tapauksissa, joissa vanki vapautuu kokonaan, ei ehdolliseen vapauteen, sillä lopullisen vapautumisen ollessa kyseessä asia täytyy alistaa oikeusministeriölle. Ehdollisessa vapautumisessa vankilan johtokunta voisi ottaa asian huomioon arvostelua antaessaan.¹⁷⁹

On selvää, että myös työsiirtoloiden tarkastuksissa kiinnitettiin huomiota sen mukaisiin asioihin mitä tarkastaja itse piti arvossa. Huomion kiinnittäminen verrattain vähäpätöiseen asiaan, eräiden vankien ”työtehon höllentymiseen” vankeusajan lopulla, kertoo tarkastajan arvoista, mutta toisaalta myös ajan ilmapiiristä. Tarkastuskertomusten perusteella on nähdäkseni havaittavissa ajan viranomaisten omaksuma ajatusmalli, jonka mukaan viranomaisten tehtävänä oli kontrolloida ”hallintoalamaisia” ja työsiirtoloiden tarkoitus olla ensisijaisesti

¹⁷⁷ Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 21.3.1947, KA.

¹⁷⁸ Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 31.3.1947, KA.

¹⁷⁹ Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 31.3.1947, KA.

valtionalouden etua ajattelevia yksiköitä, mutta myös tiukkaa kurinalaisuutta toteuttavia vankilalaitoksia.

Kesäkuun tarkastuskertomuksessa työnteon laatuun kiinnitetään huomiota ja arvioidaan sen parantuneen aiemmasta, kerrotaan sen jopa olevan parempaa kuin siviilityöntekijöillä. Yleisesti ottaen molempien siirtoloiden olosuhteiden todetaan olevan kunnossa ja menossa jopa parempaan päin.¹⁸⁰ Seuraavan tarkastuksen Kangasniemen työsiirtolaan toteutti Mikkelin lääninvankilan vartiopäällikkö kesäkuussa. Työsiirtolan olosuhteiden kerrotaan yleisesti pysyneen ennallaan. Erityisesti kiinnitetään huomiota siirtolan siisteyteen ja syöpäläistilanteeseen. Työsiirtolan syöpäläistilanteen arvioidaan olevan tyydyttävä, sillä työnantajan toimesta siirtolaan on saatu DDT-hyönteismyrkkyä.¹⁸¹ Tarkastuskertomuksien perusteella on havaittavissa työsiirtoloiden hygieniatason olleen nykykäsityksellä usein puutteellista. Erityisesti syöpäläistilannetta käsitellään tarkastuskertomuksissa usein toistuvana teemana.

Tarkastuskertomuksessa kiinnitetään erityisesti huomiota myös työsiirtolan vankien palkkaustasoon. Työnantajan osoittaman työn todetaan tarkastushetkellä koostuvan sellaisen puutyypin kuorimisesta, jonka perusteella työntekijöiden ansiotasoa jäisi huomattavasti aikaisempaa alemmaksi. Työn todetaan olevan saatuun ansioon nähden aivan liian työlästä. Tarkastuskertomuksessa välitetään työntekijöiden osoittama toive kyseisen epäkohdan korjaamiseksi työnantajan taholta.¹⁸² Kyseinen huomio osoittaa vankilaviranomaisten ainakin ajoittain huomioineen vankien ansiotason kohtuullisuutta ja vankien etua. Tarkastusta suorittaneen vartiopäällikön rooli organisaatiohierarkiassa on saattanut vaikuttaa hänen tapansa tuoda esiin nimenomaan palkkauskysymystä. Vartiopäällikön suhde on saattanut olla ”lähempänä” vankeja kuin vankilan johtajan tai muun henkilökunnan, jolloin hän on saattanut herkemmin tuoda esille nimenomaan vankeja koskevia kysymyksiä, kuten ansiotasoa.

Seuraava tarkastus toteutettiin syyskuussa Mikkelin lääninvankilan talouspäällikön toimesta lokakuussa. Työsiirtolan kerrotaan siirretyn jälleen lokakuun aikana, ilmeisesti yhdistäen siirtola aiempaan Synsiön työsiirtolaan. Majoituksen todetaan vaihtuneen telttamajoituksesta parakkimajoitukseen. Erityistä huomiota tarkastuskertomuksessa kiinnitetään työsiirtolan

---

¹⁸⁰ Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 27.5.1947, KA.

¹⁸¹ Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 30.6.1947, KA.

¹⁸² Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 30.6.1947, KA.

ruokatilanteeseen, sillä sen ruokavarastossa kerrotaan olevan paljon pilaantunutta lihaa. Ruoan hinta aiheutti myös valituksia siirtolan vankien toimesta. Talouspäällikön kerrotaan esittäneen, että työsiirtolan parakkien seiniin kiinnitettäväksi kansanhuoltoministeriön vahvistamat ruoka-annoksien hinnat. Paikallisen ruokalan varastossa ollut pilaantunut liha kerrotaan hävitetyn yhteisymmärryksessä työnantajana toimineen Vapon huoltoesimiehen suostumuksella.¹⁸³ Tarkastuskertomuksesta on jälleen havaittavissa tarkastajan roolin vaikutus kertomuksessa huomioituihin asioihin. Talouspäällikön tekemässä tarkastuksessa huomio kiinnittyy siirtolan taloudenhoidollisiin kysymyksiin, kuten ruoan hinnastoon ja elintarviketilanteeseen.

Joulukuussa toteutettu tarkastus tapahtui Mikkelin lääninvankilan johtajan toimesta. Työsiirtolassa mainitaan tapahtuneen järjestyshäiriöitä. Kahden lääninvankilaan siirretyn vangin kerrotaan eräällä työsiirtolan ulkopuolelle kohdistuneella tavaroiden hakumatkalla ostaneen eräästä torpasta viinaa ja päihdyttäneen itsensä. Synsiön alueen todetaan olevan vilkasta pontikka-aluetta, jossa aiemmin keväällä oli saatettu oikeuteen pontikkakauppiaita. Asian ei kuitenkaan tarkastuskertomuksessa nähdä aiheuttavan suurempia ongelmia, sillä keväeseen mennessä Synsiön alueen metsät ovat todennäköisesti hakattu ja työsiirtolan siirtyminen toiselle alueelle tulevan ajankohtaiseksi.¹⁸⁴ Tarkastuskertomuksen perusteella näyttää siltä, että ainakin jotkut pelot työsiirtoloiden vapaiden olojen vaikutuksesta erityisesti alkoholinkäyttöön liittyviin järjestysrikkomuksiin toteutuivat käytännössä. Työsiirtolaolosuhteista puuttunut jatkuva valvonta ja vangeille osoitettu autonomia asioiden hoitamisessa tarjosivat mahdollisuuden alkoholin hankkimiselle ja käytölle. Pelotevaikute vankilaan siirrosta ei siten näytä tehonneen ainakaan kaikkiin vankeihin.

Tarkastuskertomuksessa todetaan vielä mielenkiintoisesti työnantajana toimineen Vapon työnjohtajan havainto siitä, että hakkuut olisivat jääneet tekemättä, ellei työsiirtolan tarjoamaa työvoimaa olisi ollut käytössä. Vapaan työvoiman saannin kerrotaan olleen Synsiön alueella ”tiukalla”.¹⁸⁵ Havainto todentaa nähdäkseni käytännössä sitä, että vankityövoimaa käytettiin alueilla ja työtehtävissä, joihin ei ollut saatavilla vapaata työvoimaa. Vankityövoima toimi ikään kuin ”varavoimana”, eräänlaisena työvoimareservinä, joka otettiin käyttöön tilanteessa kun työvoiman kysyntä alueella ylitti tietyn rajan. Vankityövoimalle tehtäväksi jäi vapailta työmarkkinoilta jäänyt ”ylijäämätyö”, johon ei saatu vapaita työntekijöitä.

---

¹⁸³ Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 18.10.1947, KA.

¹⁸⁴ Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 19.12.1947, KA.

¹⁸⁵ Kangasniemen työsiirtolan tarkastuskertomus 19.12.1947, KA.

Helsingin lääninvankilan alainen Hyvinkään työsiirtola keskittyi myös metsätyöhön. Siihen 15.3.1947 tehdyssä tarkastuksessa kiinnitettiin huomiota erityisesti työsiirtolan asiakirja-aineiston tarkastamiseen. Yksi tarkastuksen kohde oli työsiirtolan toimisto ja siellä säilytettävät työsiirtolaa ja sen vankeja koskevat asiakirjat. Asiakirjojen todetaan olevan hyvässä järjestyksessä ja siirtolaa koskevan päiväkirjan kerrotaan olevan huolellisesti pidetty.¹⁸⁶ Työsiirtolaa koskevia asiakirjoja on näin ollen tarkastusten yhteydessä valvottu. Tarkastuskertomusten perusteella työsiirtoloiden asiakirjoja on tarvittu erityisesti tarkastustoiminnan yhteydessä, joten tarkastajille asianmukainen toiminnan dokumentointi vaikuttaa olleen tärkeää.

Hyvinkään työsiirtolaan kesäkuussa 20.6.1947 tehdyssä tarkastuksessa käytetäänkin tarkastuksen yhteydessä myös siirtolan päiväkirjaa tarkastuksen toteuttamiseen. Päiväkirjan avulla todennetaan esimerkiksi, kuinka usein vankeja on käyty tapaamassa.¹⁸⁷ Päiväkirjojen käyttäminen tarkastuksen toteuttamiseen osoittaa, että työsiirtoloiden tuottama asiakirja-aineisto on nähty tarpeellisenä säilyttää ja asianmukaisesti ylläpitää, sillä sitä on tarvittu tarkastustoimintaa varten. Päiväkirjojen merkintöjä on pidetty luotettavana tietona, joista myös työsiirtolan ulkopuolisten on ollut mahdollista todentaa menneitä tapahtumia.

Toiminnasta syntyneiden asiakirjojen todistusvoimaisuuden ja luotettavuuden säilyttäminen on oletettavasti ollut vankilaviranomaiselle tärkeää, varsinkin kun toiminnan konteksti sijoitetaan toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan Suomessa, jossa vankilaviranomaisen toiminta oli joutunut merkittävän arvostelun kohteeksi.¹⁸⁸ Toiminnan dokumentoinnilla ja asiakirjojen laatimisella on ollut siten merkitystä vankilaviranomaisen piirissä toteutetun julkisen vallankäytön ja vallankäytön oikeudenmukaisuuden todennettavuudella.

Toiminnan todentamisen tarpeen ja vankilaviranomaisen yksittäisiin vankiin tai vankeihin kohdistuvan vallankäyttöpotentiaalin takia on ollut oletettavaa, että asiakirjojen säilyttäminen niiden kaikissa elinkaaren vaiheissa on ollut tarpeellista viranomaisen toiminnan todentamiseksi, yksittäisten virkamiesten ja koko organisaation oikeusturvan takia. Tästä esimerkkinä toimii nähdäkseni vankeinhoitoviraston ja myöhemmin vankeinhoito-osaston

---

¹⁸⁶ Hyvinkään työsiirtolan tarkastuskertomus 15.3.1947, KA.

¹⁸⁷ Hyvinkään työsiirtolan tarkastuskertomus 20.6.1947, KA.

¹⁸⁸ Hannula, 1981, 145.

ylijohtajana toimineen Valentin Soinen havainnot, joita hän on käsitellyt omaelämäkerrassaan käsitellessään hyvän arkistohoidon merkitystä viraston toiminnan ja maineen kannalta. Soine toimi ylijohtajan juuri työsiirtolatoiminnan alkuvuosina ja juuri hänen kaudellaan työsiirtolajärjestelmä toteutettiin käytännössä, joten oletettavasti hänen näkemyksensä ovat vaikuttaneet myös työsiirtoloiden ja vankilaviranomaisen asiakirjahallintaan tutkielman ajanjaksolla.

Soinen omaelämäkerran perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että ainakin viraston johdossa on tunnistettu asiakirjojen merkitys niin todisteina toiminnasta, kuin jopa historiallisina lähteinä. Soine kuvailee tarvetta laatia säännönmukaisesti vuosi- ja toimintakertomuksia vankiloiden toiminnasta seuraavasti:

”Kun viraston neuvotteluhuoneen seinillä näin kunnianarvoisten edeltäjäni suurennetut valokuvat ja sain kuulla ja lukea kuvauksia heidän kohtaloistaan tätä virkaa hoitaessaan, johti se minut miettimään omaa tulevaisuuttani viran haltijana. Olin jo jatkosodassa ollessani määrännyt alaiseni sotapoliisyyksiköt johtamisen helpottamiseksi ja sotahistoriaa ajatellen laatimaan lyhyen selonteon toiminnastaan kunkin kuukauden aikana ja jatkoin tätä menettelyä Liikkuvassa poliisissakin. Huomasin viisaimmaksi siirtää järjestelmän myös vankeinhoitolaitokseen.

Yhdessä vankeinhoidontarkastaja Kukkamäen kanssa, joka tunsi järjestelmän aikaisempien yhteisten vaiheittemme varrelta, laadimme vankeinhoitoa varten tarkan mallin, minkä mukaan kukin laitoksen viranhaltija saattoi osuutensa kuvailla. Menetelmä pantiin heti käyntiin. Alussa selostus laadittiin kuukausittain, jonkun ajan kuluttua neljännesvuosittain ja lopuksi vuodesta 1949 lähtien puolivuosittein. Virasto laati sitten näitten perusteella, omilla kokemuksillaan niitä täydentäen, koko hallintohaaran puolivuositatsauksen, mikä laajana jakeluna lähetettiin kaikille kysymykseen tuleville viranomaisille, laitoksille ja julkisille tiedotusvälineille tiedoksi. Myöhemmin kun julkisuudessa väitettiin vankeinhoitolaitoksen toiminnassa esiintyneen monenlaisia epäkohtia ja virheitä, meidän oli helppo torjua nämä pintapuoliset syytökset asiakirjatietojen perusteella.

Puolivuositatsauksista ilmenee vielä tämänkin päivän lukijalle tärkein alalla tapahtunut kehitys, sekä ne toimenpiteet, mihin kunkin puolen vuoden kuluessa ryhdyttiin

johtoportaan taholta. Nämä tiedot ovat saatavissa viraston arkistossa milloin tahansa.”¹⁸⁹

Edellä mainitusta lainauksesta voidaan nähdäkseni hahmottaa ja tunnistaa ainakin kolme elementtiä tarpeelle laatia asiakirjoja. Ensimmäisenä havainnollistetaan asiakirjojen merkitys virkatyön ja johtamisen helpottajana. Tämän voi ajatella toimineen asiakirjojen ensisijaisena primäärifunktiona, asiakirjoja on laadittu toimintaa varten. Toisena elementtinä mainitaan asiakirjojen merkitys todisteina toiminnasta. Asiakirjatietojen avulla voidaan todentaa organisaation ulkopuolelle oman toiminnan oikeellisuus. Asiakirjojen tehtävänä on siten ollut näyttää organisaation toiminnan olevan vaatimustenmukaista. Kolmantena mainitaan asiakirjojen merkitys historiallisen tutkimuksen lähdeaineistona. Näin kuvauksessa epäsuorasti ja oletettavasti tiedostamatta käydään läpi asiakirjojen elinkaarimallin mukainen elinkaari ja asiakirjojen käyttötarpeet. Asiakirjat tunnistetaan tarpeellisiksi primääritehtävien hoidolle, eli johtamiselle ja virkatyölle, joten asiakirjoilla nähdään olevan eräänlainen aktiivivaihe. Asiakirjojen merkitys evidenssinä primääritehtäviensä jälkeen esimerkiksi ulkoisen todennettavuuden näkökulmasta tuodaan myös esiin, eli passiivivaihe. Asiakirjojen merkitys tutkimukselle mainitaan myös, eli asiakirjojen historiallinen vaihe.¹⁹⁰

Soinen esittämä toteamus näyttää nähdäkseni osoittavan sen, että ainakin viraston ylimmässä johdossa oli hahmotettu ja ymmärretty asiakirjojen merkitys jopa niinkin pitkälle, että niillä tunnistettiin olevan arkistoteoreettisen elinkaarimallin mukaisia vaihteita ja käyttötarkoituksia. Koska viraston johdon merkitys asiakirjahallinnan toteuttamiselle on olennainen, esimerkiksi toiminnan resursoinnin kautta, on Soinen ajatuksilla luultavasti ollut vaikutusta siihen, miten asiakirjahallinta ja arkistot on vankilaviranomaisessa järjestetty.

---

¹⁸⁹ Soine 2009, 134–135.

¹⁹⁰ Henttonen 2015, 82–89.

4 Työsiirtolajärjestelmän vakiintumisesta nykypäivään

4.1 Metsätyösiirtoloista koskiin ja kaivoksiin

Metsätyösiirtoloiden lisäksi työsiirtolatyövoimalla toteutettiin työsiirtolatoiminnan alkuvuosina myös muunlaisia metsäteollisuuden töitä. Poikkeuksen metsätyösiirtoloihin loivat esimerkiksi puutavaran uittoon keskittyneet työsiirtolat. Kesällä vuonna 1947 toimintansa aloittaneessa Oulun lääninvankilan alaisessa Kemin työsiirtolassa toimittiin näin ja vankityövoima sijoitettiin uittotyöhön. Työsiirtola kuului lyhyen aikaa vuosien 1947 ja 1948 välillä toimineisiin työsiirtoloihin. Ensimmäinen tarkastuskertomus on laadittu vain lyhyen aikaa työsiirtolan aloittamisen jälkeen 29.5.1947.¹⁹¹

Työnantajana Kemin työsiirtolassa toimi yksityinen Kemijoen Uittoyhdistys. Työsiirtolassa työskenteli yhteensä 57 vankia. Vangit oli jaettu suurin piirtein puoliksi kahteen eri työkohteeseen, Veitsiluodon sahalle ja uittoyhdistyksen erottelutyömaalle, jossa uitettavat puut lajiteltiin. Tarkastuskertomuksessa puhutaan työsiirtolan olosuhteista ensisijaisesti positiivisella sävyllä. Vankien kerrotaan olevan tyytyväisiä olosuhteisiin, niin majoitukseen, ravitsemukseen kuin työolosuhteisiin. Toisaalta vankien mainitaan joutuvan sijoittumaan telttamajoitukseen tulvavesien ajaksi.¹⁹² Vankien todellinen suhtautuminen kosteissa työolosuhteissa tapahtuvaan telttamajoitukseen jää kysymykseksi. Huolimatta karuista asuinolosuhteista tarkastuskertomuksessa on muistettu kiinnittää huomiota myös työsiirtolan viihdytystoimintaan. Työsiirtolaan mainitaan tulevan 4 sanomalehteä, käytössä olevan kirjasto ja radion olevan hankinnan alla työnantajan toimesta.¹⁹³

Kemin työsiirtolan tarkastuksesta 12.7.1947 laaditussa tarkastuskertomuksessa todetaan viimeisimmän tarkastuksen toteutetun yhdessä oikeusasiamiehen kanssa. Tarkastus mainitaan kertomuksessa toteutetun ”Eduskunnan Herra Oikeusasiamiehen määräyksestä”.¹⁹⁴ Tämä lienee vaikuttanut myös tarkastuskertomuksen sävyyn, sillä se ei ole yhtä lailla positiivisella vireellä laadittu kuin aiempi. Tarkastuskertomuksessa mainitaan työsiirtolan apulaisesimiehen poistuneen työsiirtolasta ilman ilmeistä syytä, jonka seurauksena tarkastuksen suorittaneen Oulun lääninvankilan johtaja mainitsee tästä lähetetyn kuulustelupöytäkirjat

---

¹⁹¹ Kemin työsiirtolan tarkastuskertomus 29.5.1947, KA.

¹⁹² Kemin työsiirtolan tarkastuskertomus 29.5.1947, KA.

¹⁹³ Kemin työsiirtolan tarkastuskertomus 29.5.1947, KA.

¹⁹⁴ Kemin työsiirtolan tarkastuskertomus 12.7.1947, KA.

oikeusasiamiehelle. Telttamajoitukseen kiinnitetään myös huomiota, sen kerrotaan olevan syynä sille, ettei työsiirtolassa pystytä asumusten suhteen pitää yllä ”erityisen hyvää järjestystä”. Telttamajoituksesta todetaan kuitenkin siirryttävän kiinteisiin asuintiloihin. Näistä havainnoista huolimatta vankien kerrotaan olevan tyytyväisiä työsiirtolan olosuhteisiin, eikä kenelläkään olevan mitään valittamisen aiheita tarkastuksen aikana.¹⁹⁵

Kemin työsiirtolan toiminta loppui vuonna 1948 uittotöiden loputtua. Työsiirtolan päättymisestä ilmoitettiin 28.9.1948 laaditun tarkastuskertomuksen yhteydessä, jossa työsiirtolan kerrotaan lopettavan toimintansa lokakuun aikana ja vankien siirtyvän ”Tervolan seudulle perustettavaksi ajatellulle metsätyömaalle.”¹⁹⁶ Uittotyötä teettävä työsiirtola edusti poikkeusta muihin työsiirtoloihin ja sen yhteydessä toteutetun erottelutyön nähdään soveltuneen metsätöitä paremmin myös terveydeltään heikompien henkilöiden tehtäväksi.¹⁹⁷ Koska uittotöitä teettäneiden työsiirtoloiden määrä jäi kuitenkin vähäiseksi ja kestoltaan lyhyeksi, ne näyttävät jääneen yksittäistapauksiksi.

Valtion työsiirtoloista vuonna 1947 annetun uuden asetuksen mukaisesti työsiirtoloille mahdollistettiin yksityisomisteisille organisaatioille tehtävä työ.¹⁹⁸ Lohjalle perustettiin tämän asetuksen mahdollistamana Helsingin lääninvankilan alaisuudessa toimiva kaivostyösiirtola Lohjan Kalkki Oy:n kanssa tehdyn sopimuksen perusteella. Kyseisen työsiirtolan toiminta oli pitkäaikaisempaa ja pysyväisluonteisempaa kuin ensimmäisten metsätyösiirtoloiden toiminta ja se toimi vuoden 1952 kesään saakka, yhtäjaksoisesti lähes kuuden vuoden ajan.

Ensimmäinen Lohjan työsiirtolasta tehty tarkastuskertomus on vuoden 1947 marraskuun 21 päiväältä. Tarkastuskertomuksessa työsiirtolan toimintaan ollaan kaikin puolin tyytyväisiä, niin henkilökunnan kuin vankien puolesta. Vankien todetaan kertomuksessa työskentelevän kolmessa työryhmässä, eli kolmen eri työvuoron mukaisesti. Työvuoroja tehtiin aamuvuorossa 6 – 14:30, päivävuorossa 7–16 ja iltavuorossa 14:30 – 23. Työvuorot vaihtuivat viikoittain. Vankein työtehon todetaan olleen hyvä, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta.¹⁹⁹

---

¹⁹⁵ Kemin työsiirtolan tarkastuskertomus 12.7.1947, KA.

¹⁹⁶ Kemin työsiirtolan tarkastuskertomus 28.9.1947, KA.

¹⁹⁷ Nieminen 1982, 15.

¹⁹⁸ Asetus rangaistuksen sovittamisesta valtion työsiirtolassa, 479/1947.

¹⁹⁹ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 21.11.1947, KA.

Vankien kuukausittaisten ansioiden todetaan olevan 15–20000 markan välillä. Ruokamaksua vangeilta työsiirtolassa perittiin 130 markkaa vuorokaudessa. Valtiolle mitattavan 25 % osuuden jälkeen vangeille jäi näin ollen alimmalla ansiotasolla noin puolet ansaituista tulosta itselleen käytettäväksi. Tarkastuskertomuksessa on mainittu erikseen myös kaikkien vankien saavan kylpeä kerran viikossa.²⁰⁰

Vankien yleinen terveydentila mainitaan hyväksi, mutta kerrotaan myös toukokuun 18. päivänä sattuneen tapaturman, jonka vuoksi eräältä vangilta oli katkennut neljä kylkiluuta, hänen jäädessään puristuksiin kaivoksessa käytettävien vaunujen välille. Tapaturman kohdanneen vangin todetaan siirretyn heti Lohjan kunnallissairaalaan hoidettavaksi.²⁰¹ Vankien olosuhteet lienevät olleen kertomuksen mukaisesti aikakauden näkökulmasta kohtuulliset, heidän terveydentilastaan huolehdittiin kyllä, mutta olosuhteiden olleen ajoittain myös vaaralliset työtapaturmien takia.

Työsiirtolan henkisen kasvatuksen ja vapaa-ajanvieron mahdollisuuksiin kiinnitettiin myös huomiota. Työsiirtolalle todetaan tilatun useampaa sanomalehteä, Suomen Sosiaalidemokraattia, Helsingin Sanomia ja Uusi Suomi-lehteä. Lehtitilauksissa tukeuduttiin työnantajaan ja todetaan lehtien tilaamisen tapahtuneen Lohjan Kalkki Oy:n toimesta. Vapaa-ajan vieton suhteen todetaan työsiirtolassa olevan myös radio ja mainitaan työsiirtolan tarvitsevan kirjastoa. Kerhotoiminnan ja ohjelmallisten tilaisuuksien kerrotaan olevan suunnitteilla. Puhdetyön mahdollistamiseen kiinnitetään myös huomiota. Vangeissa mainitaan olevan puhdetyöhön halukkaita, mutta puhdetyöpaikka on järjestämättä. Osaa ruokailuhuoneesta ehdotetaan käytettäväksi tähän tarkoitukseen, mutta epäillään tilahtauden käyvän tällöin ongelmaksi. Kesälle vangeille on suunniteltu soutu- ja kalastusretkiä, joita varten Lohjan Kalkki Oy on luvannut 3 venettä siirtolan käytettäväksi.²⁰² Tarkastuskertomuksen perusteella voidaan todeta tarkastavan viranhaltijan kiinnittäneen merkittävästi huomiota työsiirtolan vapaa-ajan viettomahdollisuuksiin.

Tarkastuskertomus päätetään mainintaan tarpeeseen saada työsiirtolalle apulaispäällikkö. Apulaispäällikön virantäytöstä oli keskusteltu myös Lohjan Kalkki Oy:n edustajien kanssa ja

---

²⁰⁰ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 21.11.1947, KA.

²⁰¹ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 21.11.1947, KA.

²⁰² Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 21.11.1947, KA.

todetaan yhtiön olevan suostuvainen palkkaamaan työsiirtolalle apulaispäällikön.²⁰³ Työsiirtolan toiminta näyttää olleen myös henkilökunnan osalta riippuvaista työnantajana toimineesta yhtiöstä, kuten monen muun asian suhteen oli.

Seuraavan kerran Lohjan työsiirtolaan toimitettiin tarkastus 17.12.1947. Tarkastuskertomuksessa mainitaan siirtolan päiväkirjan ja tililistojen tarkastuksen yhteydessä korkeimman kahden viikon aikaisen tilin olleen 11277 markkaa, keskimäärän ansioiden ollessa 6000-7000 markkaa. Tarkastuskertomuksessa kiinnitetään huomiota myös siihen, että valtiolle pidätetään 25 % ajan sekatyömiehen tuntipalkan mukaisesti, eikä sen ylittävältä osalta pidätystä suoriteta.²⁰⁴ Mainitun palkkauksen ylittävältä osalta perittävä pidätys oli aiemmin aiheuttanut keskustelua ja asia oli ratkaistu vankeinhoitoviraston toimesta vangeille edullisesti. Päätöstä perusteltiin vankikasvatuksella ja työteholla, nähtiin että ylittävän osan periminen valtiolle olisi omiaan latistamaan vankien työhaluja.²⁰⁵

Työsiirtolan vankien todetaan olevan tyytyväisiä siirtolan olosuhteisiin, ainoastaan aiemmassa tarkastuskertomuksessa mainitun kirjaston puute aiheutti keskustelua. Jotkut vangeista olivat esittäneet kirjaston puutteessa toivomuksen päästä asioimaan kaupungin kirjastossa, mutta pyyntö oli työsiirtolan päällikön toimesta evätty, perustuen päällikön tekemään havaintoon, että eräät vangit olivat ”hajun perusteella nauttineet väkijuomia asiointimatkan aikana”. Työsiirtolan ulkopuolisen asioimisen todetaan tapahtuvan kolmen erityisen luottovangin toimesta muille.²⁰⁶ Jälleen näyttää siltä, että työsiirtoloiden vapaat olosuhteet näyttävät vaatineen henkilökunnalta tasapainoilua vankien oikeuksien suhteen. Erityisesti kaupunkien läheisyydessä sijaitsevat työsiirtolat olivat ilmeisesti alttiina vapaiden olosuhteiden hyväksikäytölle, sillä kaupunkialueilla oli luonnollisesti tarjolla enemmän mahdollisuuksia esimerkiksi alkoholin ostamiselle ja käyttämiselle. Vastaava mahdollisuus luonnollisesti puuttui syrjäseuduille sijoitetuilta työsiirtoloilta.

Tarkastuskertomuksessa on maininta myös siitä, että työsiirtolan päällikkö oli aiemmin sallinut vankien pelata korttia, sillä ehdolla että korttia ei pelata rahasta. Uhkapeliin kysymys aiheutti usein vastaavia kysymyksiä, sillä työsiirtoloiden järjestyssäännöissä oli nimenomaisesti

---

²⁰³ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 21.11.1947, KA.

²⁰⁴ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 17.12.1947, KA.

²⁰⁵ Vankeinhoitolaitoksen määräys- ja tiedonantolehti 8.1.1947, KA.

²⁰⁶ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 17.12.1947, KA.

kielletty uhkapelaaminen rahasta, mutta ei varsinaisesti kortinpeluuta. Tarkastuskertomuksessa todetaan työsiirtolan päällikön evänneen vangeilta oikeuden pelata korttipelejä, sillä hänen todetaan havainneen, ettei kieltä rahasta pelaamisesta noudatettu.²⁰⁷ Työsiirtoloiden vapaat olosuhteet vaikuttavat näin ollen vaatineen tasapainottelua kurinpidon suhteen. Tarkastuskertomusten perusteella voidaan todeta työsiirtolan päällikön toimivallassa olleen pienimuotoiset vankien oikeuksien ja vapauksien rajoittamiset ja epäämiset. Tämänkaltaisissa tilanteissa näytettiin luotetun työsiirtolan päällikön sanaan ja näkemykseen, ilman tarkempia todisteita tapahtumista.

Tarkastuskertomuksessa mainitaan työsiirtolan myös saaneen joulukuusta alkaen uuden apulaispäällikön viran, jolloin työmäärän todetaan työsiirtolassa ”tasaantuneen kohtuulliseksi”.²⁰⁸ Uudeksi apulaispäälliköksi todetaan otetun aiemmin vanginvartijana toiminut henkilö. Työsiirtolat näyttävät näin tarjonneen vartijoina työskennelleille mahdollisuuden edetä työssä. Tarkastuskertomuksessa kerrotaan uuden apulaispäällikön saamisen yhteydessä tälle annetun yhtiön toimesta mahdollisuuden saada yhtiön järjestämänä perheasunto sitä vasten, että tämä lupautuu toimessaan valvomaan järjestystä myös loushimon siviilityöntekijöiden keskuudessa. Tämän todetaan koituvan eduksi myös työsiirtolalle, sillä siviilityöntekijöiden taholta ”ilmenevät häiriötekijät” saataisiin näin estetyksi. Tarkastuskertomuksen lopuksi kurin ja järjestyksen työsiirtolassa todetaan olevan hyvä ja erityisenä mainintana todetaan neljän vangin jääneen loushokselle vapaiksi siviilityöntekijöiksi maksettuaan sakkorangaistuksensa.²⁰⁹

Yksityisille teetetty työ näyttää tarjonneen vangeille mahdollisuuden sijoittua jopa suoraan vapautumisensa jälkeen vastaaviin työtehtäviin, millainen ei näytä olleen mahdollista tai yleistä valtion järjestämällä työpaikoilla metsätyösiirtoloissa. On myös oletettavaa, että loushoksella toteutettu kaivostyö oli ansiotasonsa ja työn puolesta houkuttelevampi vaihtoehto kuin metsätyöt. Ansiotaso kaivostyössä oli selvästi korkeampi. Työsiirtoloiden ideaalina oli pidetty perustamisvaiheessaan niiden tarjoamaa mahdollisuutta kehittää vangin kykyä työskennellä myös vapaudessa, elättää itsensä ja näin vähentää tarvetta rikollisuudelle. On ilmeistä, että esimerkiksi metsä- tai ojankaivuutyöt eivät tarjonneet vastaavaa mahdollisuutta työllistyä ja hyödyntää työsiirtolassa opittua osaamista vapaudessa kuin esimerkiksi ammattitaitoa vaativat

---

²⁰⁷ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 17.12.1947, KA.

²⁰⁸ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 17.12.1947, KA.

²⁰⁹ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 17.12.1947, KA.

kaivostyöt, johon työsiirtolavangit saattoivat sijoittua suoraan vapautuessaan. Tässä suhteessa työsiirtolat olivat toistensa kanssa epätasa-arvoisessa asemassa.

Seuraavan kerran Lohjan työsiirtola tarkastettiin tammikuussa 1948. Tarkastus oli rutiiniluontoinen, merkittävänä seikkana siinä tulee esille työsiirtolan apulaispäällikön käytös. Työsiirtolan apulaispäällikön ja siirtolan keittiöhenkilökunnan välillä oli tarkastuskertomuksen mukaan ollut epäsovua ja apulaispäällikön todetaan esiintyneen arvolleen sopimattomasti. Tarkastuksen toteuttaneen lääninvankilan johtajan toimesta apulaispäällikkö palautettiin aiempaan virkaansa lääninvankilan vartijana. Samassa yhteydessä ilmoitetaan siirtolalle esitetyn uutta apulaispäällikköä, hänkin lääninvankilan vartijakunnasta.²¹⁰ Havaittuihin ongelmatilanteisiin ja epäkohtiin näytetään tämän perusteella tarkastajien puuttuneen nopeasti. Seuraava tarkastus Lohjan työsiirtolaan toteutettiin helmikuussa. Yleisesti ottaen vankien työsuorituksiin oltiin tarkastuskertomuksessa tyytyväisiä ja viimeisen 2 viikon tilissä todetaan korkeimmaksi ansioksi tulleen työsiirtolassa yli 13000 markkaa ja useilla sen olleen yli 10000 markkaa.²¹¹ Ansiotaso kaivostyössä tarkastuskertomusten perusteella on selkeästi ollut parempaa, kuin esimerkiksi metsätyösiirtoloissa.

Toukokuussa suoritettuna tarkastuksen siirtolaan toteutti lääninvankilan vartiopäällikkö. Tarkastuskertomuksessa todetaan, että vain yhden luotettavaksi valitun vangin annetaan enää asioida kauppalassa muiden puolesta. Muiden vankien kerrotaan saavan kulkea ilman valvontaa työpaikalleen louhoksella ja sieltä takaisin, mutta heistä todetaan pidettävän tarkkaa kirjaa louhoksella työnjohdon ja työsiirtolalla päälliköitten toimesta. Tarkastuskertomuksessa todetaan parhaimman ansion olleen 2 viikon ajalta jopa 21086 markkaa, heikoimman ollessa kuitenkin vain 6364 markkaa.²¹²

Tarkastuskertomuksessa huomiota kiinnitetään erikoisesti myös siirtolan vankiainekseen. Vankien todetaan olevan pääasiassa ensi kertaa tuomittuja, mutta todetaan joukossa olevan myös aiemmin tuomioita kärsineitäkin, erään jopa 4–5 vuotta kuritushuonetta. Heitä ei kuitenkaan esitetä siirrettäväksi pois siirtolasta, sillä lain mukaan heidän todetaan olevan työsiirtolaan kelpoisia. Tarkastuskertomuksessa esitetään pohdintoja siitä, onko tarkoituksenmukaista sekoittaa keskenään ensikertalaisten mukaan jo aiemmin tuomittuja

---

²¹⁰ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 6.2.1948, KA.

²¹¹ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 16.3.1948, KA.

²¹² Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 27.5.1948, KA.

”vanhoja rikoksentekeijöitä”. Ehdotetaan jopa mahdollisuutta ”erikoistaa” joku leiri viisi vuotta sitten ”lusineille”.²¹³ Kiinnostavasti tarkastuskertomuksessa esitetään tavallaan myös ajatus myöhemmin toteutetuista vankisiirtoloista.

Elokuussa tehdyn tarkastuksen toteutti lääninvankilan pastori. Tarkastuskertomuksessa erityinen huomio kiinnittyy työsiirtolan kansliatarkastukseen. Tarkastuksen yhteydessä todetaan siirtolan toimistossa säilytettävän täysinäistä viinapulloa, joka oli eräältä vangilta säilytettävänä hänen työsiirtolassa oloajakseen. Tarkastukseen liittyen tarkastuskertomuksessa kuvataan eräs aiempi tapaus, jonka yhteydessä työsiirtolassa oli säilytetty alkoholia ja mikä oli eräälle vapautuneelle vangille luovutettu tämän vapautumisen yhteydessä. Tarkastuskertomuksessa kuvataan, miten tämä oli johtanut suoraan siirtolan ulkopuolella alkaneeseen, viikon kestäneeseen ”juopotteluun”. Tarkastuskertomuksessa esitetään, että käytäntöä tulisi muuttaa siten, että vastaavissa tapauksissa vankien omaisuuteen kuuluvat alkoholijuomat toimitettaisiin siirtolan ulkopuolelle säilytettäviksi. Tätä perustellaan sillä, että vapautumishetkellä on erityinen alttius langeta ”juopotteluun”, mikä on vastoin vangin huoltoa, sekä saattaa aiheuttaa ongelmia siirtolalle.²¹⁴ Erityisesti vankilapastorit näyttävät kiinnittäneen huomiota työsiirtoloissa esiintyneisiin alkoholin väärinkäyttöön.

Useat työsiirtoloihin tuomitut henkilöt olivat rikkomustensa yhteydessä nimenomaan tehneet rikoksia alkoholin vaikutuksen alaisina tai muuten rikokset jollain tavalla usein liittyivät alkoholiongelmiin. Esimerkiksi myöhemmin vuoden 1969 vankeinhoidon vuosikertomuksessa mainitaan, että tällöin työsiirtoloihin sijoitetuista jopa 89 % oli tuomittu rattijuopumuksesta.²¹⁵ Tässä suhteessa työsiirtoloissa ja työsiirtoloiden tarkastuksien yhteydessä kiinnitetty huomio alkoholinkäyttöön jo työsiirtolatoiminnan alkuaikoina ei ole siten yllättävää.

Huolimatta siitä, että Lohjan työsiirtola toimi sellaisella yksityisen kaivostyön alalla, johon voisi ajatella vaikuttavan ongelmallisesti jos työttömyys alueella lisääntyy, 24.9.1949 päivätyssä tarkastuskertomuksessa asian tilan todetaan olevan toisin. Tarkastuskertomuksessa kerrotaan työsiirtolan päällikön ilmoittaneen, ettei alueen työttömyys tule ongelmaksi, sillä paikkakunnan työttömät eivät halunneet tulla kalkkikaivokseen töihin.²¹⁶

---

²¹³ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 27.5.1948, KA.

²¹⁴ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 10.9.1948, KA.

²¹⁵ Nieminen 1982, 25.

²¹⁶ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 27.9.1949, KA.

Tästä huolimatta Lohjan työsiirtolan toimintaa vastustettiin myöhemmin 1950-luvulla, Lohjan ammattijärjestön toimesta. Nimittäin 15.5.1952 päivätyssä tarkastuskertomuksessa kerrotaan, kuinka Lohjan ammattijärjestö on vaatinut töiden lopettamista alueen työttömyyden takia. Toisaalta alueen työttömille hätäaputyöt kalkkikaivoksella eivät ansiotasonsensa puolesta tarkastuskertomuksessa ilmoitetun mukaan kelvanneet, sillä niissä ansiotaso oli vain noin 170 markkaa tunnilta.²¹⁷ Rahallisesti tuottavampien ja teollistuneempien alojen ottaminen osaksi työsiirtolatoimintaa vaikuttaa kohdanneen esteensä juuri siitä, että tällöin työsiirtolat veisivät alueelta työttömien haluamat työt. Työsiirtolatyövoiman tehtäväksi jäi näin ollen viimekädessä toteuttaa työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa sellaista työtä, jota kukaan muu ei halunnut tehdä.

4.2 Työsiirtolat naisille ja asiakirjat osana tarkastustoimintaa

Vuonna 1946 toimintansa aloittanut Naarajärven varavankilan alainen Kolman työsiirtola toimi ensimmäisenä naisvangeille tarkoitettuna työsiirtolana. Kolman työsiirtolassa työmuotona oli metsätöiden teettäminen, vastaavalla tavoin kuin pääosin aikakauden muissa työsiirtoloissa. Vuoden 1949 alussa naisvangit siirrettiin Hankoon perustettuun Helsingin keskusvankilan alaiseen Hangon työsiirtolaan, jossa työmuoto vaihtui metsänraivauksesta kutomo- ja ompelutyöhön. Kolman työsiirtola jatkoi toimintaansa vielä vuoden 1949 jälkeen miesvangeille tarkoitettuna työsiirtolana aina vuoden 1954 lopulle.²¹⁸ Kolman ja Hangon työsiirtolat toimivat ainoina naisille tarkoitettuina työsiirtoloina tutkielman kohdeajanjakson aikana.

Kolman työsiirtolan 14.3.1947 päivätyssä tarkastuskertomuksessa kerrotaan kattavasti työsiirtolasta. Työsiirtolan järjestyksessä ja siisteydessä kerrotaan olevan parantamisen varaa, minkä tulkitaan johtuvan yliasutuksesta, sekä henkilökunnan vähäisyydestä ja liiallisesta työmäärästä. Toisaalta järjestyksen kerrotaan osin olevan tyydyttävälläkin tasolla.²¹⁹ Vankien osalta metsätyön fyysisen raskauden kerrotaan muodostaneen ongelman. Vankien todetaan valittaneen urakkamäärän suuruutta ja pitkää, kävellen tehtävää työmatkaa metsätöihin. Työmatkan osalta kerrotaan ryhdyttävän toimenpiteisiin siten, että työnantajan toimiva Vapo järjestäisi kyydit työmaalle. Urakkamäärien vähentämisiin ei kuitenkaan nähty tarvetta suostua. Joidenkin vankien todetaan myös olleen sairaalloisia ja eräs vanki esittikin tarkastuksen

---

²¹⁷ Lohjan työsiirtolan tarkastuskertomus 15.5.1952, KA.

²¹⁸ Nieminen 1982, 14.

²¹⁹ Kolman työsiirtolan tarkastuskertomus 14.3.1947, KA.

yhteydessä toiveen tulla siirretyksi vankilaan.²²⁰ Tarkastuskertomuksen perusteella vaikuttaa siltä, että myös naisvankien osalta korostuivat samat ongelmat työn fyysisen raskauden suhteen kuin miesvangeille tarkoitetuissa metsätyösiirtoloissa. Fyysisen raskautensa suhteen metsätyöt näyttävät soveltuneen kuitenkin huonosti erityisesti naisvangeille.

Vuonna 1949 naisvangit olivat siirtyneet Kolman työsiirtolasta vastaperustettuun Hangon työsiirtolaan. Hangon työsiirtolassa työalaksi vaihtui kutomo- ja ompelutyö. Hangon työsiirtola toimi sittemmin ainoana työsiirtolana, jossa tehtiin kutomo- ja ompelutöitä, joten tämä työala vakiintui nimenomaisesti naisvangeille.²²¹ Myöhemmin 17.10.1949 päivätyssä Kolman työsiirtolan tarkastuskertomuksesta selviää työsiirtolasta muodostetun tavanomaisen miesvangeille tarkoitettun metsätyösiirtolan. Siirtolaan kerrotaan olevan sijoitettuna 82 vankia ja sen yleisvaikutelman muuttuneen myönteiseksi.²²²

Naisvangit siirtyivät tämän myötä Kolman työsiirtolasta uuteen Hangon työsiirtolaan. Ensimmäinen tarkastuskertomus Hangon työsiirtolasta on vuoden 1948 syyskuulta. Työsiirtolassa kerrotaan olevan yhteensä 82 vankia. Tarkastus oli perusteellisesti toteutettu, ilmeisesti siitä syystä, että sen toteutti poikkeuksellisesti vankeinhoito-osaston työsiirtolain tarkastaja Olavi Merimaa. Tarkastuksessa on kiinnitetty huomiota useisiin eri osa-alueisiin; kanslia- ja taloushallintoon, kurinpitoon ja järjestykseen, opetustoimintaan, vankien työhön sijoittamiseen, rakennuskantaan, lääkintähuoltoon ja työsiirtolatoimintaan. Tarkastuskertomuksessa todetaan esimerkiksi työsiirtolan nimilehtien jäävän täyttämättä, sillä siirtolasta puuttui kanslisti, joka hoitaisi asiakirjojen laatimista. Muulla henkilökunnalla ei yksinkertaisesti ole riittävästi aikaa tähän.²²³

Tarkastuskertomuksen viimeisestä havainnosta, työsiirtolatoimintaa koskevasta kohdasta selviää syy, jonka perusteella tarkastus todennäköisesti on toteutettu suoraan työsiirtolain tarkastajan toimesta. Havainnossa tuodaan esiin, että työsiirtola oli ilmeisesti tarkistettu aiemmin syyskuussa 7.9.1948 Helsingin keskusvankilan apulaisjohtajan toimesta, mutta Merimaan mukaan puutteellisesti. Havainnossa kiinnitetään erityisesti huomiota siihen, ettei yhdellekään vangille ollut ilmeisesti tarjottu mahdollisuutta tapaamiseen. Tämä huomio jatkuu

---

²²⁰ Kolman työsiirtolan tarkastuskertomus 14.3.1947, KA.

²²¹ Nieminen 1982, 14.

²²² Kolman työsiirtolan tarkastuskertomus 17.10.1949, KA.

²²³ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 8-9.9.1948, KA.

kovin sanoin toteamuksella ”etteivät työsiirtolan apulaisjohtaja ja esimiehet kysyttäessä voineet edes sanoa mitä (keskusvankilan) apulaisjohtaja oli työsiirtolassa tehnyt”, johon vielä todetaan ”tällaisen tarkastuksen olevan mitä leväperäisintä”.²²⁴

Tämän seurauksena asian käsittely jatkui myöhemmin keskusvankilan apulaisjohtajan antamalla selvityksellä. Hangon työsiirtolan tarkastuskertomuksen asiakirjoihin on liitetty Helsingin keskusvankilan apulaisjohtajan marraskuussa 1948 antama selvitys asiassa. Selvitys on seikkaperäisesti laadittu lausunto, jossa kumotaan aiemmassa tarkastuskertomuksessa esitetyt väitteet. Selvityksen lopussa todettaneen vielä apulaisjohtajan olevan valmis, ”mikäli vankeinhoitovirasto katsoo tarpeelliseksi, suorittamaan ylimääräisen vieläkin tarkemman, useampia päiviä kestävä tarkastusmatkan omalla kustannuksellani”.²²⁵ Asiassa annettu selvitys lienee hyväksytty sellaisenaan, sillä tarkastuskertomuksen saateeseen on tehty merkintä ”a.a.”.²²⁶

Ajoittain on siis havaittavissa asiakirjojen perusteella, että tarkastusten yhteydessä saatettiin kiinnittää myös kovin sanoin huomiota havaittuihin epäkohtiin ja näiden perusteella saatettiin vaatia laajoja kirjallisia selvityksiä. Kirjalliset selvitykset havaituista epäkohdista palvelivat ensisijaisesti viranomaisen sisäistä toimintaa, mutta niillä on myös merkitys ulkoisen todennettavuuden näkökulmasta. Virkamiehet, joiden vastuulle työsiirtoloiden toiminnan valvonta oli määrätty, pystyivät kirjallisten selvitysten avulla todentamaan myös ulkoisesti työsiirtoloiden tarkastustoiminnan olevan tosiasiallista.

Hangon työsiirtolan toiminnan alkuvuosien ongelmaksi näyttää kehkeytyneen vankeja koskevan asianmukaisen työn puute. Koska Hangon työsiirtola keskittyi kutoma- ja ompelutyöhön, se vaikuttaa joutuneen vahvemmin kilpailuun yksityisten kanssa. Työn puutteesta kerrotaan 18.3.1949 päivätyssä tarkastuskertomuksessa, jossa kerrotaan työsiirtolaan hankittujen kutomakoneiden, kangaspuiden, rukkien ja ompelukoneiden olevat suurilta osin käyttämättä.²²⁷ Ompelutyön kerrotaan myöhemmässä tarkastuskertomuksessa myös aiheuttaneen haasteita raskaampaan ruumiilliseen työhön tottuneille naisvangeille, joille ehdotetaan omaa erillistä työsiirtolaa.²²⁸

---

²²⁴ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 8-9.9.1948, KA.

²²⁵ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 8-9.9.1948, KA.

²²⁶ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 8-9.9.1948, KA.

²²⁷ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 18.3.1949, KA.

²²⁸ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 10.5.1949, KA.

Hangon työsiirtolan työtilanne heikentyi edelleen siten, että työsiirtolaa ehdotetaan jopa lakkauttavaksi.²²⁹ Työsiirtolan kerrotaan joutuvan suorittamaan töitä kannattamattomasti siten, että materiaali- ja palkkauskustannuksiin kuluu enemmän rahaa kuin työsiirtola tuottaa.²³⁰ Työsiirtolan työtilanne kuitenkin parantui seuraavien vuosien aikana.²³¹ Työtilanteen parantumiseen näyttää vaikuttaneen erityisesti julkisten tilaajien töiden lisääntyminen, työsiirtolassa valmistettiin tuotteita puolustuslaitokselta, valtion rautateiltä ja vankeinhoitolaitoksen omista vankivaatetilauksista.²³²

Yksityisten tuotteiden kanssa kilpailemaan joutuminen näyttää kuitenkin alati vaikuttaneen Hangon työsiirtolan toimintaan. Näin kerrotaan 26.2.1953 päivätyssä tarkastuskertomuksessa, jossa työtilanteen todetaan ”vähentyneen jyrkästi” työsiirtolan kutomossa ”tekstiilien yleisen alennusmyyntikauden takia”.²³³ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomuksissa tehdyt havainnot työtilanteen vaihtelevuudesta ja toiminnan kannattavuuden riippuvuuden julkisista tilaajista osoittavat nähdäkseni käytännössä sen, että työsiirtolat ottivat haltuunsa sen työalan, jota ei yksityisen kilpailun alla kyetty toteuttamaan. Työsiirtolat menestyivät parhaiten sellaisissa tehtävissä, joihin vapaat työntekijät eivät halunneet mennä töihin.

Työsiirtoloissa teetetty työ oli usein sen kaltaista, että yksityisesti sen toteuttaminen olisi ollut kestävämpiä kannattavuuden näkökulmasta. Näin ollen voidaan nähdäkseni todeta työsiirtoloiden taloudellisen kannattavuuden olleen ajoittain sivuseikka, minkä havainnon myös Sipahi oli tehnyt Turkissa työpainotteisia vankiloita tutkiessaan.²³⁴ Työsiirtoloidenkaan toimintaa ei voi näin ollen täysin selittää valtiontaloudellisen edun lähtökohdasta käsin. Esimerkiksi Hangon työsiirtolaa ylläpidettiin toiminnassa taloudellisesti kannattamattomanakin.

Asiakirjojen käyttäminen työsiirtoloiden tarkastustoiminnassa näyttää olleen yleinen ratkaisu työsiirtoloiden tarkastuksissa. Näin meneteltiin esimerkiksi myös Kolman työsiirtolan tarkastuskertomuksessa 18.10.1949. Tässä tarkastuskertomuksessa kerrotaan tarkastuksessa käytetyn työsiirtolan tilijäljennöksiä, kalustoluetteloja sekä tarkastuskirjaa.²³⁵ Erityisesti

---

²²⁹ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 3.6.1949, KA.

²³⁰ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 18.6.1949, KA.

²³¹ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 20.5.1950, KA.

²³² Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 16.5.1951, KA.

²³³ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 26.2.1953, KA.

²³⁴ Sipahi 2016, 244.

²³⁵ Kolman työsiirtolan tarkastuskertomus 18.10.1949, KA.

erilaisia luetteloita ja päiväkirjoja hyödynnettiin usein tarkastusten yhteydessä. Niillä on selvästi ollut merkitys tarkastustoiminnalle, sillä niiden avulla on voinut nopeasti todeta tapahtumia.

Hangon työsiirtolaa koskevissa tarkastuskertomuksissa päädyttiin usein kiinnittämään huomiota taloushallintoa koskevien asiakirjojen asianmukaiseen laatimiseen. Esimerkiksi kassapäiväkirjojen oikeellisuuteen kiinnitettiin huomiota 11.10.1950 päivätyssä tarkastuskertomuksessa. Samassa tarkastuskertomuksessa huomiota kiinnitetään myös vankeja koskevien nimi- ja henkilölehtien laadintaan. Nimilehtiä kerrotaan valmistettavan Helsingin keskusvankilassa ja sieltä lähetettävän Hangon työsiirtolaan. Henkilölehdet todetaan sen sijaan laadittavan työsiirtolassa. Henkilölehtiä kerrotaan olevan laatimatta 27 henkilön osalta. Henkilölehtien ripeää laatimista perustellaan sillä, että niistä olisi paljon hyötyä vangin karkaamis-, sairastumis- tai kuolemantapauksissa. Työsiirtolan apulaisjohtajan kerrotaan myös esittäneen toiveen saada jäljennös työsiirtolasta laadituista tarkastuskertomuksista.²³⁶

Tarkastuskertomuksissa esitetyt havainnot kertovat nähdäkseni tarpeesta toiminnan dokumentoinnille. Asiakirjoja tarvittiin aktiivisesti käytännön toimintojen toteuttamisessa. Aiemmin laadittuja asiakirjoja tarvittiin myös uudestaan toiminnan jatkuvuuden turvaamisessa. Usein näyttää myös siltä, että tarpeet asiakirjoille tunnistettiin lähtevän erilaisista määräyksistä ja säännöistä. Esimerkiksi 7.5.1952 päivätyssä Hangon työsiirtolan tarkastuskertomuksessa käydään läpi työsiirtolan asiakirja-aineisto, päiväkirja, vastaanottokirja, nimikirja, henkilölehdet, hinnoittelukirja, vankien tilikortit ja työsiirtolan kurinpitorikkomuskirja. Erityisenä havaintona tässä todetaan työsiirtolassa käyneen 27 vierailijaa, joista pidettiin kirjaa päiväkirjassa. Havainnossa ehdotetaan vankisääntöjen 69 sivulla mainitun tapaajien kirjan tarpeellisuutta työsiirtolassa.²³⁷

Erialaisten toimintojen tarkkailua ja valvontaa koskevien asiakirjojen laadinta korostuu vankilaviranomaisen toiminnassa. Toiminnan dokumentoinnin lähtötarpeet alkoivat havainnosta, että jotain ilmiötä tai tapahtumaa on pystyttävä jälkikäteen tarkkailemaan ja saattamaan valvottavaksi. Tapahtuman dokumentointi kirjalliseen muotoon mahdollisti jälkikäteisen todentamisen, esimerkiksi sen suhteen kuka ja milloin vangin luona oli vierailut.

---

²³⁶ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 11.10.1949, Ka.

²³⁷ Hangon työsiirtolan tarkastuskertomus 7.5.1952, KA.

Vankilaviranomaisen omassa toiminnassa tarve asiakirjojen laatimiselle oli siten usein lähtöisin valvonnan tarpeesta.

Vankilalaitokset, kuten muutkin julkiset instituutiot ja viranomaiset, edustavat osana valtiota valtiovaltaa. Tämä tarkoittaa sitä, että niiden toiminta on lähtökohtaisesti valtion intressien määrittelemää. Tässä suhteessa ne toteuttavat vallankäyttöä valtiovallan määrittelemän mallin mukaisesti. Tämän valtapolitiikan olemassaolo luo erityispiirteensä myös vankilaviranomaisen toteuttamaan asiakirjahallintaan. Vankilaviranomaisen asiakirjahallinnassa on kyse monessa suhteessa juuri vallankäytön dokumentoinnista.

1990-luvulta lähtien arkistotieteessä on esitetty postmodernismista vaikutteita saaneiden teoreetikkojen ja kirjoittajien, kuten Terry Cookin, Tom Nesmithin ja Verne Harrisin, toimesta ajatuksia, joiden perusteella epäillään esimerkiksi arkistoihin ja asiakirjoihin aiemmin sovellettuja ideaaleja. Arkistoja ei enää nähdä tässä ajattelutavassa yksiselitteisen tutkimuksellisen totuuden lähdeaineistona. Postmodernistisessa ajattelussa totuuden mahdollisuutta arkistoissa ei kielletä, mutta nähdään useamman totuuden mahdollisuus.²³⁸ Koska asiakirjojen taustalla on useita eri toimijoita ja motiiveja, konteksti jossa asiakirjat laaditaan on monitasoinen, eikä asiakirjoista ole mahdollista löytää vain yhtä totuutta. Esimerkiksi historianantutkimuksellisiin tarpeisiin käytetyt asiakirjat voivat tarkastelunäkökulman mukaan tuottaa erilaisia tulkintoja, joiden voidaan kaikkien ajatella olevan yhtä lailla totuudenmukaisia tulkintoja.

Modernin objektiivisen historianantutkimuksen ”isäksi” on ajateltu Leopold von Rankea. Ranken ajatuksia sovellettiin historianantutkimuksessa arkistoihin siten, että arkistoja pidettiin arvovapaina ja neutraaleina jäänteinä menneisyydestä, joista historiallinen totuus olisi löydettävissä, ilman että kukaan olisi tietoisesti tehnyt sitä. Tätä näkemystä on arkistotieteessä kyseenalaistettu, esimerkiksi Terry Cookin toimesta, joka esittää että asiakirja, jonka historianantutkija arkistosta löytää, on itsessään jo vahvasti suodatettu ja ohjailtu, sillä myös arkisto edustaa niitä arvoja ja arvostuksia, jotka sitä ovat ylläpitäneet ja muokanneet, esimerkiksi aineiston valikoimisen, hävittämisen ja kuvailun kautta.²³⁹

---

²³⁸ Henttonen 2015, 73.

²³⁹ Cook 2002, 608–613.

Postmodernistisia arkistoteoreettisia ajatuksia esittäneiden näkemyksen mukaan arkistot ovat osaltaan vallankäyttöä ja tästä syystä ne eivät voi olla neutraaleja menneisyyden jäänteitä. Koska arkistot ja asiakirjat ovat lähtökohdiltaan jo osa vallankäyttöä, arkistolähteitä hyödyntämällä historioitsija ei voi tuottaa objektiivista totuutta. Tutkija voi ainoastaan tarjota ”totuuksia”, joita voi olla esimerkiksi yksittäisessä arkistossa useita. Postmodernistisessa arkistoteoriassa on lainattu Antropologi Claude Lévi-Straussia, jonka mukaan kaikkialla ihmisyhteisöissä syntyy yhdessä kirjoitustaidon kanssa hierarkkinen yhteiskunta, jossa osa väestöstä joutuu työskentelemään toisen hyväksi. Varhaisissa yhteiskunnissa valta-aspekti näkyy ensisijaisesti kirjallisen kulttuurin kehittämisessä. Valtaapitävien toimesta aletaan laatia lakeja, inventaarioita, henkikirjoja ja luetteloita, joiden avulla pysyä selvillä ihmisistä ja omistuksista.²⁴⁰

Postmodernistisessa arkistoteoriassa myös arkistojen yhteyttä valtioon ja hallintoon on tarkasteltu kriittisesti. Arkistojen perinteisen keskittymisen hallintoon, valtiomiehiin, taiteen ja kulttuurin merkkihenkilöihin nähdään tukevan olemassa olevaa valtarakennetta.²⁴¹ Koska vankilaviranomaisen toiminta on monessa suhteessa valtion ydintoimintaa ja voimassa olevia valtarakenteita lähellä olevaa toimintaa, sikäli kun sen toiminnan perimmäisenä tarkoituksena on panna täytäntöön valtiovallan määrittelemiä rangaistuksia ja tämän kautta omalla toiminnallaan nimenomaisesti tukea olemassa olevia yhteiskunnallisia rakenteita.

Postmodernistit esittävätkin ajatuksen siitä, että arkistosta ei ole löydettävissä yhtä totuutta ja jonka asiakirjat kertoisivat. Asiakirjoilla voi olla niiden elinkaarensa aikana lukuisia ja jatkuvasti muuttuvia merkityksiä eri käyttäjille. Siksi postmodernistisessa arkistojäätelussa nähdään tarpeelliseksi luopua esimerkiksi tiukasta provenienssiajattelusta, jossa arkisto kuvaillaan vain arkistonmuodostajasta lähtöiseksi ja pyrkiä tuomaan esille arkistoaineistoista luotavia mahdollisia erilaisia tulkintoja ja käyttökonteksteja.²⁴² Provenienssiajattelulla viitataan arkistoteoreettisessa ajattelussa keskeiseen teoreettiseen provenienssiperiaatteen käsitteeseen, joka korostaa asiakirjojen alkuperäisen kokonaisuuden ja tämän alkuperäisyyden tuoman todistusvoimaisuuden merkitystä. Hollantilaisten arkistonhoitajien Samuel Mullerin, Johan Feithin ja Robert Fruinin varhain jo vuonna 1898 julkaistu arkistojen järjestämistä ja kuvailua käsittelevässä käsikirjassa provenienssiperiaatteen määrittellen siten, että asiakirjat kuuluvat

---

²⁴⁰ Henttonen 2015, 73–75.

²⁴¹ Henttonen 2015, 74.

²⁴² Henttonen 2015, 74–75.

sen henkilön tai yhteisön arkistoon, jonka toiminnan tuloksena ne ovat syntyneet tai joiden haltuun ne ovat toiminnan seurauksena päätyneet.²⁴³ Tämän määritelmän mukainen provenienssiperiaatteen voidaan nykypäivänäkin havaita esimerkiksi Suomen nykyisestä arkistolaista, lain kuudennessa pykälässä:

”Arkistoon kuuluvat asiakirjat, jotka ovat saapuneet arkistonmuodostajalle sen tehtävien johdosta tai syntyneet arkistonmuodostajan toiminnan yhteydessä.”²⁴⁴

Provenienssiperiaate ja siihen kytketyt käsitykset ja ajattelumallit ovatkin ohjanneet eurooppalaisten arkistoammattilaisten työtä yli sadan vuoden ajan. Ainoastaan provenienssiperiaatteeseen liitetyt tulkinnat ja käsitykset ovat muuttuneet. Provenienssiperiaatteen erilaisista tulkinnoista huolimatta arkistotieteessä on yleinen konsensus ulkoisen ja sisäisen provenienssin soveltamisesta. Ulkoinen provenienssiperiaate (alkuperäperiaate) tarkoittaa että eri arkistonmuodostajien arkistokokonaisuuksia ei pidä sekoittaa keskenään ja sisäinen provenienssi (struktuuriperiaate) että arkistonmuodostajan asiakirjatiedoilleen antamaa järjestystä tulee säilyttää ja palauttaa se jälkikäteen mikäli se on kadonnut.²⁴⁵

Provenienssiperiaatteen mukaisesti vankeinhoito-osastolle saapuneet asiakirjat on nähty kuuluvan vankeinhoito-osaston arkistoon, vaikka niiden varsinainen laatiminen onkin tapahtunut muualla. Muuten työsiirtoloita koskeva aineisto, kuten esimerkiksi vankeja koskevat rekisterit, henkilölehdet ja siirtoloiden päiväkirjat kuului työsiirtolan arkistoon, eli yleensä sen lääninvankilan arkistoon jonka alaisuudessa työsiirtola toimi. Tämän aineiston arkistonmuodostajaksi on rajattu vankila. Sisäisen provenienssin, eli arkistonmuodostajan asiakirjatiedoille antama järjestys näkyy taas siten, että esimerkiksi tarkastuskertomukset on järjestetty ja arkistoitu akteiksi asiakokonaisuuksina.

Aineiston järjestäminen akteina mahdollistaa tapahtuneiden asioiden ja suoritettujen toimenpiteiden ymmärtämisen ja tulkinnan nykypäivänäkin, huolimatta siitä, että nykypäivän tulkitsijalla ei ole ensikäden käsitystä millaisesta viranomaisasiasta on ollut kyse. Aineiston säilyttämisen sen sisäistä provenienssiä noudattaen voidaan todeta nykypäivänä turvanneen sen

---

²⁴³ Hupaniittu & Peltonen 2018, 47.

²⁴⁴ Arkistolaki 831/1994.

²⁴⁵ Hupaniittu & Peltonen 2018, 47–48.

todistusvoimaisuuden evidenssinä, niin todisteena virkatoimista, kuin myös nykypäivän tutkijalle todisteena historiallisesta tapahtumasta. Tutkijalle sisäisen provenienssin säilyttäminen mahdollistaa menneen tapahtuman tulkinnan eheällä tavalla. Mikäli sisäistä provenienssia ei olisi aineiston järjestyksessä säilytetty, olisi asiakirjojen yhteys käsiteltyihin asioihin luultavasti kadonnut tai vaikeasti havaittavissa nykypäivänä. Ulkoisen ja sisäisen provenienssiperiaatteen noudattamisessa voidaan näin ollen todeta olevan hyötyjä monessa suhteessa. Siten ei ole ihme, että ulkoisen ja sisäisen provenienssin noudattamisesta on saavutettu yleinen konsensus arkistotieteessä. Provenienssiajattelusta on kuitenkin esitetty paljon ajatuksia, keskustelua ja kritiikkiäkin.

Postmodernissa arkistoteoriassa kritiikin kohteeksi on asetettu erityisesti ulkoisen provenienssiperiaatteen tulkinta. Arkistonmuodostajan rajaaminen on nähty keinotekoisena, viranomaislähtöisenä ja teknisenä, minkä seurauksena arkiston monimuotoiset provenienssit ovat jääneet peittoon.²⁴⁶ Tämä näkemys korostuu erityisesti pohdittaessa asiakirjojen asemaa ylhäältä-alaspäin tapahtuvana, hierarkkisenä vallankäytön prosessina. Koska esimerkiksi viranomaisen asiakirjoissa on usein tyypillistä, että toimenpiteiden kohteena olevat jäävät arkistossa vaille ”ääntä”, asiakirjat eivät tällöin kerro toimenpiteiden kohteena olevien ajatuksista tai kokemuksista.

Tämä havainto on ymmärretty myös historiantutkimuksessa, josta historiantutkija Toivo Nygård jopa varoittaa yhteiskunnan ”erilaisten” historiaa käsittelevässä teoksessaan. Nygårdin mukaan erityisesti yhteiskunnan marginaaliryhmiä koskeva asiakirja-aineisto on syntynyt yhteiskunnan ja valtion harjoittaman valvonnan, huollon, hoidon ja ohjannan seurauksena. Asiakirjat laatineet viranomaiset voidaan myös lukea kuulumaan yhteiskunnan niin sanottuun vallassa olevaan eliittiin. Tällöin tiedot marginaaliryhmiin kuuluvista ihmisistä jäävät viranomaisen näkemyksiksi. Nygårdin mukaan tämä vinouttaa väistämättä tutkimusta tavalla, joka ei voi olla näkymättä lopputuloksessa.²⁴⁷ Esimerkiksi tarkastuskertomukset ovat luonteeltaan viranomaisen kertomuksia, joissa kertomusten subjektit, vangit jäävät marginaaliin. Vangeilla ei varsinaisesti ole asiakirjoissa ”ääntä”. Tarkastuskertomuksissa vankien kokemus työ- ja vankisiirtoloista näkyy lähinnä ohimenevinä mainintoina. Vankien ”ääni” on kaivettava kertomuksista, tarkan lähiluvun ja kontekstualisoinnin avulla. Vasta tällöin

---

²⁴⁶ Henttonen 2015, 73–75.

²⁴⁷ Nygård 1998, 15–24.

tarkastuskertomuksissa on havaittavissa muuten passiivisten vankien ääni, esimerkiksi palkkausta koskevista ristiriitatilanteista.

4.3 Työsiirtolajärjestelmän taantuma, vakiintuminen ja uudet työkohteet

Ripeästi käyntiin lähtenyt työsiirtolatoiminta supistui 1940-luvun lopulla yleisen työtilanteen heikentyessä, jonka seurauksena vuoden 1949 lopussa työsiirtoloissa oli enää 192 vankia ja työsiirtoloita toiminnassa vain 5. Myös kokonaisvankiluku oli alentunut suoraan sodanjälkeisistä vuosista 8385 vankiin.²⁴⁸ Tämäkin luku oli tosin edelleen verrattain korkea, sillä vankiluku oli ollut 9653 vuonna 1946. Vankiluku alkoi jälleen kasvamaan vuosien 1951 ja 1952 jälkeen, käytyään alhaisimmillaan 6110 vangissa.²⁴⁹

Työsiirtoloiden määrään näyttää vaikuttaneen erityisesti yleinen taloudellinen tilanne. Vankiluvun muutokset eivät vaikuttaneet työsiirtoloiden määrään, sillä vaikka vankiluku oli 1950-luvulla lähes puolittunut 1940-luvun huippuvuosista, työsiirtoloiden määrä vakiintui 1940- ja 1950-luvuilla noin 20 työsiirtolaan. Esimerkiksi Miikka Nieminen näkee yleisesti heikentyneen työtilanteen vaikuttaneen työsiirtolatoiminnan supistumiseen 1940-luvun lopulla.²⁵⁰ Vuonna 1947 aloittaneista ensimmäisistä työsiirtoloista suurin osa oli vuoteen 1949 mennessä lopettanut toimintansa. Vuosien 1949 ja 1950 vaihteessa toiminnassa oli vain kolme vanhempaa työsiirtolaa, Kolman, Heinolan ja Lohjan työsiirtolat. Uudemmissa työsiirtoloista toiminnassa olivat Hangon ja Padasjoen työsiirtolat.²⁵¹ Taantuminen oli kuitenkin lyhytaikaista, sillä vuoden 1950 aikana useat uudet työsiirtolat aloittivat toimintansa. Työsiirtoloille löydettiin metsätöiden lisäksi uusia työkohteita erityisesti julkisen infrastruktuurin parista. Metsätyösiirtolat eivät kuitenkaan suinkaan kadonneet, vaan ne saivat rinnalleen uusia infrastruktuurirakentamiseen keskittyneitä työsiirtoloita. Metsätyösiirtolat säilyivät kuitenkin yhä määrällisesti suurimpana siirtolamuotona.²⁵²

1950-luvulla uusien metsätyösiirtoloiden toiminta säilyi hyvin pitkälti samankaltaisena kuin aiemmin, eli ne olivat usein vaihteleviin asumuksiin sijoitettavia ja niissä toteutettiin erilaisia

---

²⁴⁸ Nieminen 1982, 10–11.

²⁴⁹ Nieminen 1982, Liite 4.

²⁵⁰ Nieminen 1982, 11.

²⁵¹ Nieminen 1982, Liite 4.

²⁵² Nieminen 1982, Liite 4.

metsätöitä. Eräs poikkeuksellinen työsiirtola 1950-luvulla oli Turun lääninvankilan alaisuudessa toiminut Tuovin työsiirtola. Tuovin työsiirtolassa vankien asumuksena toimi asuntoalus ”Tuovi”. Tuovin työsiirtolan vangit asuivat tässä asuntolaivassa, jonka mukana työsiirtola siirtyi saarissa sijaitseviin metsätyökohteisiin Turun saaristossa. Poikkeuksellisesta asumismuodostaan huolimatta Tuovin työsiirtola toimi samoin periaattein kuin muut metsätöihin keskittyneet työsiirtolat ja käytännön elämä sujui kuten muuallakin. Tuovin työsiirtolasta laaditussa 9.6.1953 päivätyssä tarkastuskertomuksessa asuntoaluksen kerrotaan olleen ankkuroituna Ramsön saarelle, joka sijaitsi nykyisen Paraisten alueella. Tarkastuskertomuksessa matkan työsiirtolaan kerrotaan tehdyn moottoriveneellä.²⁵³

Tarkastuskertomuksessa työsiirtolassa kerrotaan tehdyn metsänhakkuita Ramsön saarella, jonne asuntoalus oli ankkuroituna. Työnantajana työsiirtolassa toimi Vapo, joka oli ostanut metsätyöhön tarkoitettut alueet yksityiseltä metsänomistajalta. Tarkastuskertomuksessa todetaan usean työntekijän kokevan ongelmia metsätyön raskauden vuoksi ja kolmen kuutiometrin päivätavoitteen olevan vaikeasti saavutettava. Kolmen vangin todetaan tarkastuksen yhteydessä toivoneen siirtoa toiseen työsiirtolaan, jossa työt eivät olisi yhtä raskaita kuin metsätyöt.²⁵⁴ Tarkastuskertomuksen perusteella on nähtävissä sen havainnon toistuvan, että metsätyöt soveltuivat vain osalle työsiirtoloihin sijoitetuista vangeista. Työsiirtolaan virheellisesti sijoitetut, sinne fyysisesti soveltumattomat vangit olivat tarkastuskertomuksissa usein toistuva aihe.

Ajan mittaan työsiirtolaan jäivät luonnollisesti vain sellaiset vangit, jotka sopeutuivat työtahtiin. Näin kerrotaan tapahtuneen Tuovin työsiirtolan 29.10.1953 päivätyssä tarkastuskertomuksessa, jossa todetaan tarkastusta suorittaneen tehneen ”sen havainnon, että kaikki nykyään siellä (Tuovin työsiirtolassa) olevat miehet kykenevät jo päiväurakkansa täyttämään”.²⁵⁵ Tästä huolimatta metsätyösiirtoloihin sijoitettiin aina uudestaan niihin soveltumattomia henkilöitä, joka ilmenee 31.3.1954 päivätyistä Tuovin työsiirtolan tarkastuskertomuksesta. Tarkastuskertomuksessa ilmoitetaan siirtolaan lähetetyn terveydeltään heikkoja tai metsätöihin tottumattomia, jonka takia tässä yhteydessä esitetään toive, että

---

²⁵³ Tuovin työsiirtolan tarkastuskertomus 9.6.1953, KA.

²⁵⁴ Tuovin työsiirtolan tarkastuskertomus 9.6.1953, KA.

²⁵⁵ Tuovin työsiirtolan tarkastuskertomus 29.10.1953, KA.

työsiirtolaan määrättäisiin vain ”todella terveitä ja metsätöihin tai muuten raskaisiin töihin tottuneita miehiä”.²⁵⁶

Fyysisen raskautensa lisäksi työ vaikuttaa olleen tapaturma-altista. Esimerkiksi 30.9.1954 päivätyssä tarkastuskertomuksessa kerrotaan työsiirtolassa tapahtuneen tapaturman, erään vangin loukanneen jalkansa puun kaatuessa tämän päälle. Tämän seurauksena vangin kerrotaan siirretyn Taalintehtaan sairaalan kautta Turun lääninvankilaan.²⁵⁷ Tarkastuskertomuksessa kerrotaan, ilmeisesti tämän tapahtuman seurauksena työsiirtolassa toteutetun toisen tarkastuksen, jossa mukana olivat Vapon edustajat ja työsiirtolain tarkastaja vankeinhoito-osastosta. Tämän yhteydessä oli keskusteltu työturvallisuuden tehostamisesta.²⁵⁸ Tämän perusteella voidaan todeta työsiirtoloiden olleen fyysisen raskautensa lisäksi vangeille riskialtista työtä. Työturvallisuuden puutteisiin on kuitenkin tarkastuskertomusten perusteella pyritty puuttumaan.

1950-luvulla metsätyösiirtoloiden rinnalle alkoi kehittyä erilaiseen infrastruktuuriin ja rakennustyöhön keskittyviä työsiirtoloita. Esimerkiksi Mikkelin lääninvankilan alaisuudessa toimineessa Vierumäen työsiirtolassa vangeilla teetettiin erilaisia rakennustöitä. Vierumäen työsiirtolan tarkastuskertomuksessa työnä kerrotaan olevan erilaiset purkamis-, muuraus- ja kenttätöitä. Nämä työt keskittyivät Vierumäen urheiluopiston rakennuskannan rakennustöihin.²⁵⁹ Tarkastuskertomuksen perusteella rakennustyöt vaikuttavat olleen kevyempiä toteuttaa, kuin metsätyösiirtolassa teetetty työ. Mitään määrällisiä tavoitteita rakennustyöhön ei mainita.²⁶⁰

Yleinen kurinpito vaikuttaa myös erikoisesti olleen kevyempää, sillä 18.6.1950 päivätyssä tarkastuskertomuksessa mainitaan työsiirtolan viihdytystoimintaan kuuluvan veikkauksen. Muiden työsiirtoloiden tarkastuskertomuksissa uhkapelaamiseen oli suhtauduttu kielteisesti ja tällainen toiminta oli kielletty. Tähän osuuteen ei näytä kiinnitetyn huomiota vankeinhoito-osaston toimestakaan tarkastuskertomuksessa.²⁶¹

---

²⁵⁶ Tuovin työsiirtolan tarkastuskertomus 31.3.1954, KA.

²⁵⁷ Tuovin työsiirtolan tarkastuskertomus 30.9.1954, KA.

²⁵⁸ Tuovin työsiirtolan tarkastuskertomus 30.9.1954, KA.

²⁵⁹ Vierumäen työsiirtolan tarkastuskertomus 26.5.1950, KA.

²⁶⁰ Vierumäen työsiirtolan tarkastuskertomus 26.5.1950, KA.

²⁶¹ Vierumäen työsiirtolan tarkastuskertomus 18.6.1950, KA.

1950-luvulla työsiirtolatoiminta laajentui rakentamisen lisäksi tieinfrastruktuuriin maantietyösiirtoloiden myötä. Pohjois-Suomeen perustettiin Oulun lääninvankilan alaisuudessa toiminut Iivantiiran työsiirtola vuonna 1952.²⁶² Työsiirtolan tehtävänä oli rakentaa ensimmäinen tiehankkeista, niin sanottu ”Kekkosykkönen”.²⁶³ Kainuuseen rakennettiin 1950-luvulla useita maanteitä, jotka kantavat niin sanottujen ”Kekkoesteiden” nimeä.²⁶⁴ Taustalla oli luonnollisesti Urho Kekkonen, joka toiminnallaan vaikutti oman vaalipiirinsä asioihin sille edullisesti.²⁶⁵

Pohjois-Suomen tiehankkeita toteuttaneiden työsiirtoloiden toiminnasta ei ole kuitenkaan säilynyt tai saatu tarkastuskertomuksen muodossa juurikaan tietoja vankeinhoito-osaston arkistoon, lukuun ottamatta Kuhmon työsiirtolan tarkastusta koskevaa ilmoitusta. Ilmoitus koski Kuhmon työsiirtolan siirtymistä Suomussalmelle kesäkuussa 1953, jonka jälkeen siirtolan nimi on muutettu Kuhmon työsiirtolasta Suomussalmen työsiirtolaksi.²⁶⁶ Ulkoisilta puitteiltaan Kainuun maantietyöhön keskittyneet työsiirtolat muistuttivat muita 1950-luvun tietyömaita.²⁶⁷

Työsiirtoloiden määrä alkoi uusien kohteiden myötä tasaisesti kasvamaan 1940-luvun lopun taantumisesta, aina 1950-luvun loppupuolelle saakka. Ainoastaan vuosien taloudellisen taantuman 1952 ja 1953 aikana koettiin hetkittäinen taantuma myös työsiirtoloiden määrässä.²⁶⁸ Työsiirtolatoiminnassa voidaan näin ollen havaita tapahtuneen muutoksia juuri yleisen taloudellisen tilanteen seurauksena. Taloudellisen taantuman aikana tapahtunut työvoiman kysynnän vähentyminen vähensi mahdollisuuksia myös työsiirtoloille. Rakennus- ja maantietöiden lisäksi, uusien työkohteiden myötä työsiirtoloiden toimiala laajentui myös lentokenttätöihin, kun Helsingin maalaiskunnan Seutulan kylässä päätettiin vuoden 1950 alussa aloittaa lentokentän rakentaminen työsiirtolatyönä, minkä lisäksi vastaavia töitä ryhdyttiin toteuttamaan myös Turussa saman vuoden lopulla.²⁶⁹

---

²⁶² Nieminen 1982, 15.

²⁶³ Haavisto 1993, 103.

²⁶⁴ Haavisto 1993, 13.

²⁶⁵ Haavisto 1993 13-19.

²⁶⁶ Kuhmon työsiirtolan tarkastuskertomus 10.6.1953, KA.

²⁶⁷ Haavisto 1993, 110.

²⁶⁸ Nieminen 1982, Liite 4.

²⁶⁹ Nieminen 1982, 11.

Nykyisen Helsinki-Vantaan lentoaseman rakentamista varten perustettu Helsingin lääninvankilan alainen Seutulan työsiirtola aloitti toimintansa vuoden 1950 alussa. Se toimi ensimmäisenä lentoasemainfrastruktuuriin keskittyneenä työsiirtolana, joita 1950-luvulla perustettiin lentokenttärakentamista varten.²⁷⁰ Seutulan työsiirtolasta muodostui yksi pitkäikäisimmistä ja vankimäärältään suurimmista työsiirtoloista ja se toimi yhtäjaksoisesti aina vuoteen 2009 saakka.²⁷¹ 1950-luvulla Seutulan työsiirtolassa oli parhaimmillaan jopa yli 400 vankia töissä. Heinäkuulle 1952 päivätyssä tarkastuskertomuksessa, juuri ennen Helsingissä järjestettäviä kesäolympialaisia, Seutulan työsiirtolan vankimäärän kerrotaan olevan 431 henkilöä.²⁷² Lentoaseman rakennus liittyikin olennaisesti vuoden 1952 kesäolympialaisiin ja se valmistui lentoliikenteelle sopivaksi juuri ennen kesäolympialaisten alkua.

Seutulan työsiirtolan toiminta laajennettiin nopeasti, oletettavasti juuri kesäolympialaisia varten. Vielä työsiirtolatoiminnan alkuvaiheissa vankeja oli vain 120, mitä hyvin nopeasti laajennettiin. Poikkeavan työalansa seurauksena Seutulan työsiirtolan yhteydessä vankien kanssa työskenteli myös paljon vapaata työvoimaa. Tästä mainitaan 20.4.1950 päivätyssä tarkastuskertomuksessa siten, että siviilityöntekijöitä kerrotaan olevan 60–70 työnantajana toimivan Tie- ja vesirakennushallituksen alaisuudessa, työsiirtolan 120 vangin lisäksi.²⁷³ Seutulan työsiirtolan suuren koon seurauksena sieltä karattiin ilmeisesti muita työsiirtoloita enemmän. Esimerkiksi 11.6.1951 päivätyssä tarkastuskertomuksessa työsiirtolan kirjoissa kerrotaan olevan useita, yli kymmeniä vankeja, jotka ovat jääneet siirtolalle ruokavelkaa.²⁷⁴ Koska työsiirtoloissa vangit kustansivat itse ruokailunsa, useiden vankiloiden tarkastuskertomuksissa usein toistuvana aiheena vankien ruokavelat. Työsiirtolasta poistumisen, eli karkaamisen seurauksena ruokavelat jäivät maksamatta.

Suuri koko vaikutti myös muuhun järjestyksenpitoon. Seutulan työsiirtolan lentokenttätyömaalla työskenteli samanaikaisesti myös Helsingin keskusvankilan ja Helsingin lääninvankilan kuritushuone- ja vankeusvankeja, joiden todetaan pidetyn erillään työsiirtolavangeista. Näiden lisäksi työsiirtolan työalueella oli useita vapaita siviilityöntekijöitä, joiden todetaan haitanneen järjestystä.²⁷⁵ Seutulan työsiirtolan suuri

---

²⁷⁰ Nieminen 1982, 11.

²⁷¹ Rikosseuraamusviraston tiedote 9.4.2009.

²⁷² Seutulan työsiirtolan tarkastuskertomus 23.7.1952, KA.

²⁷³ Seutulan työsiirtolan tarkastuskertomus 20.4.1950, KA.

²⁷⁴ Seutulan työsiirtolan tarkastuskertomus 11.6.1951, KA.

²⁷⁵ Seutulan työsiirtolan tarkastuskertomus 29.9.1951, KA.

vankimäärä näyttää johtaneen myös erikoisiin vaikeuksiin sinne sijoitettavien vankien suhteen. Tämä on havaittavissa 26.3.1953 päivätyssä tarkastuskertomuksessa, jossa todetaan kuinka eräs vanki, joka oli aiemmin siirretty järjestyksen ylläpitämiseksi toiseen työsiirtolaan, oli palannut toisella siirrolla parin kuukauden päästä takaisin Seutulan työsiirtolaan.²⁷⁶

Tarkastuskertomusten perusteella työsiirtolan nopea laajentuminen näyttää aiheuttaneen tarkastajien toimesta myös huomautettavaa. Esimerkiksi 15.11.1950 päivätyssä tarkastuskertomuksessa Helsingin lääninvankilan vartiopäällikön toteuttamassa tarkastuskertomuksessa kerrotaan hyvin kriittiseen sävyyn, kuinka työsiirtolan järjestys, yleinen siisteys ja työsiirtolan henkilökunnan järjestäytyminen aiheuttavat parantamisen varaa. Näiden kriittisten havaintojen seurauksena vankeinhoito-osastosta nähtiin tarpeelliseksi pyytää selvitykset niin tarkastaneelta vartiopäälliköltä, työsiirtolan päälliköltä, kuin Helsingin lääninvankilan johtajalta.²⁷⁷

Annetut lausunnot osoittavat hallinnon sisälläkin vallinneen erimielisyyksiä siitä, miten työsiirtolaolosuhteet tulisi järjestää. Niin lääninvankilan johtaja, kuin työsiirtolan päällikkö suhtautuivat kriittisesti annettuihin havaintoihin. Työsiirtolan päällikön mukaan olisi suotavaa, että työsiirtoloita tarkastaisivat sellaiset virkamiehet, joilla on tuntemusta työsiirtolan oloista ja näin ollen voisivat antaa ohjeita epäkohdista ja niiden poistamisesta.²⁷⁸ Vaikuttaa siltä, että työsiirtoloiden olosuhteiden eroavaisuus suljettuun vankilaan vaikutti tarkastajan näkemyksiin. Suljetussa laitoksessa työskentelevä vartiopäällikkö luonnollisesti saattoi kiinnittää havainnoissaan huomiota sellaisiin asioihin, jotka antaisivat suljetussa vankilassa parantamisen varaa.

Kyseinen tarkastuskertomus, siinä esitetyt selvitykset, selvityspyynnöt ja lausunnot on koottu jälleen yhdeksi aktiksi, asiakirjavihoksi arkistossa, joka nähdäkseni on turvannut niiden kontekstuaalisen ymmärtämisen nykypäivään saakka. Koko asiaa koskeva kirjeenvaihto on koottu yhden tarkastuskertomuksen alle, jolloin koko asian käsittely ja eteneminen on helposti hahmotettavissa nykypäivän tulkitsijalle. Nähdäkseni tämä toimintatapa on turvannut tässä tapauksessa asiakirjojen merkityksen ymmärtämisen niin toimenpiteiden aktiivivaiheen todentamista ajatellen, kuin tarkastuskertomuksen käyttöä nykypäivän tutkimuksen

---

²⁷⁶ Seutulan työsiirtolan tarkastuskertomus 26.3.1953, KA.

²⁷⁷ Seutulan työsiirtolan tarkastuskertomus 15.11.1950, KA.

²⁷⁸ Seutulan työsiirtolan tarkastuskertomus 15.11.1950, KA.

lähdeaineistona. Jos tässä olisi toimittu toisin ja esimerkiksi lausunnot sijoitettu omiin yhteyksiinsä arkistossa, kontekstuaalinen ymmärrys tapahtumasta olisi kadotettu. Koska tapahtumaa koskevat asiakirjat on koottu samaan yhteyteen, tapahtumien rekonstruointi vuosikymmentenkin päästä on mahdollista.

Työsiirtolatyövoima käytettiin lentokenttätyössä nykyisen Helsinki-Vantaan lentoaseman lisäksi myös nykyisen Vaasan lentoaseman rakentamiseen. Vaasan lääninvankilan alaisuudessa toiminut Vaasan työsiirtola aloitti toimintansa vuonna syksyllä 1955.²⁷⁹ Aivan kuten Seutulan työsiirtolan toteuttama Helsinki-Vantaan lentoaseman rakentamistyö, myös Vaasan työsiirtolan toiminta tarkoitti merkittävää rakennushanketta, sillä työsiirtolaan oli sijoitettu lähes sata vankia toiminnan alkuhetkestä lähtien.²⁸⁰ Määrä oli huomattavasti Seutulan työsiirtolaa pienempi, mutta muihin ajan työsiirtoloihin verrattuna mittava.

Kuten useiden muiden työsiirtoloiden tarkastuksissa, Vaasan työsiirtolan tarkastuskertomuksissa kiinnitettiin huomiota toiminnan alkuvaiheessa erityisesti havaittuihin puutteisiin. Parannusehdotuksia esitettiin henkistä huoltoa ja vapaa-ajan viettomahdollisuuksia koskien, ehdottamalla työsiirtolaan erillistä tilaa, jossa olisi mahdollisuus hiljentymiseen, kirjeiden kirjoittamiseen ja lukemiseen vapaa-aikana.²⁸¹ Erityisesti lukeminen ja kirjaston tilanne oli toistuva tema useassa tarkastuskertomuksessa, niin Vaasan työsiirtolassa kuin muissakin työsiirtoloissa. Vaasan työsiirtolassa kerrotaan olevan vain 11 kirjaa, mikä nähtiin puutteena. Työsiirtolan vangeille nähtiin tarpeelliseksi tarjota mahdollisuus ostaa vaatteita työsiirtolasta.²⁸² Monilta osin Vaasan työsiirtolan toiminta näyttää olleen kuitenkin samankaltaista kuin Seutulan työsiirtolan toiminta, mutta vain pienemmässä mittakaavassa.

4.4 Avolaitosjärjestelmän laajentumisesta nykypäivään

Työsiirtolajärjestelmästä saatujen kokemusten perusteella sitä päädyttiin 1950-luvun puolessa välissä laajentamaan. Työsiirtoloihin pääsyn edellytyksiä laajennettiin nostamalla aikaisemmin sovellettua ensikertalaisen, korkeintaan yhden vuoden rangaistusaikaa kahteen vuoteen. Tämän lisäksi työsiirtolarangaistuksen soveltamisalaa laajennettiin mahdollistamalla sakon

---

²⁷⁹ Nieminen 1982, Liite 4.

²⁸⁰ Vaasan työsiirtolan tarkastuskertomus 6.9.1955, KA.

²⁸¹ Vaasan työsiirtolan tarkastuskertomus 2.10.1955, KA.

²⁸² Vaasan työsiirtolan tarkastuskertomus 2.10.1955, KA.

muuntorangaistusten suorittamista työsiirtoloissa.²⁸³ Tässä yhteydessä päädyttiin perustamaan työsiirtoloiden rinnalle myös uusi avolaitosmuoto, vankisiirtola. Vankisiirtoloiden toiminta oli järjestetty työsiirtoloihin nähden käänteisesti, sillä toisin kuin työsiirtoloihin, joihin vangit sijoitettiin suoraan vapaudesta, vankisiirtoloihin sijoitettiin pitkäaikaisvankeja tuomionsa loppupuolella. Vankisiirtolat toimivat 1950-luvun vankeinhoidon progressiivijärjestelmän viimeisenä vaiheena, pitkäaikaisvangin viimeisenä sijoituspaikkana ennen vapautumista.²⁸⁴

Työsiirtolajärjestelmän laajentamista ja vankisiirtoloiden perustamista koskeva hallituksen esitys hyväksyttiin vuonna 1954.²⁸⁵ Hallituksen esitystä koskien syntyi tällä kertaa eduskuntakeskustelua ja vastalauseita, toisin kuin oli ollut vuonna 1945, jolloin hallituksen esitys hyväksyttiin ilman kummempaa keskustelua. Eduskunnassa vastalauseen esittivät kolme kansanedustajaa, Toivo Kujala, Toivo Åsvik ja Hannes Tauriainen. Vastalauseen esittävät kansanedustajat kuuluivat silloiseen poliittiseen vasemmistoon, Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) kansanedustajina.

Vastalauseessa esitetään koko työsiirtolajärjestelmän olevan kansainvälisten sopimusten vastainen, sillä vuonna 1935 eduskunta oli ratifioinut kansainvälisen sopimuksen, jolla rajoitettiin pakollisen työn teettämistä ja kiellettiin sen suorittaminen huonommilla ehdoilla kuin millä vapaaehtoinen työvoima samaa työtä suorittaa. Samassa sopimuksessa kiellettiin mainitun pakollisen työn suorittaminen yksityisten, yhtiöiden tai yksityisoikeudellisten juridisten henkilöiden hyväksi.²⁸⁶ Lisäksi vastalauseessa suhtauduttiin epäillen siihen, millaisen vaikutuksen vangin oikeusturvaan tekisi hallituksen esityksessä ehdotettu ja jo olemassa oleva määräys, jonka mukaan työ- tai vankisiirtolassa suoritettua rangaistusaikaa ei luettaisi rangaistusajaksi, jos vanki jostain syystä päätettäisiin lähettää vankilaan. Vastalauseessa tämä nähtiin antavan vankilaviranomaiselle mahdollisuuden hallinnollisella päätöksellä pidentää rangaistusaikaa useita kuukausia ja näin ollen ottaa itselleen tuomiovaltaa, joka kuuluisi tuomioistuimelle.²⁸⁷

Esitetystä vastalauseesta huolimatta muut eduskuntaryhmät päätyivät kannattamaan alkuperäisen hallituksen esityksen muotoa ja lakiehdotus hyväksyttiin sellaisenaan, eli

---

²⁸³ Nieminen 1982, 12

²⁸⁴ Pajuoja 1993, 68.

²⁸⁵ HE 506/1954 vp, Eduskunnan arkisto.

²⁸⁶ HE 506/1954 vp. Vastalause Lakivaliokunnan mietintöön 4/1956, Eduskunnan arkisto.

²⁸⁷ HE 506/1954 vp. Vastalause Lakivaliokunnan mietintöön 4/1956, Eduskunnan arkisto.

työsiirtoloiden soveltamisalaa laajentaen ja vankisiirtoloiden perustamisella. Kyseiset lakimuutokset tulivat voimaan maaliskuussa vuonna 1955.²⁸⁸ Esitetyt vastalauseet osoittavat, että työsiirtolajärjestelmän laajentaminen koskemaan yhä suurempaa osaa vangeista, alati laajentuvan vankeinhoidon avolaitosjärjestelmän muodossa ei enää edennyt yhteiskunnassa täysin ilman vastustusta. Pelkästään aiemmin esitetyillä suotuisilla kriminaalipoliittisilla vaikutuksilla ei nähty enää yhtä varauksetonta kannatusta.

Työsiirtolajärjestelmä jatkoi kasvavaa kehitystään seuraavien vuosikymmenten ajan, sillä 1950- ja 1960-luvulla työsiirtoloihin oli sijoitettuna keskimäärin 20 % vankien kokonaismäärästä joka tällä ajanjaksolla liikkui 6000–7000 vangin tasolla.²⁸⁹ Työsiirtolajärjestelmän kytkentä työvoiman kysyntään ja tarjontaan katkaisi kuitenkin sen kehityksen 1960- ja 1970-lukujen taitteessa. Koko yhteiskunnan rakennemuutoksen yhteydessä Itä- ja Pohjois-Suomesta hävisivät sopivat kohteet vankityövoimalle. Vankityövoima ohjautui yhä etenevässä määrin erilaisiin julkisiin kulttuurihistoriallisiin rakennuskohteisiin. Jussi Pajuojan näkemyksen mukaan työsiirtolat olivat yksi muunnelma niistä työttömyys- ja hätäaputoista, joilla toisen maailmansodan jälkeen hoidettiin työllisyyspolitiikkaa.²⁹⁰

Työsiirtolajärjestelmä itsessään ei hävinnyt kuitenkaan kokonaan, vaan sen voi ajatella muuttaneen yhteiskunnallisen muutoksen mukana muotoaan. Työsiirtolajärjestelmän kehitys onkin nähdäkseni tässä mielessä koko vankeinhoidon avolaitosjärjestelmän kehitystä. Esimerkiksi vankeinhoidon nykymuotoisen avolaitosjärjestelmän nähtiin vielä vuonna 2004 vankeuslain uudistamista varten valmistellussa hallituksen esityksessä lähteneen liikkeelle juuri työsiirtoloista.²⁹¹ Työsiirtolajärjestelmän vaikutukset ja kehityskulut näkyvät ja vaikuttavat siten vielä nykypäivänkin Suomessa.

---

²⁸⁸ Hannula, 1981, 168.

²⁸⁹ Pajuoja 1993, 68.

²⁹⁰ Pajuoja 1993 70–71.

²⁹¹ HE 263/2004 vp, Eduskunnan arkisto.

5 Lopuksi

Tässä tutkielmassa olen pyrkinyt löytämään vastauksia siihen, miksi Suomessa aloitettiin työsiirtoloiden muodossa kansainvälisesti ja ajallisesti verrattain poikkeuksellinen vankeusrangaistuksen toteuttamistapa ja millainen työsiirtolajärjestelmästä toimintansa alkuvuosikymmenenä muodostui. Missään tyhjiössä työsiirtolarangaistus ei syntynyt, sillä oli yhtymä- ja vertailukohtansa aiempiin tapoihin järjestää rangaistuksia Suomessa, sekä vastaavanlaisia järjestelmiä oli otettu muuallakin Euroopassa käyttöön. Kuitenkin työsiirtolajärjestelmä luotiin vastaamaan Suomelle poikkeukselliseen ongelmaan, jolloin se kehittyi Suomelle omintakeiseksi vankeusrangaistuksen toteuttamistavaksi.

Työsiirtolajärjestelmään on esitetty lähdetyn niin vankeinhoidollisista, kuin valtiontaloudellisista lähtökohdista käsin. Tutkimuksen perusteella molemmat väitteet ovat todenmukaisia, mutta vaikuttaa kuitenkin siltä, että työsiirtolajärjestelmässä oli ensisijaisesti kyse ratkaisusta, jonka avulla voitiin taloudellisessa mielessä edullisesti käsitellä korkeaa vankilukua. Sodanjälkeinen, valtiontaloudellisesti tiukka aika ohjasi käyttämään vankityövoimaa, vapaata työvoimaa säästävällä tavalla. Työvoimaa tuhlaaviin rangaistuksiin ei ollut tilanteessa varaa.

Työsiirtolajärjestelmä paransi kuitenkin samanaikaisesti vankien olosuhteita. Työsiirtoloissa vangit saivat suorittaa rangaistuksensa vapaissa olosuhteissa ja ansaita palkkaa. Varjopuolena järjestelmälle oli kuitenkin sen sitominen vangin työkykyyn. fyysisesti sairaille tai fyysiseen työhön tottumattomille vastaavaa mahdollisuutta ei suotu.

Toisaalta vankityövoima ohjattiin myös yhteiskunnan “yliijäämätyöhön”, johon vapaat työntekijät eivät halunneet osallistua. Työsiirtoloilla oli usein hankaluuksia kannattavuutensa suhteen ja ansiotaso saattoi olla heikkoa. Tällöin vangit saattoivat törmätä ongelmiin jopa ruokakulujensa suhteen. Työsiirtolatoiminnan hyöty vankeja kuntouttavana jää arvoitukseksi, sillä työtoiminta kohdistui usein sellaiseen työhön, johon oli hankala vapaudessa sijoittua. Tarkastuskertomusten perusteella voidaan havainnoida, että työsiirtolatoiminnasta muodostui välillä itsetarkoitus, jolloin tärkeintä oli saada pidettyä työsiirtola toiminnassa. Ajatus työsiirtoloista taloudellisesti itseään ylläpitävinä ja valtiontaloudellisesti edullisina laitoksina jäi taka-alalle. Vankeinhoidollinen tarkoituksena, työn kuntouttava vaikutus jää kyseenalaiseksi, jos työmuotona toteutettiin työtä joka ei käytännössä vapailta työmarkkinoilla

työllistänyt ketään. Tällöin järjestelmän olemassaolon perustaksi jää sen itsensä olemassaolon oikeuttaminen. Yksiselitteistä vastausta työsiirtolajärjestelmän olemassaoloon ei vaikuta olevan tarjolla. Järjestelmän taustalla oli useita motivaatiotekijöitä ja vaikuttimia, jotka elivät ajassa. Keskeisimpänä ja selkeimpänä vaikuttimena vaikuttaisi kuitenkin olleen selviäminen vankimäärän kasvusta.

Tutkielmassa käytetyn tutkimusaineiston avulla on ollut mahdollista osoittaa, millainen vankeusrangaistuksen muoto työsiirtolajärjestelmästä toiminnan alkuvuosikymmenenä muodostui. Tutkimusaineiston rooli viranomaislähtöisenä tekstinä asettaa sille kuitenkin rajoitteensa. Tutkimusaineisto on ollut luotettavaa, sikäli kun sen luotettavuus ymmärretään siten että aineistossa on kyse legitimoitusta ja subjektiivisesta totuudesta. Tarkastuskertomuksia voidaan pitää todistusvoimaisina asiakirjoina ja niissä esitettyjen tapahtumien voidaan katsoa todella tapahtuneen. Niiden kertoma totuus on silti kuitenkin vain asiakirjat laatineen vankilaviranomaisen totuus ja näkemys tapahtumista.

Viimekädessä asiakirjat ovat vallankäytön välineitä ja jäänteitä, jolloin tulkintojen jälkeenkin niiden kertoma totuus säilyy vallankäytön värittämänä. Tämän tutkielmankin lopputulematkin ovat siten todennäköisesti tämän vallankäytön läpäisemiä tulkintoja. Siten ei ole sanottua, etteikö tutkielmassa todettua voisi tulkita toisin. Tästä huolimatta tutkielmassa esitetyt päätelmät ja näkemykset tarjoavat yhden näkökulman vähän tutkittuun Suomen historian vaiheeseen. Tutkielmassa esitetty auttaa ymmärtämään ja saamaan vastauksia siihen, miksi työsiirtolajärjestelmään päädyttiin ja millainen siitä toimintansa alkuvuosikymmeninä muodostui.

Tutkielmassa alkuperäislähteinä käytetyn asiakirja-aineiston perusteella työsiirtolajärjestelmää lähdettiin aidosti lähestymään uudistuksena. Työsiirtolat tarjosivat uuden tavan toteuttaa vapausrangaistuksia. Uudistuksena työsiirtolajärjestelmä tarkastuskertomusten perusteella kohtasi kuitenkin ajoittain vastustusta perinteiseen vankeuteen tottuneelle virkakunnalle. Työsiirtolan avoimuus ja vankien vapaat olosuhteet aiheuttivat kitkaa erityisesti tiukempaan vankilakuriin tottuneelle henkilökunnalle, mikä näkyy tarkastuskertomuksissa työsiirtoloita koskevinä kriittisinä havaintoina.

Tutkielmassa tarkastuskertomukset näyttäytyvät todistusvoimaisena tietona. Vankilaviranomaisen toiminnassa asiakirjoja käsiteltiin ja laadittiin kontrolloidussa

ympäristössä. Asiakirjoja hallinnoitiin elinkaarivaiheita huomioon ottaen siten, että asiakirjojen todistusvoimaisuus säilyi. Esimerkiksi tutkielman alkuperäisaineistona toimineet tarkastuskertomukset mahdollistavat moniulotteisen kysymyksenasettelun.

Työsiirtoloissa suoritettiin hyvin erityyppisiä työtehtäviä. Vangin näkökulmasta merkittävä asia olikin, millaisessa työsiirtolassa tuomion suoritti. Usein työsiirtoloissa suoritettiin fyysisesti raskasta ja mekaanista työtä, kuten metsä-, rakennus- tai jopa kaivostyötä. Tarkastuskertomusten perusteella työn raskaus oli todellista, sillä monelle työsiirtolassa rangaistuksen suorittaminen kävi mahdottomaksi. Työsiirtoloiden kannalta riittämättömän työkykyisyyden omaavia vankeja siirrettiin usein takaisin vankilaan, joskus jopa heidän omasta toivomuksestaan. Tarkastuskertomusten perusteella vaikuttaa kohtuullisen yleiseltä, että työsiirtolaan oli sijoitettu sinne terveydentilansa ja työkykynsä perusteella sopimattomia vankeja.

Tarkastuskertomusten perusteella työsiirtoloiden olosuhteisiin kiinnitettiin kuitenkin aidosti huomiota jo varhaisessa vaiheessa ja epäkohtiin tai sellaisiksi tulkittaviin asioihin puututtiin. Tarkastuskertomukset toimivat todisteina siitä, mitä toimenpiteitä työsiirtoloissa oli viranomaisen toimesta toteutettu ja mitä oli jäänyt toteuttamatta. Vankilaviranomaisen toiminnassa asiakirjoja tarvittiin sisäisen ja ulkoisen todennettavuuden tarpeisiin ja ne toimivat evidenssinä virkatoimista.

Kaiken kaikkiaan työsiirtolajärjestelmä oli poikkeuksellinen tapa toteuttaa vankeusrangaistuksen täytäntöönpano, jonka vaikutukset näkyvät vielä tämänkin päivän Suomessa.

Lähteet ja kirjallisuus

Käytetyt lyhenteet

KA Kansallisarkisto, Helsinki

Alkuperäisaineisto:

Eduskunnan arkisto

- HE 102/1945 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta ja vapausrangaistuksen koventamisesta annetun lain kumoamisesta.
- HE 102/1945 vp, Lakivaliokunnan mietintö N:o 21.
- HE 506/1954 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen muuttamisesta.
- HE 506/1954 vp, Vastalause Lakivaliokunnan mietintöön 4/1956.
- HE 263/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

- Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston arkisto.
  - Työ- ja vankisiirtoloiden tarkastuskertomukset Eie:1–2 1946–1960.
  - Tiedonantolehdet Uag:1 1946–1948.

Muut kirjalliset alkuperäislähteet:

Asetus rangaistuksen sovittamisesta valtion työsiirtolassa, 479/1947.

Komiteanmietintö 1946:8. *Vankeinhoidon uudistuskomitean mietintö*. Helsinki 1946.

Soine, Valentin: *Poliisina ja vankeinhoitajana: Nähtyä ja koettua viiden vuosikymmenen varrelta*. Tampere 2009.

Verkkosivujen ja sosiaalisen median tekstiaineistot

Ad acta. Wikipedia. https://fi.wikipedia.org/wiki/Ad_acta [Haettu 29.10.2023].

Aitous. Arkistojen Portti -verkkopalvelu. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/arkistoalan-sanasto/aitous> [Haettu 12.9.2023].

Akti. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/arkistoalan-sanasto/akti> [Haettu 9.10.2023].

Arkistolaki 831/1994. Finlex verkkojulkaisu. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940831> [Haettu 15.11.2022].

Arkistoyksikkö. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/arkistoalan-sanasto/arkistoyksikk%C3%B6> [Haettu 9.10.2023].

Asia. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/arkistoalan-sanasto/asia> [Haettu 9.10.2023].

Asiakirjallinen tieto. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/arkistoalan-sanasto/asiakirjallinen-tieto> [Haettu 12.9.2023].

Encyclopædia Britannica-verkkojulkaisu. <https://www.britannica.com/place/Gulag> [Haettu 15.11.2022].

Käytettävyys. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/arkistoalan-sanasto/k%C3%A4ytett%C3%A4vyys> [Haettu 12.9.2023].

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Annettu 21.5.1999. Finlex-verkkojulkaisu. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621> [Haettu 15.11.2022].

Luotettavuus. Kansallisarkiston Arkistojen Portti -verkkopalvelu. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/arkistoalan-sanasto/luotettavuus> [Haettu 12.9.2023].

Rikosseuraamusviraston tiedote 9.4.2009. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2009/takana60-vuotinenvarikashistoria-8221seutulantyoosiirtola8221sulkeutui.html> [Haettu 12.9.2023].

Tietosuojalaki. Annettu 5.12.2018. Finlex-verkkajulkaisu.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050> [Haettu 9.10.2023].

Tietosuojavaltuutetun toimisto, Tieteellisen tutkimuksen tietosuojapolku.

<https://tietosuoja.fi/tieteellinen-tutkimus> [Haettu 15.11.2022].

Yleinen tietosuojasetus (EU) 2016/679. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32016R0679> [Haettu 28.10.2023].

Tutkimuskirjallisuus:

Anttila, Inkeri: Suominen, Elina: *Suomen vankeinhoidon historiaa, osa 1: katsauksia vankeinhoidon kehitykseen*. Helsinki 1981.

Applebaum, Anne: *Gulag: A History of the Soviet Camps*. London 2003.

Aro, Jari: *Sukevan keskusvankilan historiikki*. Tampere 1998.

Chiricos, Theodore G. & Delone, Miriam A. "Labor Surplus and Punishment: A Review and Assessment of Theory and Evidence." *Social Problems*. Vol. 39. No. 4. 421–446. 1992.
Sähköinen lähde.

Clark, John P. "Crime and Its Correction: An International Survey of Attitudes and Practices by John P. Conrad." *The Sociological Quarterly*. Vol. 8. No. 2. 269–270. 1967. Sähköinen lähde.

Conrad, John: *Crime and Its Correction: An International Survey of Attitudes and Practices*. Berkley and Los Angeles, California 1965.

Cook, Terry: "The Archive(s) Is a Foreign Country: Historians, Archivists, and the Changing Archival Landscape." *The American archivist*. Vol. 74. 600–632. 2011. Sähköinen lähde.

Gibson, Mary & Ilaria Poerio: Anderson, Clare: *Modern Europe, 1750–1950. A Global History of Convicts and Penal Colonies*. London 2018.

Haavisto, Timo: *Kainuun Kekkostiet*. Kajaani 1993.

Haimola, Maura: *Viikin vankisiirtola. Tutkielma maataloustyön merkityksestä suomalaisessa vankeinhoidossa 1930- ja 40-luvuilla*. Poliittisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 2004.

Hannula, Ilari: Suominen, Elina: *Suomen vankeinhoidon historiaa, osa 1: katsauksia vankeinhoidon kehitykseen*. Helsinki 1981.

Henttonen, Emilia: *Kolmen valtakunnan perillinen: Turun kehruhuoneen arkiston asiakirjojen elinkaari ja asema tutkimuksessa*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto 2019.

Henttonen, Pekka: *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Helsinki 2015.

Huovinen, Risto: *Valtion työsiirtolat*. Oikeushistorian syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto 1992.

Hupaniittu, Outi & Peltonen, Ulla-Maija: *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Helsinki 2021.

Häkkinen, Esko: *Institutionalistinen kriminaalipolitiikan teoria ja suomalaisen rikosoikeuden muotoutuminen 1910-luvulta 2010-luvulle*. Helsinki 2020.

Jankovic, Ivan. "LABOR MARKET AND IMPRISONMENT." *Crime and Social Justice*. No. 8, 17–31. 1977. Sähköinen lähde.

Johnson, Elmer H. "Finland's penal colonies: The forbearant model and community-based corrections." *Journal of Criminal Justice*. Vol. 1. 327–338. 1973. Sähköinen lähde.

Kari, Markus: *Syyttäjistä kehittäjäksi Eduskunnan oikeusasiamiehen kehitys kansalais- ja perusoikeuskeskeiseksi. Eduskunnan oikeusasiamies 1920–2020*. Keuruu 2020.

Laitila, Erkki & Virsula, Heimo: *Suomen työsiirtolat*. Kerava 1994.

Laitinen, Jouko: Suominen, Elina: *Suomen vankeinhoidon historiaa, osa 1: katsauksia vankeinhoidon kehitykseen*. Helsinki 1981.

Lybeck, Jari: *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti: asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja*. Helsinki 2006.

Lång, Karl-Johan; Suominen, Elina: *Suomen vankeinhoidon historiaa, osa 1: katsauksia vankeinhoidon kehitykseen*. Helsinki 1981.

Moseley, L. G. "Finnish labour colonies." *Howard Journal of Penology and Crime Prevention*. Vol. 13. No. 4. 317–330. 1973. Sähköinen lähde.

Muiluvuori, Jukka: *Vaasan linna 1863–2013 ja suomalaista vankeinhoitoa 1700-luvulta nykyaikaan*. Vaasa 2014.

Nieminen, Miikka: *Työsiirtolat vankeinhoidon osana*. Helsinki 1982.

Niiranen, Pekka: *Työleirien saaristo. Työleirijärjestelmä Suomessa vuosina 1942–1944*. Keuruu 2022.

Nivala, Asko & Mähkä, Rami: *Tulkinnan polkuja: kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turku 2013.

Nygård, Toivo: *Erilaisten historiaa: Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Jyväskylä 1998.

Nykänen, Toni: *Vangin karkaaminen: Kriminalisoinnin tausta, perusteet ja soveltamisala. Rikos- ja prosessioikeuden pro gradu -tutkielma*. Itä-Suomen yliopisto 2012.

O'Toole, James M.: "Cortes's Notary: The Symbolic Power of Records." *Archival Science*. Vol. 2. 45–61. 2002. Sähköinen lähde.

Pajuoja, Jussi; Letto-Vanamo, Pia: *Suomen Oikeushistorian pääpiirteet*. Jyväskylä 1992.

Pajuoja, Jussi: *Vankilarakentaminen: katsaus rangaistusten historiaan*. Helsinki 1993.

Pratt, John. "Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess." *The British Journal of Criminology*. Vol. 48. Issue 2. 119–137. 2008. Sähköinen lähde.

Renvall, Pentti: *Nykyajan historiantutkimus*. Porvoo 1965.

Rubin, Ted. "Crime and Its Correction. An International Survey of Attitudes and Practices. By John Conrad." *Social Work*. Vol. 11. Issue 4. 111–112. 1966. Sähköinen lähde.

Schwartz, Joan M. & Cook, Terry: "Archives, records, and power: The making of modern memory." *Archival Science*. Vol. 2. 1–19. 2002. Sähköinen lähde.

Sipahi, Ali. "Convict Labor in Turkey, 1936–1953: A Capitalist Corporation in the State?" *International Labor and Working-Class History*. No. 90. 244–265. 2016. Sähköinen lähde.

Street, David. "Crime and Its Correction, by John P. Conrad." *American Sociological Review*. Vol. 34. 798–799. 1969. Sähköinen lähde.

Tracey, Pelle & Garcia, Patricia & Punzalan, Ricardo: "Recordkeeping, logistics, and translation: a study of homeless services systems as infrastructure." *Archival science*. Vol. 23. 327–353. 2023. Sähköinen lähde.

Uusitalo, Paavo: *Vankila ja työsiirtola rangaistuksena*. Helsinki 1968.

Valtonen, Marjo-Rita & Henttonen, Pekka: *Asiakirjatiedon hallinta*. Toim. Serola, Sami: *Ote informaatiosta: Johdatus informaatiotutkimukseen ja interaktiiviseen mediaan*. Vantaa 2010.

Veikkola, Jaana: *Helsingin lääninvankilan historiikki*. Vantaa 1998.

Vuorela, Miikka: *Autonomian ajan rikos ja rangaistus oikeustilaston valossa : tutkimus rikollisuuden ja rangaistuskäytännön kehityksestä Suomessa ja muissa Pohjoismaissa vuosina 1809–1917*. Helsinki 2021.

Yli-Hyövähti, Minna: *Vapausrangaistusten historia Suomessa*. Rikosoikeuden pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto 2011.